

ҚАНАТЕ К'ОРДО

ГРАМАТИКА

ЗЪМАНЕ КӖРМАНШИ
ЙА КӖРТ

Бона дәрсханед III—IV.

НӘШИРӘТА ДӘУЛӘТА ЕРМНИСТАНЕ

Lp. KC. 94.

Gramatika Zbmane
Kursanci ya Kurt

Qante Kurdo

ՉԱՆԱԹԵ ԿՕՐԺՕ

Գ Ր Ա Մ Ա Դ Ի Կ Ա

ՅՄԱՆԵ ԿՕՐՄԱՆՇԻ ԿԱ ԿՕՐԴ

Բոնա ճըրսխանճ ՍԻ—ԿՎ.

Ջ ալիճ մինիստրիա ըոնկաճ Կա ԵՍՏՐ
Կադիճ ճճբուլկճրնճ

ՈՇԻՐԵԴԱ ԴՁՄԼԵԴԱ ԵՐՄՈՆԻՏԱՆԵ
ԿԵՐԵՎԱՆ

1949

**КАНАТЕ КУРДО
КРАТКАЯ ГРАММАТИКА**

**КУРДСКОГО ЯЗЫКА
ДЛЯ III—IV КЛАССОВ
Армгиз, Ереван, 1949 г.**

**ՂԱՆՍՏԵ ՔՈՒՐԴՈ
ՔՐՏԵՐԵՆ ԼԵՁՎԻ
ՔԵՐՍԿԱՆ ՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՌՈՏ ԴԱՍԱԳԻՐՔ
III—IV դասարանների համար
Հայպեհհրատ, Երևան, 1949 թ.**

П Е Ш Х Յ Թ Յ Ր

Сала 1948—да бѣ арик'арийа ѳлмдаред мѳ—ѳмине ѳ'вдал у Կ'ѳщийе Шѣнди Министртийа Ермѳнистѳне йа ронкаийе нѳвисѳндна грамѳтика зѳмане кѳрманщи спартѳ мѳн.

Расти бежѳм, нѳвисѳндна грамѳтика зѳмане кѳрманщи нѳ шѳхѳлѳки ь'есайѳ. Бѳхте мѳнр'а грамѳтика мѳн йа ко бѣ зѳмане руси ѳлми ьѳтийѳ нѳвисѳндне, ьѳла ье нѳшѳр нѳбуйѳ, нѳшѳркѳрна we дѳрѳнги дѳк'ѳвѳ. Лазѳмѳ ѳ'шкѳла жи бежѳм, ко ѳз наѳа бѳхтѳварѳм. Бѳхтѳварийа мѳн ѳвѳ, ко бѣ зѳмане кѳрманщи мѳн ѳва грамѳтика нѳвиси бѳна школед кѳрманща. Сѳр нѳвисѳндна we ѳз бѣ дѳл у щѳн хѳбѳтим. Нѳвисѳндна ve к'ѳтебер'а зѳ'ф гѳран бу пѳрса термине грамѳтика кѳрманщи, чѳмки ь'ѳта наѳа термине we нѳ ьѳтнѳ т'ѳсдиѳ кѳрне. Жѳ ve к'ѳтебе пешѳтѳр Ермѳнистѳна Советѳда бѳна школед кѳрманща ьѳта наѳа се грамѳтик нѳшѳр бунѳ; ѳw грамѳтик ѳвѳн:

1. Կ'. Шѣнди, зѳманнѳма кѳрманщи бѳна мѳ'ктѳбе орт'ѳ, Ереван— 1935.

2. С. Мѳвсесийѳн, зѳманнѳма кѳрманщи, бѳна мѳктѳбед ѳ'wлин, Ереван — 1935.

3. W. Надири, Зѳманнѳма кѳрманщи бѳна к'ѳма II, Ереван—1947.

Термине ван граматика бона шьровэкърна қәйдә-қануне зьмен жь һәв тенә щөда кърне; нә мина һә-вһн у гәләк щара жи нә растһн. Йәке жи кемасийе ван граматика дәрһәқа шьровэкърна формед хәбәра (формед нава, йед щинава, йед фела у ә'франдна вана) гәләкһн.

Бона һывисандна граматика хвә мһн ниве тер-мина т'әзә чекърһн, ниве ван жи мһн ван һәр се гра-матике бәре һьлдайә. Өлмдаред мә—Өмине Ә'вдал у Һ'әщийе Щһнди п'ьр'анийа термине ве граматике қәбулкърнә.

Бь фькра мһн хәбата Министртийе спартә мһн, ангори қәватә мһн һатийә қәдандне. Формед нава, йед щинава, йед фела у хәбтандна ван зьменда бь қәйдә-қануне көрт һатнә шьровэкърне. Лазьмә дәрсдар һәр дәрәща дәрбазбунедә рһнд һин бһн шьровэкърна термина, фә'м бькһн қануне граматики у паше вана шагьртар'ә дәрбазбһн у вана рһнд бьднә фә'мкърне. Гөмана мһн һәйә, хәбата мһн бадийәва начә у ве арик'арикә баш бьдә дәрсдаред школа у зарба.

Әз һивидарьм жь хвәндк'ар, хвәндөван у дәрс-дара ко фькра хвә дәрһәқа кемасийед ве грамати-ке жь мһнр'ә бһнһвисһн.

*Ленинград
Сала 1949.*

I. Дэрхэца сэвтада

Зьмане көрманшида дө шурэ сэвт ьанэ:

1. Шур'экир'а дьбежын сэвтед дэнгани
2. Шур'экир'а жи дьбежын сэвтед бедэнгани.

Һэр сэвтэкэ ьардө шура фькра we хэбэрэда ьэйэ.

СӨВТЕД ДЭНГАНИ

§ 1. Ван сэвтар'а дьбежын сэвтед дэнгани, йед кө дэнге ван ьанэ. Сэвтед дэнгани дьреж у көрт тен сэвтдайине. Өw öca жи ьльнд у ньмз тен сэвтдайине. Өw шне кө сэвт ле п'эйда дьбьн у дэрдьк'эвьн, wi шнир'а дьбежын шидэрка сэвта. Дэве мэрйиада шидэрка сэвтед дэнгани ль дө шийанэ. Шики сэвтед дэнгани дэве мэрйиада ль пеш п'эйда дьбьн, ле шики жи сэвтед дэнгани дэве мэрйиада ль паш п'эйда дьбьн. Өw сэвтед кө шидэрка ван ль пешэ, ван сэвтар'а дьбежын сэвтед дэнгани: йе реза пешин, ле эw сэвтед кө дэве мэрйиада шидэрка ван ль пашэ, ван сэвтар'а дьбежын сэвтед дэнгани йе реза пашин.

А. Сәүтед дәнгани йе реза пашии

1. ө': ә'йәр, әни, жә'р, рә'wьр, тә'ри, мә'ни, бә'р дә'w
2. э: әз, әре, әw, дәw, сәрәк, бәр гәдә, п'алә.
3. а: аласт, ал, ар, ба, бав, саран, бьра, ч'ьра, сал.

Б. Сәүтед дәнгани йе реза пешии

1. о: олә-ло, одә, обә, бонә, дор, сор, то, Сьмо.
2. у: урт', умуд, ду, ру, хун, бьч'ук, дув, к'уви, руви.
3. ө: көр, тө, ьөрме, рөь, қөл, хөлам, шьхөл.
4. и: иро, ини, бир, нир, кани, к'ьр'ин бьр'ин.
5. е: евар, ел, ермәни, ле дьреж, ре, п'е.
6. ь: кьрын, бьра, ч'ьра, сьмыл, бьзын, кәч'ьк, мәзын.

СӘҮТЕД БЕДӘНГАНИ

§ 2. Ван сәwтар'а дьбежын сәwтед бедәнгани, йед кө дәнге ван т'онә. Сәwтед бедәнгани нә дьреж тен сәwтдайине, нә жи көрт тен еәwтдайине. Йәке жи, әw өса жи нә бьльнд тен сәwтдайине, нә жи ньмз тен сәwтдайине.

Сәwтед дәнгани жь алийе щидәрка сәwтдайине хwәда п'арә вәдьбын сәр ван к'омед жерин.

А. Сәүтед жь зәльқокийе п'әйдабуий

§ 3. Ван сәүтар'а дьбежьн сәүтед жь зәльқокийе-п'әйдабуий, йед кө п'әйда дьбьн вәхта һәвзәлқандна органе сәүта.

Сәүтед жь зәльқокийе п'әйдабуий әвьн.

б, п, п', д, т, т', к, к', г, щ, ч, ч', қ.

1. б: ба, бав, бьра баран, бәнд, бәдән.
2. п: пир, пиваз, пайз, пәз, парзун, ч'әп, льптин.
3. п': п'ар, п'ир, п'әрә, п'ьлтә, п'охин, п'арьхан,
4. д: дар, дәнг, дәрд, дәрдан, дадан, дур, диван.
5. т: тир, то, тә, тә'жи, рьтыл, пьте, хәт.
6. т': т'ер, т'ө, т'ьли, т'әв, т'әмам, т'а, т'әвә, т'ур'.
7. к: кани, ка, кәри, кәч'к, ч'еләк, бәрәк, кон.
8. к': к'ер, к'ур, к'ьлит, к'еран, к'ар, к'әф, к'ас.
9. г: багәр, дәнг, гьран, гьли, гуни, гор'.
10. щ: ши, щер', шар, көрманщ, бьрьнщ.
11. ч: чар, чах, чьма, че, чу, чин.
12. ч': ч'ьра, ч'ә'в, ч'ьвик, бьч'ук, ч'ил.
13. қ: қаз, қәл, қарқарк, қаси, чьқас, рәқ, бәқ.

Б. Сәүтед жь қәлиштокийе п'әйдабуий

Ван сәүтар'а дьбежьн сәүтед жь қәлиштокийе-п'әйдабуий, йед ко дь қәлиштока нав дәвр'а п'әйда дьбьн у тен сәүтдайнне.

Сәүтед жь қәлиштокийе п'әйдабуий әвьн.

с, ш, ф, в, з, ж, й, х, г', в.

1. с: сар, сәр, сал, пьрс, вәрьс, си, фәсал.
2. ш: шир, шьван, рәш, бәш, бәрош, қәлаштын.

3. ф: фел, фино, фэрз, бэрф, ферьз, дэф, к'эф.
4. в: ви, бав, ав, дэв, кэви, нэви, хав, рэв,
5. з: зер', зин, зьнар, кьнез, пэз, рэз, г'орз.
6. ж: жир, жар, жор, жер, дьреж, бажар, рьжи, жэ'р.
7. й: йар, ьэйр, дэйин, буйин, бэрайи, бьльндайи.
8. х: хал, хати, хушк, хун, рэх, бэрх, wəxt, бəxt.
9. г': баг', аг'а, мэг'элбун, дэг'элн.
10. w; wэрэ, wedэре, wepан, дэрəw, dew, xwə, saw

В. Сəwтeд зэлqокийе нивдəнгани.

Ван сəwтap'а дьбежьн сəwтeд зэлqокийе нивдəнгани, йе ко сəwтдайна wанда органе шидэрка бь бəwва тен зэлqандне у ьнəки жи сəwта дəнгани пeр'а дəрдьк'əвə.

Сəwтeд зэлqокийе нивдəнгани əвьн:

л, м, н, p, p',

1. p: бə'pи, сар, кари, нери, баран, шинар, дар.
2. p': p'əш, p'аст, бəр', кəр', шep', бьр'əк, т'ар'.
3. м: ма, мəpи, мал, мəрəм, т'ум, к'ом, кам.
4. н: нан, нир, ньвин, бьрин, шинар, к'еран.
5. л: лал, сал, бəлəк, дьл, к'елəк, дeл, сeл.

II. Навед ьэйине.

§ 4. Навед ьэйине əw навьн, йед ко к'əвш дькьн навед тьштeд рəьбəра, йед нəрəьбəра, навед фькра у йед кьрьне. Ёр тьштeд рəьбəр у нəрəьбəр, бəр фькьр у кьрьн навед wана ьəнə у əw гьшк дəнийа—

еда нав жийина меда ьәнә, ләма жи ван навара дь-
бежын навед ьәйinne.

Зьмане кәрманшида навед ьәйinne п'арә вәдьбын сәр: 1. навед рөьбәра, 2. йед нәрөьбәра, 3. йед фькра у 4. йед кьрьне.

Әв к'омед пава ко йәко-йәко жоре ьатьнә готын дь сьрийа хвәда п'арә вәдьбын сәр: 1. навед щьнсе нер, 2. навед щьнсе ме. Ғардө щьнс жь ьәв тен щөда кьрьне ьын бь фькра хвәва, ьын жи бь форма хвә йа граматикива.

1. НАВЕД РӨЬ'БӨРА.

А. Навед щьнсе ме.

§ 5. Жь навед рөь'бәра се к'ом нав тен ь'әсаб-
кьрын чава навед щьнсе ме. Әв ьәр се к'ом әвн:

а) Навед сәр ьәйwana:

бьзын, ми, мьришк, ч'еләк, ь'ьрч', қаз, п'ь-
шик, мәдәк, ч'ьвик, бәрдир, ногын, дельк,
wawик, мәймун, думәқәск у йед дьне.

б) Навед сәр мәрйя:

жын, бук, дайк, кәч', мәт, қиз, кәванн, хасп,
дамар'и, хушк, бәрбук, зәйи у йед дьне.

в) Навед жьна:

П'орсор, Хәзал, Рььан, П'әришан, Голп'әри,
Сәйран, Дилбәр, Зозан, К'обар, Щәвар, Ал-
маст у йед дьне.

§ 6. Форма ван ьәрсе к'омед навед рөь'бәра,
йед ко жоре ьатьнә ньвисандын, дь щөмла навада те
готын и'ьртка «а». Әве и'ьрткер'а дьбежын п'ьртка

хэвбэнди, чъмки әw бэнда дө-се у чар-пенш нава
хэвр'а гьредьдә у әләқәтийа вана бь ви т'әәри
к'ьвш дькә.

Мәсәлә:

а) бьзна бөлөк, мийа қәрқаш, бәрха сор, мьриш-
ка көрк, ч'еләка мәзын, п'ышика мә, ч'ьвика бььаре,
қазә сыпи, кавьр'а мьн, бәрдира хөрт, делька гөрех у
гәләке дьне.

б) Хушка тә дьхунә, бука т'әзә дьстре; мәт'а
Сьмо нан п'ат; кәванийа колхозе жир тәндур зу да-
да; хасийа баш һат; хатийа мьн чу; дамар'ийа хьраб,
у гәләке дьне.

в) Хәзала Мьсто, П'орсора бәдәw ьин дьбә, Гөл-
п'әрийа Хөдо школ хьлас кьр; Шарибана Полат дәр-
дарә, Дилбәра назьк ав ани; Сәйрана Бәк'о п'ьншар-
чьни; Зозана ақьл халичә чекьр у йед дьне.

Б. Навед щьнсе нер.

§ 7. Жь навед рөһ'бәра се к'ом нав жи тен ь'ә-
саб кьрын чава навед щьнсе нер. Әw ьәрсе к'ом
әвьн.

а) Навед сәр ьәйвана:

нери, бәран, га, гамеш, бохә, сәь, дик, гөр,
р'уви, шер, пьльнг, бум у йед дьне.

б) Навед сәр мәрийа:

мер, көр', хорт, бав, бьра, ап, зә'ва, хал, т'и,
хәзур, дәстәбрак, мәри у йед дьне.

в) Навед мера:

К'әләш, Сәмәнд, Сьло, ферман, Полат, Ти-

тал, Ө'рфан, Көкан, Ч'өкан, Кьльан, Т'емур
у йед дьне.

§ 8. Форма хэвбэнди йа ван хәрсе к'омед нава,
ко жоре хатынэ нывисандьне, дь шөмла навада те
готын п'ьртка «е». Өва п'ьртка те хэсаб кьрьне
форма навед шьнсе нер.

Мәсәлә:

а) Бәрәне колхозе хөрт дьч'ерә, гае сор дьк'ае,
сәе хар чу, гамеше рәш мэхәл буйә, дике мәзн
фьр'и, гөре хунхвәр, рувийе жар, нерийе навпез.

б) Мере хас, хорте бәдәш, көр'е ақьл, баве мьн,
хьре тә, хале ми, апе мә, т'ийе Сөйране, хәзуре we;
зә'ве we хат у йед дьне.

в) Сәмәнде Сиабәнд, Сьлое Хөдо, Рәшите Полат,
Титале Мурад, Көкәне Ө'слан, Фармане К'әләш, Халь-
те Чәто у йед дьне.

Спартын 1. а) жере хатынэ нывисандьн чәнд
навед рох'бәра, ван нава дь дәф-
тәра хвәда бьньвисьн у к'ьвш кьн
жь ван нава, к'ижан нав тен хэсаб-
кьрьн чава навед шьнсе ме.

Мәймуна мешә, хуте мәзн, к'еш-
рушка мали, буме кор, кәшотка бә-
дәш, қөльнге рәш, дәстәбраке мьн,
мә'ре рәш к'ышһиә қөле; Титале
мә жь шәр'е шәтәни вәгәр'һиә; хәс-
па бәз лә шешһиә бу; боре Мәме
ль бәр ч'әм сәкьни; ногьна колхозе
зайн хатә мале; Көкәне Мурад кол-
хозванә, шере хар рәви.

Пьрс:

1. Бежьи, чьйэ п'ьртка ьэвбэнди?
2. Бь к'ижан п'ьрткед ьэвбэнди навед р'ьбэра, йед щьнсе ме у йед щьнсе нер жь ьэв тен щ'ода кьр'не?

2. НАВЕД НЭРӨҮБЭР

§ 9. Навед нэр'ьбэр эw навьн, йед ко ьэр к'ьвш дькьн навед тыштед нэр'ьбэр. Навед тыштед нэр'өбэр дь щ'омла навада мина навед р'ьбэр форма хwэ ьэвбэнди дьстиньн п'ьрткед «а» у «е».

А. Навед щьнсе ме.

1. Эw навед тыштед нэр'ьбэр тен ьэсаб кьр'н навед сэр щьнсе ме, йед ко дь щ'омла навада форма хwэ дьстиньн п'ьртка «а».

Мэсэлэ: эм ььдьн чэнд наве тыштед нэр'ьбэр:

дэфтэр, к'ьтеб, қөлэм, к'ас, т'эбах, ьри, ав, баран, бэрф, шемик, бэрош, ситьл, лэмп'э, льеф, қайш, к'ахэ'з, шэ'льк.

2. Эв навед тышта, ко жоре ьатьнэ ньвисандне, мина навед р'ьбэра тен хэбьтандьн у дь щ'омла навада форма хwэ дьстиньн п'ьртка ьэвбэнди йа «а» у лэма жи тен ьэсаб кьр'н навед щьнсе ме.

Мэсэлэ:

дэфтэра хwэда рьнд ьньвьисьн; к'ьтеба хwэ баш хwэйи кьн; қөлэма ьешин рьнд дьньвисэ; лэмп'а електрики гэш дьшх'олэ; ава сар нэх'он; эw сэр ше-

мика дэри рунышт; ситла мэзын бинэ, бэроша қалакыри бьбэ; мэ ьрийа сор фрот, қысила тэнык рахьстибу; ььефа гэрм сэр дани бу у йед дьне.

Б. Навед шыңсе нер.

1. Əw навед тыштед нэрöбэр тен ьасаб кырын навед сэр шыңсе нер, йед ко дь шöмла навада форма хвэ йа ьэвбэндн дьстиньн п'ьртка «е»,

Мэсэлэ эм ььдьн навед чэнд тыштед нэрöбэр:

кон, нан, ханц, савар, ар, гэным дивар, дэри, бан, шэрбьк, ч'ийа, зьнар, зшц, трактор, комбайн э'рд, бостан, мешэ, ч'эм, к'еран, гопал, бан, дэрман, кэвэр, ьэвир, бар, туркэ у йед дьне.

2. Əv навед тышта жц, йед ко жоре ьат'нэ ньвисандне, мина навед рöбэра дь шöмла навада форма хвэ йа ьэвбэндн дьстиньн п'ьртка «е» у тен ьасаб кырын чава навед шыңсе нер.

Мэсэлэ:

коне рэш, нане сыни, ханийе ьььнд, емше тэ'м, аре гэным, гэньме галгало, диваре сор, дэрийе фьрэ, бане гома колхозе, шэрбьке бьч'ук, бэлге ьешин, агьре гөр', бостане вала, бахе т'ьжи, зьнаре ьььнд, ч'ийае мэзын, ч'эме к'ур, к'еране дьреж, гопале қалың, बारे гьран, дэрмане тэ'л, ьэвире тырш, қьрмийе бьч'ук, э'рде фьрэ, меше сьх, турке қальши, кэвьре гөловэр у гэлэке дьне.

Спартн 2. а) Ван навед жере ньвисанди шöда ьькьн.

б) Бъньвисьн к'ижан нав тен готън сэр навед шьнсе ме, к'ижан жи тен готън сэр навед шьнсе нер.

Т'лийа лънге мьн бърыйшйә; хуна сор жь пещ'ийа мьн те; п'архана ви шкәст. к'еләка тә сәкьнимә; зөвийа колхозе гәнъм, ахпина колхозе, п'арта сап, шәкьре ширин, шире гәрм, пиваза туж, кәндале к'ур, бае сар, дәве тьрш, сьрсуме дөв, парзуне сыпи у йед дьне.

Пьрс:

1. Бежън, чьма әм ниве навед тыштед нәрбьбәр кәсаб дькьн навед шьнсе нер?

2. Чьма ниве навед дьне жи, йед тыштед нәрбьбәр, кәсаб дькьн навед шьнсе ме?

13. К'ижан п'ьртка хәвбәнди те кәсаб кьрьне форма навед шьнсе нер, к'ижан жи те кәсаб кьрьне форма навед шьнсе ме.

НАВЕД ЫӘЙИНЕ ЙЕ ДӨШЬНСИ

§. 10. Ван навар'а дьбежън навед кәйине дөшънси, йед ко тенә хәбьтандьн кьн сэр навед шьнсе ме, кьн жи сэр навед шьнсе нер.

Мәсәлә: әм кьлдьн чәнд навед кәйине дөшънси:

а) Кәвал, шинар, сәрк'ар, йар, дьжмьн, дост, дәрбдар, нәйар, қазван, бәрдәсти, хәбатк'ар, п'арсәк, ет'им, бәрмали, сәрк'ар, нобәдар.

б) к'әр, бәрх, кар, гольк, қант'ьр, п'ышик, кавьр' гольк, кәси, қөльнг,

Һәму навед, ко Һатынә нывисандын, тен хәбтандын Һын сәр навед шынсе ме, Һын жи сәр навед шынсе нер у бь арик'арийа п'ьрткед Һәвбәнди бь фькра хвәва тен шода кьрын. 1) Вәхте әв дь шөмла навада бь фькра навед әсли жьн тен хәбтандын, Һынге әв форма хвә Һәвбәнди дьстиньн п'ьртка «а».

Мәсәлә:

а) Һәвала мьн Сәйранә; шинара мә нан дьпежә; сәрк'ара школе Дилбәр бу; сәдра фабрике Зина бу; дьжмына Мәме Зина қиза Бәк'о бу; доста тә башә; К'өбар дәрбдара колхозейә.

б) к'әра рәш дьч'ерә; бәрха хөрт дьч'ерә; кара чаләбәләк рәви Һат ба мьн; голька бьч'ук, п'ьшика ме, кавьр'а көришк, Һәсна бәз ль пещийе бу; қант'ра рәш қәватә, қөлынга бььаре вәгәрийа чу.

2. Вәхте әв нав дь шөмла навада бь фькра навед әсле мер тен хәбтандын, Һынге әв форма хвә йа Һәвбәнди дьстиньн п'ьртка «е».

Мәсәлә:

а) дьжмыне Мәме Бәк'о бу; досте тә башә; Мьсто дәрбдаре колхозейә; нәйаре мә капитализмә; но-бәдаре колхозе Сьлойә у йед дьне.

б) к'әре рәш дьч'ерә, бәрхе хөрт дьч'ерә, каре чаләбәләк рәви Һат ба мьн, голке бьч'ук, п'ьшике нер, кавр'е көришк, Һәсне бәз, қант'ре рәш, қөлынга бььаре у йед дьне.

3. Мәсәләд жорин к'ьвш дькьн ко п'ьрткед «а» у «е» зьмане көрманшида дьдьн хәбтандын бона кө бе ә'йан кьрыне навед Һәйне т'омәри сәр к'ижан

щынси тен хэбьтандьн, мäsälä: «к'äре рэш дьч'ерä» те фэмкьрьне, кö к'äре нер дьч'ерä, ле к'äра рэш дьч'ерä «те фэмкьрьне ко к'äра ме дьч'ерä». Öса жи әм ыльдын хэбäра «хэвал»: «хэвале мын дьхунä» те фэмкьрьне ко «хэвал» жь әсле меранä, ле «хэвала мын дхунä» те фэмкьрьне ко «хэвал» жь әсле жьнанä.

Спартын 3. а) Бь п'ьрткед хэвбәнди йед «а» у «е» ван навед жерин щöда кьн.

б) Шуна ньыткед ахьрийа хэбäра дэфтәра хвәда бьньвисьн «а» йане п'ьртка «е».

Гиск... сор; гиск... чаләбәләк; п'ьшик... нер; п'ьшик... ме; һәви... Сьмо; сөви... беч'ар; сәршөр... гөнд, сөршөр... гөнд; дәрбдар... к'өбар; дәрбдар... к'өбар; ре... wi Хөдә бу, реви... wi Сәйран бу; қазван... мә Рьван с; қазване мә Сьмо бу; щинар... wә Щәварә, щинар... wә Бәйвәрә;

§ 11. Хен жь навед тыштед рөьбәр у йед нәрөьбәр зьмане көрманщида öса жи хәнә нав, йед ко наен хэсабкьрьн, нә навед тыштед рөьбәр, нә жи навед нәрөьбәр. Әw нав хәр к'ьвш дькьн фькрәке.

Мäsälä:

ьерс, бир, ь'ыш, ақьл, зен, фькьр, дәрл, гөман, хәвар, хэбәр, пьрс, һиви, щаб, к'омәк, зьман, зөман, нав, п'ар у гәләке дьне.

1. Жь ван навед жорин хьнәк нав форма хвәйа хэвбәнди дьстиньн п'ьртка «а», хьнәк жи форма хwә йа хэвбәнди дьстиньн п'ьртка «е».

а) Əw навед ко форма хwə дьстиньн п'ьртка «а»; əw тен хэбэтандьн сэр навед щьнсе ме.

Мәсәлә:

Һерса ви рабу; бира тә нае; фькра ви башә; гөмана мьн һэйә; тө ьвийа мьн бә; шаба мьн бьдә; к'омәка мә бькә; һәwара мә һат; хәбәра тә растә; зена ви зә'фә; һьрса раст бьһист.

б) Əw навед ко форма хwə дьстиньн п'ьртка «е», əw нав тен хэбьтандьн сэр навед щьнсе нер,

Мәсәлә:

ақьле ви жь сәри чу; дә'рде дьле хwə бир нә-кьр; əw һат сэр ь'ше хwə; зьмане көрманщи сьвь-кә; рөһе ви т'онә; наве мә чьйә? шәр'е мә фашистар'а гьран бу, ле мә фашист алткьрын.

§ 12. Хен жь ь'әму навед шьровәкьри зьмане мөда дө шурә нав ьәнә. Əw ьәрдө шурә әвьн:

1) навед фькра абстракти у 2) навед фькра кьрьне.

а) Навед фькра абстракти жь алийе форма хwə-да һатьнә чекьрьне бь арпйк'арийа ван п'ьртка: «ати», «ти», «и», «айи».

Мәсәлә:

Дьжмьнати, бьрати, һәвалти, шьванти, сәрк'ари, гьрани; арзани, бьльндайи, дрежайи, дәрбдари, мәрвати у гәләке дьне.

б) Навед фькра кьрьне ви шурәинә:

кьрын, бьрын, мьрын, к'өтан, ьеран, қижин, гө-р'ин, чьнин, чуйин, буйин, шандьн, стандьн, гөтьн;

Мәсәлә:

хорт ыат, хортэк ыат; жьн чу, жьнэк чу, мер ма, мерек ма; бәрх чоле бу, бәрхэк чоле бу; кәвр к'эт, кәврэк к'эт; мал ава бу, малэк ава бу; кон ьлшийа, конэк ьлшийа; гөнд ль гәли бу, гөндэк ль гәли бу; нәвал к'ур бу, нәвалэк к'ур бу; мын к'ьтеб хвэнд, мын к'ьтебэк хвэнд.

Ведәре бь п'ьртка йәкани—нәк'ьвшва ыатьнә хәбьтандьн ьн навед щьнсе нер, ьн жи навед щьнсе ме.

2. Чахе навед щьнсе ме тен хәбьтандьн бь п'ьртка йәкани—нәк'ьвшва, ьнге ль щөмла навада әв шуна п'ьртка «а» форма хвә йа ьвбәнди дьстиньн п'ьртка «ә».

Мәсәлә:

жьнәкә бәдәв ыат маләкә гөнд;
қизәкә көрманщ школәкә ьльндда дьхунә; ьзьнәкә т'опал пашда ма; Хөдо к'ьтебәкә зьмане көрманщи к'ьр'и; мергәкә ьшин пешбәри гөнде мәйә; ьспәкә рьнд ль мерге дьч'ерә; маләкә т'әзә ль Т'ьльк саз бу. Тракторәкә колхоза мә ль зәвийе дьхәбьтә.

3. Чахе навед щьнсе нер бь п'ьртка йәкани—нәк'ьвшва тен хәбьтандьн, ьнге әв ль щөмла навада шуна п'ьртка ьвбәнди «е» форма хвә дьстиньн п'ьртка «и».

Мәсәлә:

көр'әки Рәшид ль Москвае ьин дьбә; Москва шәбәрәки гәләк мәзьнә; хортәки көрманщ псал института ьәк'имийе ль Йереване хьлаз кьр; феза гөнде мә

зынараки бьльнд ьэйэ; шер'эки сор ль мьле кэч'ке бу; мьн кэврэки гөловэр' гөлол кьр; бьраки мьн бэранэки мэ фьрот. Сталин сэрк'арэки мэзын у п'ьр'занэйэ; ьэвалэки мьн сэрьатик ньвисийэ чава вэлате мэ бь сэрк'арийа Сталине Мэзын фашист алт'кьрын у сосиализм чекьрнэ.

Наси: зьмане мэда ьөнэ нав, ко ахьрийа ван те готьн бь сөвтэд дэнгани: «и», «а», «ө» у йед дьне.

Мэсэлэ:

нери, п'алэ, бра, хани, зарö, ст'ри, ре у йед дьне. Чахе п'ьртка йэкани—нэк'ьвш зедэьи кöтабуна навед ьа дьбэ, ьнге п'ьртка «эк» те кöрт кьрне.

Мэсэлэ:

нери ьат, нерик ьат; п'алэ дьхэбьтэ, п'алэк дьхэбьтэ; бьра, бьраки мьн ль Ленинграде ьин дьбэ; мэ хани чекьр, мэ ханик чекьр; зарö ьат, зар'ок ьат.

Спартьн 4. а) Ве ахавтне бьхуньн у эве дь дэфтэра хвэда бьньвисьн.

б) шуна ньдэтка бьньвисьн п'ьртка йэкани—нэк'ьвш («эк»)

Кэч'... реда дьчу; трактор... ль зэвийе бу; жьн... дьстре; колхозван... буйэ ферьзе реншбэрийа сосиалистийе; мьн хорт... дит; кэвр... гөлол бу; тэ к'ьтеб... бьре хвэр'а к'ьри; ми... ль чоле ма; бэран... дькөлэ; гөнд... ль ведэре бу; меван... дэрэнг к'эт; эви дар... ль бэр дэве аве ч'ьканд; ч'эм... ль дэшта Йереване дьк'ьшэ; рэх ханийе ньвисарчийед Ермэнистане к'ом. . шайра ньвисарчийед кöрманша ьэйэ.

Спартьн 5. а) Ве ахавтна жерин бьхуньн у эве дь дэфтэра хвэда бьньвисьн.

б) шуна ньэртка бьньвисьн форма
хэвбэнди, йа навед шьнсе ме («э»)
у йа навед шьнсе нер («и»).

Рожэк... бььаре бу, эм чун бэр шөшөк... аве;
хушкэк... мын ль мерге бу, эше гөлэк чьни у да хэ-
валэк... хвэ. Лагерэк... пионера ль зозана бу; ппоне-
рэк... афьл сэр'каре лагере бу, нишанэк... комсомоли
ль п'есири ши бу.

14. Wэhte навед шьнсе ме у йед шьнсе нер дь
пашийа шөмла навада тен хэбтандне, ьнге формед
ван бь қануни диса өса жи жь хэв тен шөдакьрне.

1. Чахе навед сэр шьнсе ме, бь п'эртка йөкани—
нөк'эвшва дь пашийа шөмла навада те готне, ьнге
эв форма хвэ ьэргав дьстини п'эртка «е»: мала **жь-**
не, мала **жьнөке**, хэбата **мале**, **хэбата** малөке.

2. Чахе шөмла навада навед сэр шьнсе нер, кута-
сийе тен хэстандне, ьнге формед ван жь формед
навед сэр шьнсе ме тен шөда кьрне:

а) Шур'эк навед шьнсе нер чахе бе п'эртка йө-
кани нөк'эвш дь пашийа шөмла навада тен хэбтан-
дне ьнге эв форма хвэ нагөвезьн: мерга **гөнд**,
стуна **кон**, дьле **хорт**.

б) Шур'эк навед шьнсе нер жи чахе бе п'эртка
йөкани—нөк'эвш дь пашийа шөмла навада тен хэб-
тандне, ьнге эв к'өкева тен гөьастне (сэшта ван
йа дэнгани те гөьастне): сэре **ге** (га), к'елөка **давэр**
(дивар), дэре **хени** (хани), к'ьтеба **бьре** (бьра), дэрса
зьмен (зьман), ьэфе **шьвен** (шьван) у йед дне.

3) Чахе ьэрдө к'омед навед шьнсе нер бь п'эрт-
ка йөкани—нөк'эвшва дь пашийа шөмла навада тен
хэбтандне, ьнге форма ван те готне п'эртка «и».

Мөсөлө:

а) мала мерэки, ава шер'эки, мерга гөндэки, сту-
на конэки, дьле хортэки

б) сәре гаки, к'еләка дишарәки, дәре ханики, к'ь-теба бьраки, дәрса зьманәки, ьәфе шьванәки.

Жере ьатйә ньвисандне таблица ангориьәвкьрне, йа формед навед сәр щьнсе ме у йа формед щьнсе нер, йед ко тен хәбтандне дь пеши у пашийа щөмла навада. Рьнд ль таблице бьнер'ьн у форма ььмбәри ьәв бькьн.

Т а б л и с а

ангориьәвкьрне формед навед сәр щьнсе ме у йа формед навед сәр щьнсе нер

Щьнсе нава у формед вана	Наве пешийа щөмла навада	Навед пашийа щөмла навада
Навед сәр щьнсе ме		
Форма ван бе п'ьртка йәкани нәк'ьвш	а хушка мьн, мала Бәк'ьр, бьзна бәләк, к'ьтеба шагьрт	е мала хушке, ььрийа бьзне, бәлге к'ьтебе, дәре мале
Форма вана бь п'ьртка йәкани нәк'ьвш ва	ә хушкәкә мьн, маләкә Бәк'ьр, бьзнәкә бәләк, к'ьтебәкә шагьрт	е мала хушкәке, ььрийа бьзнәке, бәлге к'ьтебәке, дәре маләке
Навед сәр щьнсе нер		
Форма ван бе п'ьртка йәкани нәк'ьвш	е коне рәш, гөнде мә, дишаре бьльнд, хорте бәдәв	стуна кон, дьле хорт, дәрса көр' дәрсе зьмен, дәре хени, сәре ге
Форма ван бь п'ьртка йәкани нәк'ьвш ва	и конәки рәш, гөндәки мә, хортәки бәдәв	и стуна конәки, дьле хортәки, дәре ханики, сәре гаки, дәрсе зьманәки

Пърс:

1. Бежън, чъчахи зьменда дьдън хэбътандън п'ърткед «а» у «е»?
2. Чъчахи дьдън хэбътандън п'ърткед «э» у «и»?

Щӧмла жь гэлэк нава

§ 15. Щӧмла жь гэлэк нава эw щӧмлэйә, йа ко-
те чекърне жь се, чар у зедә нава.

Щӧмла жь гэлэк нава те чекърне бь арнк'арийа:
п'ърткед «а», «е», «э» у «и». Эв п'ъртык нава щӧм-
лада хэвр'а дьдън гредане. П'ърткед «а» у «е» дь
ахърийа навед щӧмле йе пешинда тен готън, ле
п'ърткед «э» у «и» тен готън дь ахърийа навед ни-
вэка щӧмледа.

1. Чахе наведе щӧмле пешин бь фькра хwәва те
фә'мкърне чава наведе шьнсе ме, ьнге эw форма хwә-
дьстинә п'ъртка хэвбәнди йа «а» у навед пәй ши,
йед ко нивэка щӧмледа тен хэбътандне, форма хwә-
дьстиньн п'ъртка «э».

Мәсәлә:

Кәч'ка бәдәwә аqьл ьат мале.

Мийа кәлә сорә хӧрт дьч'ерә.

Жь канийа к'урә зәлал ав дьк'ышә,
ч'еләка жарә нәхwәш мър.

Мала мьнә т'ерә т'ьжи.

Бьзна бәләкә qор'ә гӧлп ль чоле ма.

Ведәре к'ышә, ко навед нивэка щӧмледа форма
хwә дьстиньн п'ъртка «э», чьмки навед сәр шьнсе
ме пешийа щӧмледа ьатнә готне.

2. Чахе щӧмла навада наведе пешин бь фькра
хwәва те фә'мкърне сәр навед шьнсе нер, ьнге эw

форма хwә дьстиньн п'ьртка ьэвбэнди, йа «е» у навед пэй ши, йед ко дь нивэка щөмледа тен хэбьтандне, форма хwә ьэвбэнди дьстиньн п'ьртка «и».

Мәсәлә:

Кор'е бэдәши аqьл ьат мале.

Хорте чөлэнги жири зор гот.

Бәране кәли сори хөрт дьч'ерә.

Кәвре гөловәр'и мәзни рәш к'әт.

Ведәре ә'йанә, ко навед нивэка щөмледа форма хwә дьстиньн п'ьртка «и», чьмки навед сәр щьнсе нер пешийа щөмледа ьатнә готне.

Спартын б. а) Ван гьлийед жерин бьхуньн у вана дәфтәра хwәда бьньвисьн.

б) Шуна ньqьтка к'ндәре лазьмә бьньвисьн п'ьрткед ьэвбэнди: «ә» у «и».

К'ьтеба сор... бьч'ук ль сәр стoleyә.

Кәвре гөловәр'... мәзын гөлол бу,

Колхоза мәзын... т'ер... т'ьжи.

Дәрсдара баш... дәләл... дьлша.

Гөвалә мьн... ферьз... зор.

Пьрс

1. Щабә бьдьн, чьма ььнәк нав дь нивэка щөмла навада форма хwә дьстиньн п'ьртка «ә», чьма жи ььнәк форма хwә дьстиньн п'ьртка «и»?

§ 16. Чахе навед йәкани —нәк'ьвш пешийа щөмла жь гәләк нава тен готын у форма хwә дьстиньн п'ьрткед ьэвбэнди йед «ә» у «и», ььнге навед нивэка щөмла навада өса жи форма хwә дьстиньн п'ьрткед «ә» у «и».

1. Уи чахи навед нивэка щөмле форма хвэ дьстинын п'ьртка «ә», чьчахи пешийа щөмле те хэбьтандне навед щынсе ме, йе ко форма хвэ стандийё ьн п'ьртка йэкани—нэк'ьвш, ьн жи форма ьэвбэнди йа «ә».

Мәсәлә:

Бьзнэкә бәләкә т'опал.
Нәваләкә к'урә фьрә
Авәкә сарә зәлал.

2. Уи чахи навед нивэка щөмле форма хвэ дьстинын п'ьртка, «и», чьчахи пешийа щөмле те хэбьтандне наве щынсе нер, йе ко форма хвэ ьн стандийё л'ьртка йэкани—нэк'ьвш, ьн жи форма ьэвбэнди «и».

Мәсәлә:

Гөндәки шени т'ьжә.
Достәки херхази мәрд.
Гаки хөрти сори мэзын.

Спартын. 7. а) Ван ахавтнед жерин бьхунын у вана дь дэфт'эра хвэда бьньвисьн.

б) Шуна ньрцткә дь дэфт'эреда к'и-жан п'ьрткед ьэвбэнди лазьмын, бьньвисьн.

Вәлате мә вәлатәки зор... мэзынә, әм вәлате хвэ б'ьз дькьн. Мьләтед вәлате мә ль әрдәки шен... хердайи дьжин. Москва бажарәки мэзын... бәдәвә.

Пьрс:

1. Шабе бьдын, чьма паши навед йэкани—нэк'ьвш ьн-нәк навед нивэка щөмла нава форма хвэ дьстинын п'ьртка «ә», ьнәк жи дьстинын п'ьртка «и»?

Жере ыатийэ нывисандне таблица ангорийэвкърне, йа хэбытандна формед хэвбэнди. Бьнер'ын, п'ьрткед «а», «е». «э» у «и» чава у ль к'идере тен хэбытандне.

Т а б л и с а
ангорийэвкърне, йа формед хэвбэнди

I Сэр щынсе нава	Форма навед, ко бе п'ьртка йөкани—нэ- к'ьвш тен хэбытан- дне	Мэсәлед щөмлөд жь нава Щөмлөд жь дө нава
Сэр щынсе ме	а	Хушка Бөк'ьр, дишана Со- вете, мала колхозе, к'ьтеба сор, дөвлөта Советстане
Сэр щынсе нер	е	Ханийе бьльнд, бажаре гыран, шагьрте ацьл, сөрк'аре ә'зиз
II. Сэр щынсе нава	Форма навед, ко бь п'ьртка йөкани—нэ- к'ьвшва тен хэбы- тандне	Щөмлөд жь дө нава
Сэр щынсе ме	ә	хушкөкө Бөк'р, малөкө колхозе, к'ьтебөкө сор.
Сэр щынсе нер	и	ханики бьльнд, бажарөки гыран, шагьртөки ацьл, сөрк'арөки ә'зиз
III. Сэр щынсе нава	Форма навед, ко ни- вөка щөмла навада тен хэбытандне	Щөмлөд жь се-чар нава
Сэр щынсе ме	ә	а) жьна бөдөшө ацьлө дөләл б) жьнөкө бөдашө ацьлө дөләл
Сэр щынсе нер	и	а) һөвалө мэзьни шө'рөза б) һөвалөки мэзьни шө'рөза.

П'ърткед һәвбәнди йед п'ьрани.

§ 17. Зьмане мада дө п'ърткед һәвбәнди йед п'ьрани ьәнә. Әш һәрдө п'ъртык әвн: «ед» у «е». Дь щөмла навада әв һәрдө п'ъртык ль ахьрийа наве щөмле йе пешин тен хәбтандне у к'ьвш дькьн п'ьранийа жьмара вана.

Мәсәлә:

Кәч'ед бәдәш, һун дькьн к'идере?

Гөндед мә ль нәыйа Апаране п'ьр'ьн.

Һьшйар бьн, дьжмнед мә ль дәрва гәләкьн.

Хөртед мә ль Йереване һин дьбьн,

Мьн к'ьтебед сор к'ьр'ин.

Дь заре көрманше Ермәнистанеда шарна п'ьртка «ед» те көрткьрне у шуна «ед» дьдьн хәбтандне «е».

Мәсәлә:

Кәч'ке бәдәш ьатын; гөнде мә шен бунә; һәвалә мьн хвәндне дьзаньн; шагьрте нә'с рьнд һин набьн.

Наси: Чахе п'ьртка «ед» те готьн, ьнге әм рьнд заньн фькра п'ьрани, ле чахе п'ьртка «е» те готьн, ьнге әм рьнд фькра п'ьрани ьзаньн. Пәй хәбтандна п'ьртка «е» лазьмә фел жьмара п'ьраннда бе готне, вәки әш нәе готне, фькра п'ьрани нае бәрч'әва, мәсәлә: Кәчке бәдәш ьат. Ль вра әм һа набежьн, лазьмә бежьн: кәч'ка бәдәш ьат, йәпе жи кәч'ке бәдәш ьатын.

Наси: Пәй хәбтандна п'ьртка «ед» фел жьмара п'ьранида те хәбтандне. Гәләк щара пәй п'ьртка «ед»

фел наен готне, ле фькра п'ьрани йа п'ьртка «ед»
ө'йанэ у те ф'эмкьрне,

Мәсәлә:

а) Хортед бәдәш, шагьртед жир, қизед рьнд.

б) Букед бәдәш дьстрен, зарөед бьч'ук дьлизьн.

Спартын 8. а) Ве сәрьатийе бьхуньн.

б) К'ьвш бькьн, ль к'идәре ьатнә
готын п'ьрткед «ед» у «е».

П'АРИЗА ТӨРӨШЛАДА

Дь бажаре Ленинградеда п'ариза төрөшла ьәйә.
Дь ве п'аризеда хвәйи дькьн ь'ьрч'е сьпи, гөре гө-
рех, шер у ььльнгед ьар, шақал у мәймунед мешә,
мьришкед ави, тәйред ч'ийаьн, дөндьле дөнькөл, бу-
ма, рувийа, бьзьн у мийед к'уви, га к'уви у щәйранед
ч'ийаьн. Нава п'аризеда ьәшзәки к'ури фьрәь ьәйә,
ьуте ььне бә'ри теда дьжи.

Чахе наведе щөмле йе пешин бь п'ьртка «ед»—ва-
те готын, ььнге навед нивәка щөмла нава форма хвә-
дьстиньн п'ьртка «ә». Өва п'ьртка те ь'әсабкьрне
чава форма ьәвбәнди п'ьрани йа навед нивәка щөмла
жь нава.

Мәсәлә:

Мьн хортед бәдәшә дөлал дитьн.

Букед шаььлә назьк дьстрен.

Севед сорә ширин бьк'ьр'ә.

П'ъртка ьэвбэнди п'ър'ани—нэк'ьвш

§ 18. Зьмане мэда п'ъртка ьэвбэнби п'ърани—нэк'ьвш те ьэсабкърне «нэ». Чахе эва п'ъртка зедэни ахьрийа наве щомле йе пешьн дьбэ, ьнге эв фьк-ра п'ър'анийа тыштед нэк'ьвш нишан дьдэ.

Мэсэлэ:

Гөнднэ мэзын ль ведэре бун.
Мэринэ хэриб ьатын мала мэ.
Эв щинарнэ баш бун; гөлнэ сор мергеда
сор дькьн; хортнэ бэдэв реда дьчун.

1. Чахе наве щомле йе пешин бь п'ъртка п'ърани—нэк'ьвшва те готьн, ьнге навед навэка щомла нава форма хвэ дьстиньн п'ъртка ьэвбэнди п'ър'ани йа «э»:

Мэсэлэ

Щинарнэ башэ дэлажэ херхвэз ьатын.
Гөлнэ сорэ бинхвэш ль мерге дьгььижьн.
К'эч'нэ бэжизьравэ бэдэвэ адыл дьстрен.
Гөнднэ мэзнэ т'ер тыжи чедьбьн.

III. Гөһастна нава

§ 19 Зьмане мэда нав тен гөһастне, мэсэлэ: «хушк ьат». Вьра хэбэра «хушк» нэ ьатийэ гөһастне. Ле «хушка мьн ьат», «мьн хушкер'а гот», «дэнге хушке те», «эв мала хушкеда бу» э'йан дькьн ко хэбэра «хушк» ьатийэ гөһастне. Формед хэбэра «хушк» бь гөһастне-ва жь ьэв тен щодакърне. Ве гө-

частна формед навар'а дьбежын «гöаастна ь'але нава».

Формед ь'але нава

1. Зьмане кöрманщида шэш форме у шэш ь'але нава ьөнө: 1. ь'але раст, 2. ь'але газикьрне, 3. ь'але тəwandи, 4. ь'але ьəвр'а, 5. ь'але т'əвайи, 6. ь'але шивар.

Ь'але раст

2. Wi ь'але навр'а дьбежын ь'але раст, йе ко нө натийө гöаастне у форма хwə чаwа ьэйө, öса жи раст ьыштийө.

Ь'але раст шаба ван пьрса дьдө:

1. К'и чь ь'алиданө? Чь чь ь'алиданө? К'и чь дькө?

Мөсөлө:

К'и ьат?—Кəч'ьк ьат; к'и дьгьри?—кəч'ьк дьгьри. Тө к'и дит? Мьн кəч'ьк дит. К'и чь дькө? Кəч'ьк к'ьтебе дьхунө.

Ь'але газикьрне

3. Wi ь'але навр'а дьбежын ь'але газикьрне, йе ко к'ьвш дькө фькра газикьрне, чахе мəрик гази мəрики дьне дькө, йане жи тыштəкир'а хəбэр дьдө.

Бона ь'але газикьрне сəба навед сэр шьнсе ме дьдын хəбтандне п'ьртка «е», ле бона ь'але газикьрне сəба навед сэр шьнсе нер дьдын хəбтандне п'ьртка «о»

Мәсәлә:

Кәч'ке вәрә вьра! Мале тө шен би!
Хорто, тө дьчи к'идәре?

Н'але тәванди

4. Ви н'але навр'а дьбежын н'але тәванди, йе ко к'ьвш дькә, ко н'але нав йе раст ьатийә тәвандне, харбуйә.

Н'але тәванди шаба ван пьрса дьдә:

1. К'е кьр? 2. Чь дьки? 3. Йа к'е? 4. Йе к'е?
5. Ль к'идәре? 6. Жь к'идәре?

Мәсәлә:

а) К'е хәбат кьр?—Кәч'ке хәбат кьр; хорт к'ьтеб хвәнд.

б) Тө чь дьки?—Өз к'ьтебе дьхуньм.

в) К'ьтеба к'е бьдмә тә? К'ьтеба дәрсдаре бьдә мьн.

г) Көре к'е тә дит? Мьн көре Сәйране дит.

д) Ль к'идәре рунштии? Өз ль мале руньштимә.

е) Жь к'идәре теи? Жь Йереване тем.

ж) Тө дьчи к'ө?—Өз дьчьмә хени.

Н'але ьәвра

5. Н'але ьәвр'а к'ьвш дькә кьрна бь ьәвра, нишан дькә вәр'е кьрне, ә'йан дькә ши—варе кьрне у фькрнә дьне. Өш шаба ван пьрса дьдә: к'ер'а? к'идәрер'а? бь к'ер'а? жь к'ер'а?

Мәсәлә:

Тә к'ьтеб жь к'ер'а к'ьри? мьн к'ьтеб Сәйране-

р'а к'ър'и. Өви г'ли к'ер'а гот? Өви г'ли Сәмәнд-
р'а гот.

Тө к'ер'а д'хэб'ти? Өз хвәр'а д'хэб'т'м.

Һәсп к'идәрер'а чу? Һәсп бәр дәрир'а чу.

Зар'ө б' к'ер'а Һат? Зар'ө Алмастер'а Һат.

Өскәр нав ч'р'а к'ыш'йа? Өскәр. нав мешәр'а
к'ыш'йа.

С'ло б' к'ер'а чу мала хале хвә? С'ло б' М'с-
тор'а чу мала хале хвә.

Һ'але т'өвайи

б. Һ'але т'өвайи к'вш д'кә к'рна (буйина) т'ө-
вайи, нишан д'дә шийе к'рне у қәwmандне. Өw ша-
ба ван п'рса д'дә: к'ева? б' к'ева? ч'ва? б' ч'ва?
к'идәрева?

Мәсәлә:

П'ш'ик ч'ва Һ'к'ыш'йа? — П'ш'ик дарева Һ'к'ыш'йа.
Һун б' к'ева Гөләжоре д'ман? — Өм малева
Гөләжоре д'ман. Бәлг ч'ва зәл'қи? — Бәлг к'тебева
зәл'қи. Өви һәсп ч'ва г'реда? — Өви һәсп стуне-
ва г'реда.

Һ'але шивар

Һ'але шивар к'вш д'кә шийе т'шта, йе к'рне
у қәwmандне. Өw шаба ван п'рса д'дә: ч'да? к'еда?
к'ижанида?

Мәсәлә:

Ав ч'да һәйә? — Ав ә'лбеда һәйә? Ақыл сәре к'еда

зэ'фэ?—Ацы сэре мэрвада зэ'фэ. Сэмэнде Сиа-
бэнд-ферье Т'ьфаца Совете к'ижан шэбэрида ын дь-
бэ? Эw Москвада ын дьбэ. Ыун к'идэре дьхэбьтн?
Өм нав шэбэрда дьхэбьтн.

Гöһастна навед сэр щьнсa

§ 20. Өм дэрбазн шьровэкьрна гöһастна ь'але
навед сэр щьнсе ме у йе навед сэр щьнсе нер бьн.
Өм бир биньн дэрэща пешинда э'иан бу, ко зьмане
көрманшида дө шу'рэ нав ьэнэ;

а) К'омэк нав тен хэбтандне сэр навед щьнсе ме.

б) К'омэк нав жи тен хэбтандне сэр навед щьн-
се нер.

Гöһастна навед сэр щьнсе ме

1. Навед сэр щьнсе ме тен гöһастне жьмара
йөкани у п'ьранида. Хен ж we йөке гöһастна вана
дө шуранэ:

а) шу'рэки эw бе п'ьртка йөкани—нэк'ьвшва тен
гöһастне.

б) шу'рэки жи эw бь п'ьртка йөкани—нэк'ьвшва
тен гöһастне.

Бе п'ьртка йөкани— нэк'ьвш гöһастна навед сэр
щьнсе ме ви тэбэрийө;

Жьмара йөкани

Ь'але раст	—хушк
Ь'але газыкьрне	—хушке
Ь'але тэванди	—хушке
Ь'але ьэвр'а	—хушкер'а
Ь'але т'эвайи	—хушкева
Ь'але щивар	—хушкеда

Жьмара п'ьр'ани

— хушк
— хушкно
— хушка
— хушкар'а
— хушкава
— хушкада

Наси: 1. Ё'але растда форма нава дь жьмара йёкани у йа п'ёр'анида жь хэв нае шёда кьрне. Жь-мара нава йа йёкани у п'ёр'ани йа ё'але раст те готне дь феллада, мёсёлэ: жьн: жьн те, жьн хат. Вьра фел к'ёвш дькё йёкание. Жьн тен, жьн хатън, — фел к'ёвш дькё п'ёранийе.

Наси: 2. Пьртка «а» те ё'ёсабкьрне форма жь-мара п'ёрани йа ё'але тэванди.

Наси: 3. Фолклореда у заре кёрманше дэрва шуна (дэвса) п'ёртка «а» те готне п'ёртка «ан».

МОСКВА

Москва дьле вёлате Советстанейё. Ё'ому п'алё у реншбёре вёлате мё ви базари ё'ёз дькьн. Москвае-да хвёшэ у башё. Гёл у нура азайийе жь Москвае дэр-тен. К'учед ве йед бадёв асфалткьринё. Вьрда — вела машинё, трамвай у авто зузу дьчьн-тен. Сёр Москвае-р'а фьр'ьндэ дьфьр'ьн, бьн Москваеда машине мет-ро дькьн гьрмин.

2. Бь п'ьртка йёкани—нэк'ьвшва гёбастна навед сэр шьнсе ме ььнеки бь шур'эки дьнейё, мёсёлё:

Жьмара йэк'ани—нэк'ьвш | **Жьмара п'ьр'ани—нэк'ьвш**

Б'але раст —хушкэк
Б'але газикьрне—т'онё
Б'але төванди —хушкэке
Б'але ьэвр'а —хушкэкер'а
Б'але т'эвайи —хушкэкева
Б'але щивар —хушкэкеда

Наси: 1. Жьмара п'ьр'анида нав бь п'ьртка йёкани—нэк'ьвшва наен гёбастне. Гёбастне ван т'эне дь б'але ьэвбэнди йе п'ьр'анида ьёйё.

Спартын 9. а) қьса жерин ььхуньн.

б) Нишан ьькьн к'ижан нав бе п'ьртка йёкани—нэк'ьвш ьатнё гёбастне, к'ижан жи бь н'ьртка йёкани—нэк'ьвшва ьатнё гёбастне.

3. К'ьвш ьькьн б'але нава у жьмара вана,

4. Дэфт'эра хвёда наве б'але нава ььньвисьн, паше пешбэри ван ььньвисьн ван формед нава, йед ко лазьмын у қьседа нё ьатнё готне.

Наси: Бьн навада зах ьатийё к'ьшандне, бона ко ьун заньбын, ко әв навьн.

МӨ АРИК'АРИ КӨЧ'КЕ КЬР.

Ль Әлегэзе ььмбэри мё *щэшакэ* ььч'ук ьёбу. Әв *голэкэ* баш чекьри бу у теда совэк'ари дькьр. Сөб'э-та нёба мё т'эштийа хвё дьхвэр у дьчунё сэйране. Щарёке әм чунё *малэкэ* көрманщ. *Рийа* мё нав *мергер'а* дьчу. *Ль мерге* мё *кэч'кэ* рьнд дит, мё газй

we кър у же пьрсн: «кэч'ке, тō *змане руси* зани? Кэч'ке шаб да: «эз руси рьнд дьзаньм, мьн бь кōрманщи у руси школа пенщ сала хвэндийә». Паше өве пьрсн: «*хушкно*, бежьн, Йереванеда школа б'әк'имийе һэйә? *Мәрәме* мьн һэйә бьбьм б'әк'им». *Хушка* мьн гот: «әре, Йеревана мә хвәшә, теда школед жорин һәпә, гәләк *к'әч'кед* мина тә техникума б'әкимийеда бин дьбьн». Ньшкева *жьнәк* расти мә һат; әве гот: *кәч'кно!* һун хер һатнә, к'әрәмкьн *мале*, рунен, рәбәт бьн, *хвәрнәке* бьхөн, паше рийа вә охьрбә. к'әчкед *дәрсхане*.

3. Чахе щинавед нишанкьрне (бьнерә р'уйе 53) пешийа навед сәр щьнсе ме тен готне, б'ьнге навед сәр щьнсе ме тенә гōбастне ви тәьәри:

Жьмара йәкани

Б'. раст	—әва жьна
Б'. газикьрне	—
Б'. тәванди	—әве жьне
Б'. һәвр'а	—әве жьнер'а
Б'. т'әвай	—әве жьнева
Б'. щивар	—әве жьнеда

Жьмара п'ьр'ани

—әва жьна
— ван жьна
— ван жьнар'а
— ван жьнава
— ван жьнада

Насн: 1. Форма щинаве нишанкьрне дь жьмара йәканида шарна кōрт те готне, шуна «әви» дьбежьн «ви». Ле дь жьмара п'ьр'анида шуна «әвана» шарна дьбежьн «ван».

2. **Насн:** Шуна форма щинаве нишанкьрне, йа «әва» пешиа наве сәр щьнсе ме өса жи дьдьн хәбтандне форма «әва», йа ко мина «әва» сәр б'әле тәванди те гōбастне, мәсәлә: әва жьна һат, әве жьне кьр; әве

жънер'а бежә; бәжна әве жънева гьредә; — мала we жънеда ма.

Нася: 3. Навед ко' паши ви щинаве нишанкърне тен готне, дь жьмара п'ър'анида шуна форма п'ър'ани йа «а» шарна форма хвә дьстиньн «ана»: шуна «ван жьна» дьбежьн «ван жьнана, (ван жьнанара, ван жьнанада у йед дьне)

Гöаcтна нава сәр щьнсе нер

§. 21. Навед сәр щьнсе нер мпна навед сәр щьнсе ме п'арә вәдьбьн сәр се к'омед гöаcтне: к'омәк те ьэсаб кърне: гöаcтна нава бе п'ьртка йәкани — нәк'ьвш, йа дөдöа те ьэсабкърне гöаcтна нава бь п'ьртка йәкани — нәк'ьвш, йа сьсийа те ьэсаб кърне гöаcтна нава бь щинаве дема сьсийа йа к'ьвшенәва.

1. Гöаcтна навед сәр щьнсе нер бе п'ьртка йәкани — нәк'ьвш ви щурәийә:

Жьмара йәкани

Б'але раст — хорт, гöнд
Б'газикърне — хорто, гöндö
Б'төванди — хорт, гöнд
Б'ьәвр'а — хортр'а, гöндр'а
Б'т'эвайи — хортва, гöндва
Б'щивар — хортда, гöндда

Жьмара п'ьр'ани

— хорт, гöнд
— хортно, гöндно
— хорта, гöнда
— хортар'а, гöндар'а
— хортава, гöндава
— хортада, гöндада

Спартыи 10. а) Ве ахаватна жерин бьхуны у же бьньвисьн ван нава, йед ко бьнида зах ьатийә кьшандне.

б) К'ьвш бькьн ь'але ван дь жьмара йәкани у п'ьр'анида.

б) Дәфтәра хвәда щöда бьньвисьн ван нава,

йед ко ьатнэ шаркърне. К'ьвшкьн к'ижан ь'але вана
нэьатнийэ готне.

ДӘРСХАНЕДА.

Шагьрта ль дәрва дьлист. *Дәрсдар* гот: «ша-
гьртно, сьба вә бь хер». Шагьрта бь ьәвра гот:
«сьба тә хер, *дәрсдаро!*» Һәму чунә *дәрсхана*. Ша-
гьрт руныштьн. Нав *шагьртада көр'әк* ьәбу,
наве ви *К'әләш* бу. *Дәрсдар* жь *К'әләш* пьрси:
«*К'әләшо*, тә дәрса хвә рьнд ьазьркьрийә?» *К'әләш*
щаба дәрсдар да у гот: «бәле, мьн ьазьркьрийә, эз
шьера фәқиә Тәйран әзбәр льзаньм. Фәқиә Тәйран чар-
сәд сами пешда шьеред хвә нвьиснә». Дәнге зәнгьл
ьат, эз у *дәрсдарва* ль пешийә жь *дәрсхана* йөнд
дәрк'әтн. Мьн *дәрсдарр'а* гот: эз шьеред Пушкин у
нвисаред М. Горки ь'әз дькьм.

2. Һьнәк навед сәр шьнсе нер ьәнә, ко бе п'ьрт-
ка йәкани—нәк'ьвш, чахе гөьастне дь жьмара йә-
канда к'ока хвәва тен гөьастне, ле жьмара п'ьр'ани-
да тен гөьастне мина навед дне, йед сәр шьнсе:
нер, мәсәлә:

Жьмара йәкани

Һ'але раст	— щинар
Һ' газикьрне	— щинаро
Һ' тәванди	— щинер
Һ' ьәвра	— щинерр'а
Һ' т'әвайи	— щинерва
Һ' щивар	— щинерда

Жьмара п'ьр'ани

— щинар
— щинарно
— щинара
— щинарар'а
— щинарава
— щинарада

Спартын 11. а) Ве ахавтна жерин ььхуньн у же
бьньвьисьн ван нава, йед ко бьнида
зах ьатийә к'ьшандне.

б) Бьнер'ьн, к'ижан нав дь к'ижан ь'а-
лида к'окева ьатнэ г'ьастане.

г) К'ьвш кьн ьале ван, жьмара й'екани
ни у п'ьр'анида.

Га ль бедэре сан дьхоэ, ле пэз ль мерге дьч'е-
рэ. *Шьван пез* тинэ, нерийе ви ль пешийа пез те,
сэ жи *шьвенера* те. Сьмо жь *шьвен* пьрси: *шьвано*,
тэ чьма иро пэз дэрэнг ани? Паше эви гот: хушке,
шьвенр'а *нен* бинэ! Эве *нан* ани да дест. Сьмо бэр
хенир'а чу ге бинэ. Сэйран *бьрер'а кьрес* дьдру.
Бьра дьбьжэ we: «сэдэфе бэрэндка *кьресва* бьдру».
Ходане *шэлет* эьн, эм *шэлетр'а* дьхэбьт'ьн, ко *шэ-*
лате мэ шенбэ, лазьмэ эм бьхэбьт'ьн у бьхэбьтн,
тэ чь бьхэбьтн, we *шэлетда* ьэбэ. *Шэлат* ширьнэ,
шэлате хвэ ь'эз бькьн.

Пьрс:

1. К'ижан жьмареда нав ьра тен г'ьастане?
2. Эш навед ко ьатнэ г'ьастане, сэр к'ижан щьнси
тен хэбтандне?
3. Г'ьастана навед сэр щьнсе нер бь п'ьртка й'екани.
нэк'ьвшва ви т'эьэрийэ:

Й'екани — нэк'ьвш

П'ьр'ани — нэк'ьвш

Б'але раст	— г'ондэк	—
Б'але газикьрне	— —	—
Б'але тэванди	— г'ондэки	—
Б'але ьэвр'а	— гондэкир'а	—
Б'але т'эвайи	— г'ондэкива	—
Б'але щивар	— г'ондэкида	—

Наси: 1. Бь п'ьртка й'екани—нэк'ьвшва жьмара-
п'ьр'анида нав т'эне ьале ьэвбэндидида те г'ьастане.

Спартын 12, а) Ве ахаватна жерин бьхуньн:

б) Же бьньвисьн ван нава, йед ко бь'п'ьртка йэкаи — нэ'вьшва бат-нэ гьбастне.

в) Дэфтэра хвэда к'вьш кьн ь'але ван у бьньвисьн к'ижан ь'ал ахаватнеда нэ ьатийэ готне.

ФЬР'ЫНДЭ

Ль бэр гонде мэ ч'эмэк ьэбу. Шагьртэк сьбе зу шарэке рабу у бэрбь ч'эм чу. Ль сэр аве эви гондик дит. Эw у гондива к'этнэ аве. Паше көр'кэк у дэрс-дарэкива ьатын сэр аве ко руйе хвэ бышон. Шагьртэки дэсте көр'кэки гьрт у эw к'этнэ ч'эм. Мьн гьр'э-гьр'а фьр'ьнде бьист. мэ, ко сэре хвэ бьльнд кьр, мэ дит, ко фьр'ьнде зу-зу ьатэ жер у гььшштэ э'рде, ль сэр бэста пешбэри ахлэки дани. Жь гонд қиз у көр'экива рэвин ьатын. Паше зарө бь дэнгэки қижэқиж жь гонд дэрк'этын у мина мьн бэр бь фьр'ьнде рэвин. Фр'эндэван жь фьр'ьнде дэрк'эт у пьрси: «жьна бэд'алэ нэхвэш ль мала к'ейэ?».

5. Чахе шиनावед нишанкьрне (бьнерэ руие 53) пешийа навед сэр шьнсе нер тен готне, ььнге навед сэр шьнсе нер тен гьбастне ви тэбэри:

Жьмара йэкаи

Б'. раст —эва хорта
Б'. газикьрне —
Б'. тэwанди —эви хорти
Б'. ьэвр'а —эви хортир'а
Б'. т'эвайи —эви хортива
Б'. щивар —эви хортида

Жьмара п'ьр'ани

ван хорта
—
ван хорта
ван хортар'а
ван хортава
ван хортада

Наси: 1. Форма щинаве нишанкърне дь жьмара йэканида шарна көрт те готне: шуна «эви» дьбежьн «ви». Ле дь жьмара п'ър'анида шуна «эвана» дьбежьн «ван».

Наси: 2. Шуна форма щинаве нишанкърне йа «эва» пешийа наве сэр щьнсе нер өса жи дьдын хэбтандне форма «эва», йа ко мина «эва» сэр ьале тэwandи те гьастане, мэсэлэ: эва хорта, эви хорти, эви хор-тир'а, эви хортива, эви хортида.

Спартын 13. а) Ван гьлийе жерин бьхуньн у нишан кьн форма к'ижан ь'але нава бь к'ижан щинаве нишанкърнер'а ьатийэ хэбтандне.

б) Гьастана нава сэр щьнсе ме, йед бь щинава нишанкърнер'а ьатнэ готне, ььмбэри гьастана ван навед сэр щьнсе нер бькьн, йед ко щинаве нишанкърнер'а ьатнэ готне.

Эва жьна нэ ьат, ле эва жьна ьат. Эви көр'и эwir'а нэмэ инанд. Эве жьне эве көч'кер'а нап п'ат'. Эви шьхөли наңа бькэ, эви шьхөли наше бькэ. Шьхөле мьн эви к'арива ьатийэ гьредане. К'ьтеб к'эт, ььдэ, эз дьхwэзьм эве к'ьтебе бьхуньм. Эве к'ьтебе эз наңа нькарьм бьдмэ тэ. Ван мэрийа эз дитьм, ван көч'ка хапандьм; мала ван мэрийада к'эс төнэ; мьн хушка хwэ ван көч'кар'а шанд п'ьншар'е. Эз у көч'кева жь п'ьншар'е тен, Сьло у эви көркива жь мэк'тэбе тен.

IV Хэйсэтнав.

§ 22. Хэйсэтнав эв навьн, йед ко кьвш дькьн шуре тышта, рэнг у т'эьере ван. К'вьшкьрна шур'е тышта, т'эьэр у рэнге вана те ь'эсабкьрне чава к'вьшкьрна хэйсэте нава, чьмки эв хэйсэте нава тышта (мэрийа) э'йан дькьн.

Зьмане к'рманцида хэйсэтнав дь к'ома навада ьэргав паши нава ьэине тен хэбтандне у к'вш дькьн рэнг, шур'э у т'эьере вана.

Мэсэлэ:

К'ьтеба сор. Коне рэш. Мала ьььнд. Хорте бэдэв. Кэч'а афьл. Досте қәнщ. Ыэвале п'ак. ььзна бэлэк. Кавр'а х'орт. Нэвала к'ур. Колхоза шен. Т'е-р'а т'ьжи. Бэжна зьрав. Ханйе мэьн.

1. Чахе навед сэр шьнсе нер дь к'ома навада пешийе тен готне, ьнге хэйсэтнаве нивэка к'ома навада форма хвэ йа ьэвбэнди дьстиньн п'эртка «и».

Мэсэлэ:

Хорте бэдэви дэлали афьл ьат мала мэ. Шинаре баши херхвэзи қәнщ арик'арийе ьэвдькьн. Вана коне рэши мэьн вэгьрт. Диваре ьььнди сор. Сэр-вэре мэьни шэ'рэзайн э'зиз мэр'а гот.

2. Чахе навед шьнсе ме дь к'ома навада пешие тен готне, ьнге хэйсэтнаве нивэка к'ома навада форма хвэ йа ьэвбэнди дьстиньн п'эртка «э».

Мэсэлэ:

Кэч'а бэдэвэ дэлалэ афьл ьат мала мэ. Дара зэрэ ьььнд шкэст. Канийа зэлалэ сар зэ'ф к'ур бу. Шинара башэ херхвэзэ қәнщ арик'ари мэ кьр.

Гöһаcтнa хэйcэтнaвa

§. 23. Жорe ә'һан бу ко хэйcэтнaв т'әне дь нивәкa к'омa нaвaдa тeнә гöһаcтнe. Öca жи ә'һан бу, ко әw ахьрийa к'омa нaвaдa т'öщарa нaенә гöһаcтнe.

Нaһa лaзьмә әм бeжьн, ко гöһаcтнa хэйcэтнaвa т'ә-не дь ce пaлaдa тe к'бьшкьрнe. Әw жи гöһаcтнa хэй-сэтнaвa ви чaхи тe бәрч'ә'вa, чьчaхи нaшн'ьрткeд «р'а», «вa» дь к'омa нaвaдa т'ьмe зeдәби сәр wан дь-бьн.

Мөсәлә:

Әз у хортe дәлaлвa дьстрeн; әв гьли дьлe кәч'-жa бәдәwдa мa; мьн хортe чөләнги cьвькр'а гот; әw мeргa пeшинр'а дәрбаз бун; п'ьшик дaрa бьльндвa бьлк'ьшийa; мeргeд бьшиндa бәрх дьч'ерьн. Мьн колхозвaнe жири бaшр'а cьлaв шaнд.

Ньмүшe гöһаcтнa хэйcэтнaвa ви тәһәрийә:

Йәкани

П'ьр'ани

Һ'алe раст — колхозвaнe жир	колхозвaнeд жир
Һ' гaзикьрнe — колхозвaнe жир'	» жир
Һ'. тәwанди — колхозвaнe жир	» жир
Һ'. һәвр'а — колхозвaнe жирр'а	» жирр'а
Һ'. т'әвaйи — колхозвaнe жирвa	» жирвa
Һ'. щивар — колхозвaнe жирдa	» жирдa

Әвa ньмүшe жорe к'бьшдькә, ко формa хэйcэт-нaв дь һ'алe растдa, һ'алe гaзикьрнeдa у һ'алe тәwан-дидa бь шур'әкнйә, мe дь һ'алe дьнeдa формa ви бь арик'арийa п'ьрткeд «р'а», «вa», «дa» жь һәв тeн щöдa кьрнe.

Спартьн 14. 1. Вe ахaвaтнa жeрин бьхуньн

2. Ахаватне дэфтэра хвэда бьньвисьн.
3. Нишан кьн к'ижан хэйсэтнав чь б'алиданэ.
4. Шуна ньфьтка к'идэре лазьмэ, бьньвисьн «ра», «ва», «да».

Мьн к'ьтеб шагьрте бьч'ук... ани, ко эв бьхунэ; Сэйране фотийа сор... хьшре хвэ вэдышарт; к'ор'ьк у кэч'ка назьква ьиндьбьн; эв ьэрдö рийа растда дьчун, паше эв жь рийа фьрэ дэрк'этын у мерга пешин... чун сэр бира к'ур; бира к'ур... ав тönэ бу; навалэк к'урр'а ав дьк'ьшийа; бьнат'ара ч'ийае бьльнд каникэ сар ьэбу. Эв бэр бь канийе чун: вана кэвэ-кэ сьпи дит; эвэ кэвэ хвэ ава сарда дьшушт.

Пьрс:

1. Бежьн, чьма нивэка к'ома навада ььнэк хэйсэтнав: форма хвэ дьстинын «и», ььнэк жи дьстинын «э»?
2. Чэнд ь'але хэйсэтнава мина ьэвьн?
3. Чэнд ь'але хэйсэтнава жи бь арик'арийа к'ижан пашп'ьртка жь ьэв тенэ щодакьрне?

Ангориьэвкьрна хэйсэтнава

§ 24. Ангориьэвкьрна хэйсэтнава нишан дькэ ангорикьрын у ььмбэркьрна шур'э, т'эьэр у рэнге нава (йе тышта у йе мэрийа).

Зьмане к'орманшида т'эьэре ььмбэркьрне эвьн: 1. т'эьэре ангорийе. 2. т'эьэре ангори зедэтьр (сэрр'а), 3. т'эьэре т'эьри зедэтьр.

Т'ӘҺӘРЕ АНГОРИЙЕ

§. 25. Т'әһәре ангорийе ә'йан дькә ангори һәв-кьрна шура, йа рәнг у т'әһәре тьшта (мәрийа),

Мәсәлә:

Ә'рд рәшә, ле бәрф сьпийә. Мала мә мазьнә, ле мала вә бьч'укә. Әва дара бьльндә, ле әва дара ньм-зә. Ль ч'иае сарә, ле ль дәште гәрмә; гьһа һешинә, ле ав зәләлә. Хорт мазьнә, ле кәч'ьк бьч'укә. Мьсто қәватә, ле Сьмо сьстә. Шәв рәшә, ле рож сапийә.

Т'ӘҺӘРЕ АНГОРИ ЗЕДӘТЪР

§ 26. Тәһәре ангори зедәтър ә'йан дькә ко шу-рәк, рәнгәк, йане жи т'әһәрәки тьштәки зедәтър жь шурә рәнг у т'әһәре т'ьште дьне. Т'әһәре ангори зе-дәтър те чекьрне бь арик'арийа п'ьртка «тър» у хә-бәра «жь». П'ьртка «тър» зедәһи к'отабуна хәйсәт-нава дьбә, ле хәбәра «жь» бәри хәбәре пешийа хәй-сәтнава те готне, мәсәлә: к'ьтеба мьн жь к'ьтеба тә қальнтърә; ь'але колхозвана жь ь'але к'оч'әра гәләки хвәштърә; ьөрме жь севе ширьнтърә; рийа мә жь рийа вә расттърә.

Т'ӘҺӘРЕ Т'ӘҰРИ ЗЕДӘТЪР

§ 27. Тәһәре т'әҰри зедәтър нишан дькә, ко шур'әк, рәнгәк, у т'әһәрәки тьштәки жь т'әһәр, рәнг у шуре тьште дьне даһа зедәтърә.

Тәһәре т'әҰри зедәтър те готне бь арик'арийа хәбәра «даһа» у формед ангори зедәтър: «жь» у «тър», мәсәлә:

Г'але мэ жь Ъ'але вэ даба хвөштърэ; ава Йереване жь ава Т'ьбилисие даба сартърэ; колхоза мэ жь волхоза вэ даба четърэ.

Спартын 15. 1. Ван г'лийе жерин б'хунып.

2. Нишанкын к'ижан хэйсэтнав дь к'ижан т'эьэре ьымбөркърнеда ьатийэ хэбтандне.

3. Г'лийа дэфтэра хвэда б'ньвисьн.

4. Шуна ньр'ьтка б'ньвисьн к'идэре лазьмын хэбэре «жь», «даба», к'идэре жи лазьмэ п'ьртка «тър».

Дэшта Йереване гэрмэ, ле ль Элэгэзе сарэ; ава ханийа б'ч'укэ, ле эв ханийа мэзьнэ; эв шьвдар... ве шьвдаре хар... э; Рийа Йереване жь рийа Ленинане дур... э; нэбийа мэ... нэбийа вэ хвөш... э; нане колхоза мэ... нане колхоза вэ... зэфтърэ; ава колхоза... ве колхозе... шен... э; эвни хэбата хвэ жь хэбата мын баш... у рьндтър к'рийэ;

Пьрс:

1. Бежын, чэнд т'эьэре ьымбөркърна хэйсэтнава ьонэ?

2. Щабе бьдын, бь арик'арийа к'ижан хэбэра у к'ижан п'ьртке т'эьэред ангори ьэвкърна хэйсэтнава жь ьэвтен щода кърне

V Щинав

§ 28. Ван хэбэрар'а дьбежын щинав, йед ко шуна (дэвса) навед мэрнийа у навед тышта тен хэбтандне.

Зьмане көрманшида нэх к'омед шишава хэнэ Наве ван к'ома эвн: 1. шиनावед дема, 2. шиनावед нишанкърне, 3. шиनावед сэрхвә, 4. шиनावед хөвдөтийе, 5. шиनावед элөқәтийе, 6. шиनावед пьрса, 7. шиनावе к'ьвшани, 8. шиनावе нэк'ьвшани, 9. шиनावе ч'ь-қасийе.

Шиनावед дема

§. 29. Шиनावед дема әв шиनावн, йед ко шуна наве кәсәки, демәки, йане жи тьштәки тен хәбтандьне. Зьмане мәда дө к'омед шиनावед дема хәнә: 1. К'омәкер'а льбежн шиनावед дема йа к'ома раст, 2. к'ома дьнер'а дьбежн шиनावед дема йа к'ома тәванди. Ыәрдө к'омада йәкани ул'ьр'ани тен к'ьвшкърне.

А. Шиनावед дема йед к'ома раст

Йәкани

П'ьр'ани

Дема ә'влин — әз	әм
Дема дөдә — тө	ьун
Дема сьсийа — әв	әвана, (әв)

Шиनावед әве к'оме ви т'әьәри дьдн хәбтандне: әз ьатьм; тө чуйи, әв рабу; әм ьатьн, ьун к'әтьн, әв (ана) рабун, әз тем; тө дьчи; әв радьбә; әм дьхәбьтьн; ьун дьнвьисьн; әв чедькьн; ьун дьстрен; әв (ана) дьлизьн.

Б. Шиनावед дема йед к'ома тәванди

Йәкани

П'ьр'ани

Дема ә'влин	ьын	мә
Дема дөдә	тә	вә
Дема сьсийа	әви, ви, әве ве	әвана, вана, ван

Шиनावед әве к'оме жи ви т'әьәри дьдн хәбтандне: ьын дөһ хәбата хвә кьр; тә хәбата хвә бәри ьын

кър; әши мьр'а гот, ко әше жь Сьмор'а нәмә шан-
дийә. Дәнге тә ньмзә, ле дәнге we бьльндә. Әwana
мала wә шен кър; гәрәк ьун жь wана рази бьн. Дәр-
се мә бь ә'шq у шайи дәрбаз дьбә. Ибо к'ан дестда
дит у гот: әше бьдә мьн.

Наси: 1. Дь жьмара йәканида дема сьсийа йа
тәwанди дө шур'а те хәбтандне: а) шур'е т'әмами:
әши, әше, б) шуре көрт: ши, we.

2. Формед әши, ши дьдьн хәбтандне шуна (дәw-
са) навед сәр щьнсе нер (әши, ши) дьбиньм; әши
(ши) гот, ле формед әше, we дьдьн хәбтандне шуна
навед сәр щьнсе ме (әше we) дьбиньм; әше (we):
гот).

Спартын 16. а) қьса жерин бьхуньн.

б) К'ьвшкьн, к'идәре щинавед йәка-
ни у п'ьр'ани ьатнә хәбтандне.

в) Нишан кьн, дема щинавед ко-
ьатнә готне.

г) Нишан кьн, щинавед к'ижан к'о-
мед жорин ьатнә хәбтандне.

Әw (ана) се ьәвал бун. Наве йәки Чоло бу, на-
ве йе дьне Ибо бу, наве йәки жи Сьло бу. Ибо сьбе-
зу рабу гази мьн кър, әз бьрьм щәм Чоло. Әши жь
Чоло ььрси: «тө наеийи әм ьәр'нә сирми»? Чоло гот:
«ьун ььнәки бьсәкьньн, әм т'әвайи ьәр'ьн, Сәйрана
хушка мьн жи дьхwәст бе. Аьа, бьнер'ьн әw те». Па-
ше әши готә we: «Сәйране, тә дьхwәст бейи сирми, әм
наьа дьчьн, дә зу к'аре хwә бькә». Әше зузу к'аре хwә
кьр. Әм р'е к'әтьн. Ыәwa гәрм бу, мә т'ьре әм ьәмамеда-
ньн. Ибо ле пешийа мә дьчу; әши дьгот: «нар'а нә-
миньн. Әм ләз чуи, ниве ре' wәстийан. Реда әм гь-

Ыштнэ дарэкэ ышинэ бълнд; эм чун бэр сийа даре,
мэ соле хвэ ехьстын у рэб'этбун.

Гöһастна щинавед дема

§ 30. Щинавед к'ома расть'али дь ь'але растда
тен хэбтандне, ле щинавед к'ома ь'алтэванди дь ь'а-
ле тэвандида тен хэбтандне. Йөке жи пашл'ьрткед
ь'ала, йед «ра», «ва», «да» зедэьн сэр щинавед ь'ал—
тэванди дьбьн,

Мәсәлә:

Тө мьир'а сэрьатийа Шасьм хвэнд. Мьн вөр'а
«Мөм у Зине» стра. Мэ тәр'а гот: сэрьатийа ферьзе
мэ; йа Сәмәнде Спабэнд мәр'а бежө.

Спартын 17. 1. Ве шера жерин бьхуньн.

2. К'ьвшкьн, к'идөре щинав теда
ьөнө.

3. К'ьвшкьн дем у жьмара ван ши-
нава.

Ч'ӨМЕ К'ӨР'Е

Ч'өме к'өр'е хвөш ч'өмө,
К'өнаре ши т'эв земө,
Аве дьдэ э'рде мә.

ТАБЛИСА

Гöбастна щинавед' дема.

	Дема ә'wлин		Дема дöбä		Дема сьсийа		
	Йөкани	П'ър'ани	Йөкани	П'ър'ани	Йөкани		П'ър'ани
					Сәр щынсе ме	Сәр щынсе нер	
Г'ал							
Г'але раст	әз	әм	тö	ьун	әw	әw	әwана(әw)
Г'але газикърне	—	—	—	—	—	—	әwана, wана
Г'але төwанди	мьн	мә	тә	wә	әwe	әwи	әwанар'а, wanар'а
Г'але бөвр'а	мьнр'а	мөр'а	тәр'а	wөр'а	әwer'а	әwир'а	әwанага, wanага
Г'але т'әвайи	мьнwa	мөwa	таwa	wәwa	әwewa	әwивa	әwанада, wanада
Г'але щивар	мьнда	мөда	тада	wәда	әweда	әwида	

Щинавед нишанкърне

§ 31. Ван щинавар'а дьбежън щинавед нишанкърне, йед ко тенә хэбтандне шуна нишанкърна мæри у тыштед дур у незик. Жъ we йæке зъмане мæда дõ к'омед щинавед нишанкърне бәнә:

а) К'омæк щинав тен хэбтандне шуна нишанкърна мæри у тыштед дур.

б) К'омæк жи тен хэбтандне шуна нишанкърна мæри у тыштед незик.

Дõ формед бæрдõ к'омед щинавед нишанкърне бәнә: а) форма т'эмам, б) форма кõрткъри. Йæке жи, бæрдõ к'омед щинавед нишанкърне тен хэбтандне шуна навед сәр щънсе ме у йед сәр щънсе нер.

1. Жере тенә нъвисандне щинавед нишанкърне, йед мæри у тыштед незик нишан дькън:

Йæкани

1. Форма т'эмам — əwa
2. Форма кõрткъри — əw

П'ър'ани

- əwana
— wan, wana

2. Жере жи тенә нъвисандне щинавед нишанкърне, йед ко мæри у тыштед дур нишан дькън:

Йæкани

1. Форма т'эмам — əwa
2. Форма кõрткъри — əw

П'ър'ани

- əwana
— wan, wana

Йæкани

- Һ'. раст — əwa, əw
Һ'. газикърне —
Һ'. тәwанди — əwe, we
Һ'. хәвра — əwer'a, wer'a

П'ър'ани

- əwana, wan, wana
— " " " "
— əwana, wan, wana
— əwanar'a, wanr'a, wanar'a

Н'тəвайп — əвəвa, вəвa — əвaнaвa, вaнвa, вaнaвa
 Н' Щивар — əвeдa, вeдa — əвaнaдa, вaндa, вaнaдa

3. Щинaвeд нишaнкьрнe, йeд мəри у тьштeд дур нишaн дькьн, шуна нaвeд сəр щьнсe нeр ви т'ə-кəри тeнə гəкaстнe:

Йəкaни

Пьр'aни

Н'. рaст — əвa, əв — əвaнa, вaн, вaнa
 Н'. гaзикьрнe — — — — —
 Н'. тəвaнди — əви, ви — əвaнa, вaн, вaнa
 Н'. кəвр'a — əвир'a, вир'a — əвaнaр'a, вaнр'a, вaнaр'a
 Н'. т'əвaйи — əвивa, вивa — əвaнaвa, вaнвa, вaнaвa
 Н'. щивaр — əвидa, видa — əвaнaдa, вaндa, вaнaдa

Нaси: 1. Ёəрдə к'омeд щинaвa, йeд кo нишaн дькьн мəри у тьштeд дур у нeзик, т'əнe жьмaрa йəкaнидa тeнə хəбтaнднe шуна нaвeд сəр щьнсe мe у йeд щьнсe нeр.

2. Жьмaрa пьрaнидa əв тeнə хəбтaнднe сəр ёəрдə щьнcа у вaн жь кəв щəдa нaкьн.

3. Ёəрдə щинaвeд нишaнкьрнe дь зьмaнc мəдa тeнə хəбтaнднe бoнa к'вшкьрнa нaвa у к'алe вaнa (бьнeр'a руйe 53).

Əв ёəрдə к'омeд щинaвeд нишaнкьрнe тeнe гəкaстнe дə шура:

а) шурəк тe гəкaстнe шуна нaвeд сəр щьнce мe

б) шурəк жи тe гəкaстнe шуна нaвeд сəр щьнce нeр.

4. Щинaвeд нишaнкьрнe, йeд кo тeнə хəбтaнднe шуна нaвeд сəр щьнce мe (нeзик) ви т'əкəри тeнə гəкaстнe:

Йәкани

Й'. раст — эва, әв
Й'. газикърне —
Й'. тәһанди — әве, ве
Й'. һәвр'а — әвер'а, вср'а
Й'. т'әвайи — әвева, вева
Й'. щивар — әведа, веда

П'ър'ани

— әвана, вац, вана
— — — —
— әвана, ван, вана
— әванар'а, ванр'а, ванар'а
— әванава, ванва, ванава
— әванада, ванда, ванада

5. Щинавед нишанкърне, йед ко тенә хәбтанд-не шуна навед сәр щьнсе нер (незик), ви т'әбәри тенә гөһастне:

Йәкани

Й'. раст — эва, әв
Й'. газикърне —
Й'. тәһанди — әви, ви
Й'. һәвр'а — әвира, вир'а
Й'. т'әвайи — әвива, вива
Й'. Щивар — әвида, вида

П'ър'ани

— әвана, ван, вана
— — — —
— әвана, ван, вана
— әванар'а, ванр'а, ванар'а
— әванава, ванва, ванава
— әванада, ванда, ванада

Спартын 18. 1. Ван гьлийед жерин бхунн.

2. К'ъвшкьн, к'ижан щинавед нишанкърна дь ванада һатнә готнә.

3. Дәфтәра хвәда бьньвисьн: а) к'ижан щинавед нишанкърне тен б'әсабкърне чава щинавед тьштәд дур, к'ижан жи тен б'әсабкърне щинавед незик, б) к'ъвшкьн һ'ал у жьмара ван.

Әв жьн һат, ле әв мер һат; әви гот вәрә, ле әви гот нәе. Тө жь щәм вана һати, тә чьма ванар'а нә гот; әвана тө дити; мала ванада тынт т'өнәбу. Әз у әвива чунә Москве. Сәре веда арыл п'ър'ә, ле сәре вида ньзаньм. Әвана мәринә башьн; әвана даһа башьн; мө ванар'а сьлав шанд, ле ванар'а нәшанд. Шагьрт у дәрсдәре ванава чунә сәйранге.

Т А Б Л И Ц А

Гöястна щнаве нишанкърне, йед ко шуна мери у тыштед дур
у незик тене хөбтандне.

1. Форма көрткьри.

	Шуна тыштед незик			Шуна тыштед дур		
	Сөр щънсе ме	Сөр щънсе нер	П'ър'ани	Сөр щънсе ме	Сөр щънсе нер	П'ър'ани
Г' А Л						
Г' раст	өв	өв	вана	өв	өв	вана
Г' газикърне	—	—	—	—	—	—
Г' төванди	ве	ви	вана	ве	ви	вана
Г' ь'эвра	вер'а	вир'а	ванар'а	вер'а	вир'а	ванар'а
Г' т'эвайи	вева	вива	ванава	вева	вива	ванава
Г' щивар	веда	вида	ванада	веда	вида	ванада

Т А Б Л И Ц А

Гöаcтнa цинaвe ншaнкърнe, йeд кo шунa мeри у тьштeд дур
у нeзик тeнe хөбтaнднe.

2. Фoрмa т'эмaм.

	Шуна тьштeд нeзик		Шуна тьштeд дур	
	Й ө ж а н и		Й ө ж а н и	
	Сөр щьнсе ме	П'ьр'ани Сөр щьнсе нер	Сөр щьнсе ме	П'ьр'ани Сөр щьнсе нер
Г' . рaст	эвa	эвaнa	эвa	эвaнa
Г' . гaзикърнe	—	—	—	—
Г' . төвaнди	өвe	эвaнa	өвe	эвaнa
Г' . нөвр'a	эвeр'a	эвaнaр'a	эвeр'a	эвaнaр'a
Г' . т'өвaйп	эвeвa	эвaнaвa	эвeвa	эвaнaвa
Г' . щивaр	эвeдa	эвaнaдa	эвeдa	эвaнaдa

ЩИНАВЕ СӨРХҮӨ ЗЫВР'АНДИ.

§ 32. Зьмане мөдә т'әне щинавәки сөрхүө зывр'анди ыһә. Әw щинав те ысабкьрне хәбәра «хүә». Ве хәбәрер'а дьбежын щинаве сөрхүө зывр'анди, чьмки әw к'ывшдькә ко хвәданфел кьрна хвә дьзвьринә сөрхүө, мәсәлә: әwи ав ль хвә кьр, сәр-ч'әве хвә шушт, мьн к'ьтеба хвә ани.

Щарна хәбәра «хүә» те дөщаркьрне, мәсәлә: әз хвә-хвә ыатьм.

Гөбәстна щинаве сөрхүө зывр'анди ви т'әһэрийә:

Йәкани		П'ьр'ани
Һ'. раст	— хвә, хвә-хвә	— хвә, хвә-хвә
Һ'. газикьрне	— — — —	— — — —
Һ'. тәwанди	— хвә	— хвә
Һ'. ыәвр'а	— хвәр'а	— хвәр'а
Һ'. т'әвайи	— хвәва	— хвәва
Һ'. щивар	— хвәда	— хвәда

Наси: 1. Щинаве сөрхүө щөда накә жьмара йәкани у п'ьр'ани.

Спартын 19. 1. Ван гьлийед жерин бьхуньн.

2. Бьнер'ын, к'идәре щинавед сәрхүө ыатийә хәбтандне.

3. К'ывшкьн Һ'але wи.

Сьло дәфтәра хвә ылда у бәрьб дәрсахане чу. Әwи хвә-хвә хәбата мале ыазьр кьрьбу, мьн готә хвә, мьн дәрсе хвә чава бир кьр. Мьн к'ьтеб хвәр'а к'ьри бу, ле мьн да тә; тө сәр хвәда ыати; тә к'әмбәр ыышта хвәва гьредайә; мьн ыәвалед хвәр'а нәмә шанд;

ЩИНАВЕ ҺӨВДӨТТИЕ

§ 33. Зьмане мәда щинавәк һәйә, ши щинавир'а дьбежын щинаве һөвдөтийе, чьмки әш к'ьвш дькә ко шьхөл йане жи к'ал те кьрне нава дө демада, йане жи нава дө к'оме мәрйиада. Әш хәбәра ко к'ьвш дькә, ко кьре мәрйиа дьзвьрә сәр хөданфела, we хәбәрер'а дьбежын щинаве һөвдөтийе, — «һөв» у форма we йа п'аргьрани — «һөвдө» тен к'әсабкьрне щинавед һөвдөтийе,

Мәсәлә:

Мә һөв дит, вапа һөвдө к'ьз дькьр; Ибо у Мьсто гази һөв дькьрын; әме һөв бьбиньн; мә һөвр'а гот; әш һөвда к'әтын у һөвва һатнә гьредане.

Спартын 20. 1. Гьлшйед жерин бьхуньн.

2. К'ьвш кьн, к'ижан к'алида һатийә хәбтандне щинаве һөвдөтийе.

Мьн у Әмин һөв к'ьз дькьр, мә һөвра нәмә дьнвьси; дө бәлге к'ьтебе һөвва зәльқинә. Әвапа һөв нас нәкьр; әш һатын шәм һөв; кун расти һөв һатын; шагьрт дө метра жь һөв дур к'әтын, әш һәй һөв к'әтнә мәшқе.

Һөвр'а әшқ бьн у һөвдө шабьн, ә'мьр йе вәйә.

Щинавед әләқәтийе («йе», «йа» у «йед»).

§ 34. Ван һәрсе щинава зьмане мәда дьдын хәбтандне, вәки кьн к'ьвш кьн әләқәтийиа нава, кьн жи бәнда вапа бь һөвр'а гьредьн.

а) Щинаве «йа» те хәбтандне шуна наве сәр шьнсе ме, мәсәлә: йа һан бьдә мьн; шьван дө кар

дэста бу, ьатə мале, йəк чалəбəлəк бу, йəк рəш бу:
əwи йа рəш да бьре мьн, йа чалбəлəк жи да мьн.

б) Щинаве «йе» те хəбтандне шуна наве сəр:
щьнсе нер, мəсəлə: йе бин дьбə, дьбə хонəдар; мьн
бəранəки хəрт у бəранəки жар ль мерге дитьн, мьн:
йе хəрт жь мерге дəрхьст, ле йе жар мергеда ььшт.

в) Щинаве «йед» те хəбтандне шуна наве сəр:
ьəрдə щьнса, йед ко жьмара п'ьр'аниданьн, мəсəлə:
əw ьəрдə бəране дьч'ерьн, йед колхозенə, школед.
баш, йед нə'на Апараненə, шагьртед ко ль бедəре:
дьлизьн, йед школа Ь'əконə.

Шуна ван щинава (йе, йа, йед), йед ко хwə-
хwə тен хəбтандне, гəлəк щара зьменда дьдьн хəб-
тандне п'ьрткед ьəвбəнди: «а», «е». Əв ьəрдə п'ьр-
тьк к'ьвш дьььн щьнсе нава; п'ьртка «а» те готне
бона наве щьнсе ме, ле п'ьртка «е» те готне бона.
наве щьнсе нер,

а) Кəч'ка дьлизə, хушка Фəтнйə, к'ьтеба к'əт'
йа wи бу.

б) Хорте ьат, мьн дит, ханийе бьльнд, йе мəйə.

ЩИНАВЕ ПЬРСА

§. 35 Ван щинавар'а дьбежьн щинаве пьрса, йед
əм шуна нава дьдьн хəбтандне чаша пьрс. Зьмане-
кəрманщиди дə щинавед пьрса ьəнə:

а) Щинавəк те п'əсабкьрне—«к'и»? йəк жи те
п'əсабкьрне—чь? Хəбəра «к'й» дьдьн хəбтандне бона
рəьбəра (мəрийа), ле «чь» дьдьн хəбтандне бона тыш-
тед нəр'əьбəра, мəсəлə: к'и ьат мале? к'и п'акə? к'и

нә пакә? чь қәwьмңийә? чь нәқәwьмңийә? чь ль вьра һә
йә? тә чь гот? чь жь днвер к'әт?

Әв һәрдө щинаве пьрса хwә-хwә щьнсе нава у
жьмара вана к'ьвш накьн. Сәба к'ьвшкьрна щьнсе
нава у жьмара вана пешбәри «чь» у «к'п дьдьн хәб-
тандне щиневед «йа», «йе» у «йед», мәсәлә: йа к'е
шкәст? йа мьн шкәст, йе ч'ь ава бу? йа чь? йе чь?
йед к'е? йед чь? әв тьшт йед чь тьхө.линә?

Гöбастна һәрдо щинавед пьрса (к' и, чь) ви т'әһәрийә:

Һ' А Л	Бона навед рбь- бәра (мәрийа)	Бона наведа тьшта
Һ'. раст	*к'и	чь
Һ'. газикьрне	—	—
Һ'. тәwанди	к'е	чь
Һ'. һәвр'а	к'ер'а	чьр'а
Һ'. т'әвайи	к'ева	чьва
Һ'. щивар	к'еда	чьда

ЩИНАВЕ «К'ИЖАН»

§ 36. Хен жь ван щинавед пьрса, йе жорин дь
зьмане мөда хәбәра «к'ижан» öса жи те һ'әсабкьрне
чава щинаве пьрса.

Хәбтандна we хәбәре ви т'әһәрийә: К'ижан мәрп
бат? К'ижан к'ьтебе бьдмә тә? К'ижан хорти тә дь-
бини? К'ижан мәрә? К'ижан жьнә? К'ижан сорә? К'и-

жан рәшә? Шинаве пьрсе — «к'ижан» те гōбастне ьн сәр наве щьнсе ме, ьн жи сәр наве щьнсе нер:

а) Чахе әв те хәбтандне шуна навед сәр щьнсе ме, ьнге әв ви т'әьәри те гōбастне:

К'ижане гот? к'ижане дьбинни? Тә к'ьтеб к'ижанер'а ани? Жь вап мала тō к'ижанеда буйи? Ль ве-дәре дәх стун бун, тә шьрит к'ижанева греда?

б) Чахе шинаве «ки'жан» те хәбтандне шуна навед сәр щьнсе нер, ьнге әв ви т'әьәри те гōбастне:

Дō хорт ьатнбуи, жь вана к'ижани жь тәр'а гот: тō к'ижани нас дьки?

Пьрс;

1. Бежьи, шинаве «к'ижан» чәнд шура те гōбастне?
2. Гōбастна шинаве «к'ижан» бь чь п'ьртка жь ьв те щōда кьрне?

Таблса гōбастна шинаве — «к'ижан»

Б'АЛ	Жьмара йәкани		Жьмара п'ьр'ани
	Сәр наве щьнсе ме	Сәр наве щьнсе нер	
Б'. раст	к'ижан	к'ижан	к'ижан
Б'. Газикьрне	—	—	—
Б'. төванди	к'ижане	к'ижани	к'ижана
Б'. пәвр'а	к'ижанер'а	к'ижанир'а	к'ижанар'а
Б'. т'әвайи	к'ижанева	к'ижанива	к'ижанава
Б'. щивар	к'ижанеда	к'ижанида	к'ижанада

Спартын 21. 1. Ван гылийед жерин бѣхуньн.

2. К'ѣвш кын к'алед щинаве «к'и-жан».

3. Дэфтѣра хвѣда бѣнѣвисьн: к'и-дѣре щинаве «к'ижан» ыатийѣ гѣ-ыастне сѣр наве щынсе ме, к'и-дѣре жи ѣш ыатийѣ гѣыастне сѣр наве щынсе нер.

Сыло жѣ шѣѣр дѣ кѣтеб анибун, ѣши нызан бу к'ижане бѣдѣ бѣре хвѣ, к'ижане жи бѣдѣ хушка хвѣ. Жѣ ыѣрдѣ кѣтеба к'ижан кѣтеб бѣ зѣмане кѣрманши ыатийѣ нѣшѣркѣрне, к'ижан жи бѣ зѣмане ермѣни? Дѣ кѣч'кед кѣрманш ль Г'билисие дѣхуньн, тѣ жѣ к'ижанер'а нѣме дѣнѣвисьн?

ЩИНАВЕ НѢК'ѢВШ

§ 37. Ван щинавар'а дѣбежын щинаве нѣк'ѣвш, иѣд кѣ тен хѣбтандне шуна навѣд нѣк'ѣвш (шуна наве тыштед рѣѣбѣр у нѣрѣѣбѣр).

Зѣмане мѣда дѣ шур'ѣ щинаве нѣк'ѣвш ыѣнѣ:

Щинаве ыѣса.

Щинаве п'аргѣрани.

Щинаве п'аргѣрани чебунѣ жѣ дѣ хѣбѣра, ле щинаве ыѣса жѣ хѣбѣрѣке.

1. Щинаве п'аргѣрани ѣвын:

рѣткѣс, т'ѣтышт, рѣтѣѣк, т'ѣѣѣк, фѣланкѣс, флап-тышт.

2. Щинаве ыѣса ѣвын:

кѣс, тышт, иѣк, кѣсѣк, тыштѣк.

Щинаве п'аргѣрани ыатнѣ п'ѣйда кѣрне жѣ пѣв-гыныштна ван щинавед нѣк'ѣвш:

қәт, кәс, т'ө, тышт, йәк, флан.

а) Шуна навед рөббәр (мәрийа) дьдһн хәбтандне ван щинаве нәк'вьш: қәткәс, т'өкәс, фланкәс, кәсәк, йәк.

б) Шуна наве тышта (нәрөббәра) дьдһн хәбтандне ван щинаве нәк'вьш:

қәттышт, т'өтышт, фьлантышт, қәтйәк, йәк.

Таблица гьґастне щинаве нәк'вьш

Н' А Л	Форма ьеса		Форма п'ар'гьрани	
	Жьмар		Жьмар	
	Йәкани	П'ьр'ани	Йәкани	П'ьр'ани
Н' раст	кәсәк	—	қәткәс	—
Н' Газикьрне	—	—	—	—
Н' төванди	кәсәки	кәса	қәткәсәки	қәткәса
Н' һәвр'а	кәсәкир'а	кәсар'а	қәткәсәкир'а	қәткәсар'а
Н', т'әвайи	кәсәкива	кәсава	қәткәсәкива	қәткәсава
Н' щивар	кәсәкида	кәсада	қәткәсәкида	қәткәсада

ЩИНАВЕ Ч'ЬҚАСИЙЕ

§ 38. Ван щинавар'а дьбежһн щинаве чьқасийе, йед ко шаба пьрса «чьқас» дьдһн у бь т'өмәри к'вьш дькһн н'ьр'анийиа тышта у мәрйа.

щинавед чьқасийе әвьш:

әвқас, чьқас, гьшк, т'әмам, т'әв, һәму, гәләк, к'өлли, п'ьр', чәнд, һндьк.

Таблица гъчастна щинаве чьчасие

Б' а л	Ж ь м а р	
	Йѳкани	П'ѳр'ани
Б'. раст	гѳлѳк, чьѳас	гѳлѳк, чьѳас
Б'. газикьрне	— —	— —
Б'. тѳванди	гѳлѳки, чьѳаси	гѳлѳка, чьѳаса
Б'. ѳѳвр'а	гѳлѳкир'а, чьѳасир'а	гѳлѳкар'а, чьѳасар'а
Б'. тѳвайи	гѳлѳкива, чьѳасива	гѳлѳкар'а, чьѳасар'а
Б'. щивар	гѳлѳкида, чьѳасида	гѳлѳкада, чьѳасада

Спартын 22. 1. Ван глшед жерин бьхуньн.

2. Нишан кьн' к'идѳре щинаве чьѳасиѳе ѳатна хѳбтандне.

3. К'ѳвш кьн б'ал у жьмара ван.

Б'ѳму ѳатын, гьшк чун, гѳнд т'ѳмам хѳѳш бун, гѳлѳк мѳри ѳѳлате мѳда бунѳ ферьзе ренщбѳрийе, т'ѳв дьхѳбьтѳн сѳба пешда чуна ѳѳбун у култура ѳѳлате мѳ: Сьѳо ѳѳму зарѳ бьрѳн сѳр ѳѳве, ѳѳщи гьшк ѳини совѳк'арийе дькьрѳн; мѳ к'ѳтеб т'ѳв анин; мьн чьѳас к'ѳрп, ѳѳѳас жи да ѳн. ѳѳки ѳз гьшки бьдмѳ тѳ, тѳе чь бьки? Гьшка ѳз дитьм, мьн гьшкар'а гѳт; гѳлѳка щьхѳл кьр, т'ѳѳа мьир'а гьлшѳе хѳѳш гѳт; ѳз чѳнда бьдмѳ тѳ! Чьѳаси бьхѳбьти, ѳѳѳаси жи тѳе ѳѳзънщ бьки; мьн т'ѳмам тѳр'а гѳт.

VI Ж Ъ М А Р

ЖЪМАРА ЧЪҚАСИЙЕ

§ 39. Ван жьмарар'а дьбежън жьмара чьқасийе, иед ко к'эвш дьбън жьмар у б'эсаб чьқасе.

Жьмара чьқасийе шаба ван ыргеа дьдэ: чьқас? чэнд? Мэсэлэ: чьқас мэри ыатнэ? Шаб:—бист мэри ыатнэ. Чэнд сэх'эта ын дьбн? Шаб:—пенщ сэх'эа ын дьбьм.

Әу хэбэре ко шаба ырге «чьқас» у «чэнд» дьдън, ванр'а дьбежън—«жьмара чьқасийе».

а) Жьмара дэе пешин эвэ:

1. йэк	6. шэш
2. дэ	7. б'эвт
3. се	8. б'эйшт
4. чар	9. нэх
5. пенщ	10. дэх

б) Жьмара дэе дэани эвэ:

11. йанздэх	16. шанздэх
12. донздэх	17. б'эвдэх
13. сездэх	18. б'ийждэх
14. чардэх	19. поздэх
15. панздэх	20. бист

в) Жь бисти б'эта сэди бь дэа дьжмерьн:
бист, си, чьл, пенщи, шест, б'эвте, б'эйште, вод, сэд.

г) жь сэди б'эта б'эзари жьмар те кьрне ви тэ-
ьэри: нешйе жьмара сэда дьбежън, паше наве сэди
бьлдьдън у өса дьжмерьн б'эта б'эзэри:

100—сэд	600—шэсьд
200—дбсэд	700—һ'эвсьд
300—сесэд	800—һ'эйсьд
400—чарсэд	900—нэсьд
500—пенщсэд	1000—һ'эзар

д) Жьмара жь һ'эзари зедэтыр дьжмерьн бь арик'арийа хэбэред «сэд», «һэзар» у «миллион». Пешийе те готын жьмара «миллионе», наше те готне жьмаре «һ'эзари», пэй жьмара «һ'эзари» те готне жьмара «сэди», наши жьмара «сэди» тен готне жьмаред йэканийа; ниве сэда у йэканийада те готне т'эвгыредана «у», мөсөлө:

2006954—дө миллион, шөш һ'эзар, нэсьд у пенщи чар

10453—дэһ һ'эзар чарсьд пенщи у се.

5677—пенщ һ'эзар, шэсьд, һ'эвте һ'эвт

1948--һ'эзар нэсьд чьл у һэйшт.

ГӨҖАСТНА ЖЬМАРА ЧЬАҚСИЙЕ

§ 40. Жьмаред дэе пешин, хен жь йэке, ви т'эһэри тен гөҖастне:

а) Ё'але төwandида т'эне п'ьртка «а» зедэни ахрийа ван дьбө.

б) Наши'ьрткед «ра», «ва» у «да» наше зедэни сэр п'ьртка «а» дьбьн (бьнер'ьн таблица жерин).

Таблица гѡбастна жьмаред жь йѡке зедѡтьр

Б' а л	Формед Б'ала	Ньмуше	Ньмуше	Ньмуше	Ньмуше
		гѡбастна на жь- маре	гѡбастна жьмаре	гѡбастна жьмаре	гѡбастна жьмаре
Б'. раст	—	чар	се	дѡ	пенц
Б'. газикьрне	—	—	—	—	—
Б'. тѡванди	а	чара	сьсийа	дѡдѡа	пенща
Б'. бѡвр'а	ара	чарар'а	сьсийар'а	дѡдѡар'а	пенщар'а
Б'. тѡвайи	ава	чарава	сьсийава	дѡдѡава	пенщава
Б'. щивар	ада	чарада	сьсийада	дѡдѡда	пенщада

§ 41. Жьмара «йѡк»—е те хѡбтандне чава ши-
навед йѡкани—нѡк'ѡвш у шуна навед сѡр щьнсе ме
у йед сѡр щьнсе нер те хѡбтандне.

а) Чахе те хѡбтандне чава шиनावед щьнсе нер,
ьнге ѡв те гѡбастне сѡр навед щьнсе нер, ле ча-
хе те хѡбтандне чава шиनावед щьнсе ме, ьнге ѡв
те гѡбастне сѡр навед щьнсе ме (бьнерьн ль таблн-
лиса жерин).

Таблица гѡбастна жьмара —йѡк—е

Б' а л	С ѡ р н а в е д щьнсе ме		С ѡ р н а в е д щьнсе нер	
	формед Б'ала	Ньмуше гѡбастне	формед Б'ала	Ньмуше гѡбастне
Б'. раст	—	йѡке	—	йѡк
Б'. газикьрне	—	—	—	—
Б'. тѡванди	— е	йѡке	— и	йѡки
Б'. бѡвр'а	—ер'а	йѡкер'а	—ир'а	йѡкир'а
Б'. тѡвайи	—ева	йѡкева	—ива	йѡкива
Б'. щивар	—еда	йѡкеда	—ида	йѡкида

Панфиловед гвардейси

Мэна декабре сала Ъ'эзар нэв сэд у чыл у йё-кеда бьниша Москваеда бист у Ъ'эйшт гвардейси жь шерга эскэре Панфилове генерал снноре э'ниша шэр' хвэй дькьрыи. Наши шэр'эки гьрани дреж алманийа чыл танк сэр Панфиловада бэр'дан. Бист у Ъ'эйшт гвардейси жь шие хвэ нелэқийан. Эш к'этын нав шэ'ре танка у пер'а шэр' кьрыи. Жь сэб'этэке зедэтыр дэнге т'эқин у рэқина агьркьрне дьбат. Дь ви шэр'е нэбэрэмбэрида Ъ'эму бист у Ъ'эйшт эскэр ьатын кёштын. Қэт йэк жь ван пашда вэнэ-к'ышыйа. Бь меранийа хвэ вана зор да сэр танке алманийа у эш пашда дан вэк'ышандне, нэьштын дэрбази э'рде мэ бьи. Эш ьатын кёштын, ле мерхаси у наве ван ма дьле мэда.

Шер дьмьрэ, — ч'эрм дьминэ,
Мер дьмьрэ, — нав дьминэ
Дөнийаеда мерани дьмпнэ.

- Спартын 23. 1. Рэқэмел жьмара бьхуньн.
2. Бежьн, чахе жьмартыне, пешийе
к'ижан наве жьмаре те готне.
3. Дэфт'эра хвэда шуна ван рэқэ-
ма бьшвьисьн наве жьмара.

Ч'эмед вэлате мэ

Ч'эмед вэлате мэ бь дрежайи у фрэбуна хвэва тен Ъ'эсабкьрне чава ч'эмед дөшыйае—йед мэзын. Мэсэлэ ль Сибире эв ч'эм дьк'ышын:

1. Лена, дрежайиша ве 4246 километрэ

2. Об, дрежайиия we 4016 километрә.

3. Енисей, дрежайиия we 3807 километрә.

4. Амур, дрежайиия we 4354 километрә. Әw ль Шәрқа Дурә. Дь п'ара wәлате мә Европеда ч'әме Волгае дьк'ьшә, әw ч'әме Европе йе т'әwри мәнә, дрежайиия we 3694 километрә, фьрәбуна wи ль һь-нәк щийа йәк километрә.

ЖЪМАРЕД ЩАРКЪРИ

§ 42. Wan жьмарар'а дьбежьн жьмаред шаркьри, йед ко к'ьвш дькьн шаркьрна жьмара. Зьмане мәда жьмаред шаркьри тен ә'франдне бь арик'арийа хәбәра «шар», мәсәлә:

Дощар бежә, сешар бькә, чаршар әзбәр бькә. Гәләк шара п'ьртка п'ьр'ани «а» зедәи сәр жьмаред шаркьри дьбә, мәсәлә: дошара һат у чу, дәшшара мьн жера гот, мьн шәшшара п'әрә тәр'а шанд; әз ве хәбәте дьнвьисьм сешара.

а) Жьмаре шаркьри өса жи тен ә'франдне бь арик'арийа хәбәра «та», йа ко зедьән сәр к'өтабуна жьмара дьбә, мәсәлә: йәкта, дөта, сета, чарта, пенш-та у йед дьне.

Наси: 1. Ы'әму жьмаред шаркьри, ко жоре һатнә нвьисандне, зьменда дьдьн хәбтандне бона к'ьвшкьрна һ'ал у wәхт у қәйде кьрне.

2. П'ьр'тка «әк» (жь йәке) зедәи сәр хәбәра «шар» дьбә у саздькә хәбәра «шарәк», йа ко дьдьн хәбтандне бона к'ьвьшкьрна һ'ал – wәхт у қәйде кьрне (шарәке кьр).

ЖЪМАРЕД ШЕРГӨКЪРИ

§ 43. Ван жъмарар'а дьбежън жъмаред шергөкъри, йед ко к'ъвш дькън шергө у сьрийа жъмара, йане жи к'ъвш дькън дора жъмартне.

Жъмаред шергөкъри шаба ван пьрса дьдън:

к'ижан? йе чөнда? йа чөнда?

Жъмаред шергөкъри тен э'франдне ви т'эьэри:

а) Шур'эки п'ьртка «ани» зедэни сэр жъмара дькън, мөсэлэ: йөкани, дөани, сеани, чарани, пеншани, шөшани у йед дьне.

б) Шур'эки жи щинавед «йа», «йе» нешия жъмара тен хөбтандне. Хен жь ве йөке наши'ьртка «а» зедэни сэр к'өтабуна жъмара дьбө, мөсэлэ:

йе дөдөа, йа дөдөа, йе сьсийа, йа сьсийа, йе чара, йа чара, йе пенща, йа пенща, йе шөша, йа шөша у йед дьне.

Наси: 1. Шуна йа (йе) йөке дьбежън «йа» э'ульн, йе э'ульн; йа бөре, йе бөре, йе нешин, йа нешин.

Наси: 2. Жъмаред шаркъри, йед ко жоре ьатнө ньвисандне, дь б'але шивар—да тенө хөбтандне у бь ви шурэни к'ъвш дькън б'ал у вөхте кьрне, мөсэлэ: йа дөдөада, йа сьсийада, йа чарада ьатийө готне; йа пенщада мып ньвисийө; йа дөада ве бө т'эсдиц кьрне.

Вөгöһастина фела „һэйин“-е

§ 44. Дö формед фела «һэйин»-е һөнө: 1. йөк те һ'өсабкьрне форма «һөбун». Форма «һэйин» т'әне вөхта наһада те хөбтандьне, ле форма «һөбун» те хөбтандне һын вөхте бәрета, һын жи вөхте we—беда.

WӨХТЕ НАҺА

1. Чахе вөхте наһада фела «һэйин» те вөгöһастне, һынге нишанед дема (сөфөта): «мә», «йи», «йө» у «нө» зедөһи сөр «һө» дьһын, мөсөлө:

Форма эрети

Йөкажи	П'ьр'ани
дема 1. өз һәмө	өм һөнө
дема 2. тө һэйи	һун һөнө
дема 3. өв һөйө	өв (ана) һөнө.

форма нанайи

2. Форма нанайи се шур'а те готне:

а) шур'өк те готне ви т'өһери:

д. 1. өз т'өнөмө	өм т'өнөнө
д. 2. тө т'өнөйи	һун т'өнөнө
д. 3. өв т'өнөйө	өв (ана) т'өнөнө

б) шур'өк жи те готне ви т'өһири:

д. 1. өз нө һәмө	өм нө һөнө
д. 2. тө нө һэйи	һун нө һөнө
д. 3. өв нө һөйө	өв (ана) нө һөнө.

в) щур'эк жи те готне ви т'эьэри:

д. 1. эз ниньм	эм ниньн
д. 2. тө нини	бун ниньн
д. 3. эw нинэ	эw (ана) ниньн.

3. Формед дема: «мэ», «ин», «йэ» у «нэ» ахрийа навада тен хэбтандне чава п'арэкэ фела «ьэийне», чьмки эw бэргав рэх навада к'ьвш дькьн фькра «ьэийн»,—мэсэлэ:

дема 1: эз п'алэмэ, эз гөндимэ, эз ль малемэ, эз ль мергемэ.

дема 2: тө п'алэйи, тө гөндийи, тө ль малейи, тө ль мергейи.

дема 3: Эw п'алэйя, эw гөндийя, эw мэрийя, эw ль мергейя.

Наси: 1. Жьмара п'ьр'аница «нэ» те хэбтандне чава нишаня нэрсе дема (сьфэта), мэсэлэ:

д. 1. эм гөндинэ, эм п'алэнэ.

д. 2. бун гөндинэ, бун п'алэнэ.

д. 3. эw (ана) гөндинэ, эw (ана) п'алэнэ.

4. Формед дема (сьфэта): «ьм», «ин», «э» у «ьн» тен хэбтандне чава п'аред фела «ьэийне» ль рэх ван нава, йед ко ахьрийа ван бь сэwта бедэнгани к'өта дьбэ, мэсэлэ:

дема 1: эз шагьртьм, эз пионерьм, эз колхозваньм

дема 2: тө шагьрти, тө пионери, тө колхозвани

дема 3: эw шагьртэ, эw пионерэ, эw колхозванэ.

Наси: 1. Жьмара п'ьр'аница дем жь бэв наенэ

щодакърне. Пъртка «ън» (н) те хэбтандне чава
пър'ани йа хәрсе дема. Бона щодакърна дема эм
шинавед сьфэта йед пър'ани дьдън хэбтандне, мэ-
сэлэ:

дема 1: **эм** шагьртън, **эм** пионерън

дема 2: **ьун** шагьртън, **ьун** пионерън

дема 3: **эw (ана)** шагьртън, **эw (ана)** пионерън

Спартън 24. а) Ван глийед жерин дэфтэра хwэ-
да бьньвисьн.

б) Шуна нькътка, к'идэре щинав у
нишанед дема лазьмын, бьньви-
сьн.

Эw пионере гонде Сэнгэр'е... Сталин баве мэйя,
эм пэй глиие ши дьчън. Наве бьре мын Каро... ле
наве хэвалэ мын Сьло... ьун хэвалэ хэв... К'элэш у
Дэwреш бьра... Эз реншбэр... ьун хwэйийе мала
хwэ... Наве тэ чь...? тэ к'п...? мэримэ, ... мэринэ.
Зарө ль бедере... ле эw ль чолэ., ьун хwэйи... эм
нэ хwэйи... ..хэвала мынэ. тэ бьре мын... wэлате со-
вете wэтэне мэ..., wэт'эне хwэ ь'эзбькьн; wэт'эн зэ'ф
ширын...

Пьрс: 1. Бэжън, к'ижан формед дема (сьфэта)
тен готне рэх ван хэбэра, йед ко ахь-
рийа wана бь сэwта бедэнгани те
готне?

2. К'ижан формед дема (сьфэта) жи тен
готне рэх ван хэбэра, йед ко ахьрийа
wана бь сэwта дэнгани те готне?

ВӨГӨНЭСТНА ФЕЛА ХЭБУН

§ 45. Фела «хэбун» т'эне дь вэхте бэре бьь-
рида у вэхте we беда те вэгөнэстне.

Вэхте бэре бььрида.

форма эрети

Йэкани

- д. 1. эз хэбум
- д. 2. тө хэбуи
- д. 3. эw хэбу

П'эр'ани

- эм хэбум
- хун хэбун
- эw (ана) хэбун

Форма нанайи

- д. 1. эз т'өнэбум
- д. 2. тө т'өнэбуи
- д. 3. эw т'өнэбу

- эм т'өнэбун
- хун т'өнэбун
- эw (ана) т'өнэбун

Вэхте we-бе

Форма эрети

- д. 1. эзе хэбьм
- д. 2. төе хэби
- д. 3. эwe хэбэ

- эме хэбьн
- хуне хэбьн
- эw (ана)е хэбьн

Форма нанайи

- д. 1. эзе т'өнэбьм
- д. 2. төе т'өнэби
- д. 3. эwe т'өнэбэ

- эме т'өнэбьн
- хуне т'өнэбьн
- эw (ана)е т'өнэбьн

Спартын 25. а) Ван гълийе жерин бьхуньн.

- б) Нишан кьн, ль к'идэре фела «ьабун» ль вэхте бэреда ьатийэ хэбтандне, ль к'идэре жи ль вэхте ве-беда ьатийэ хэбтандне.
- в) Нишан кьн, ль к'идэре ьатийэ готне форма эретп, ль к'идэре жи ьатийэ готне форма нанайн.

Чахе сала 1914-да шэр'бу, нэ эз ьабум, нэ тө ьабуйи, нэ жи бьре мьн ьэбу. Өм ьэрсе жи тönөбун Ынге бьре мьни мэзын ьэбу. чь бежи, колхоза мэда ве ьэбэ. Wэки к'ьтебе зьмане көрманщи Йереванеда ьэбьн, т'өнэбьн, эзе жь тэр'а дэстхьм.

МӨСДӨР

§ 46. Зьмане көрманшида ван хэбэрар'а льбэжьн мөсдэр, йед ко к'ьш дькьн наве кьрнэке, йане жи наве буйинэке.

Мөсөлө: Ыввисандьн, стандьн, стран, ьыштьн, ьатын, майин, мьрьн, хвэрьн, к'этын, чуйин, листьн, к'ьр'ин, фьротьн, дотьн, налин, зарин у гэлэке дьне.

Өw хэбэр миша нава тен хэбтандне у миша мөсдэра нишан дькьн наве кьрне йане жи наве буйине мөсөлө:

Ыввисандна к'ьтебе, страна к'ьлама, готна тэ, ьатна хорт, листна көрманщи, фьротна нен, дотна нез у гэлэке дьне.

Өва мәсәлед жорин нишан дькын, ко мәсдәр (на-
ве кьрне у наве буйине) тен хэбтандне чава навед
сәр шьнсе ме у форма хвә хэвбэндп дьстиньн п'ьрт-
ка «а» (ьатна хорт). Йәкежп, әв мәсәлед жорин ни-
шан дькын, ко мәсдәр бь форма хвә ахьрийева тен
готне сәр ван пашп'ьртка: «ьн» «ан», «йин» у «ин»,
мәсәлә:

- а) ьн: кьрын, бьрын, ьатын, стандьн, чандьн.
- б) ан: стран, к'отан, ьеран, к'олан, гөран.
- в) ийн: чуйин, буйин, майин, зайин, дайин.
- г) ин: к'ьр'ин, бьр'ин, налин, зарин.

Наси: 1. Мәсдәрәд ко бь п'ьртка «ьн»—ва тен
готне, форма к'але хэвбэндида у тө-
вэндпда ви т'эьәри тен ньвисандне:
готьн: готна тә; гьлийе готне
хвэндьн: хвэндна к'ьтебе; мала хвэндне
ьатын: ьатна хорт; чахе ьатне.

Спартьн 26. а) Ван гьлийе жерин бьхуньн.

б) К'ндаре мәсдәр ьатнә ньвисанд-
не, дәфтәра хвәда бьньвисьн.

Хвәрна мә зә'ф руни бу. П'әтна нан дәрәнг
к'әт. Шуштна к'ьнща нә рәк'әтә. Бьшкавтна бьшко-
ка ьесайә. Дьрутна нане колхозе исал зу дәст пе
кьр. Хвәстна тә ьат сери. Олжина зарәа к'әт гөье
мьн. Чахе шкәстна шуше әз ль мале бум. Вәхте
гььиштьна нан ьатийә.

Пьрс: 1. Бежьн, к'ижан хәбәрар'а дьбежьн мәс-
дәр.

2. Чәнд пашп'ьртькед мәсдәра һәнә? у әв
к'ижаньн?

3. Мәсдәр сәр к'ижан шьнси тен хэбтәндне?

П'ьрткед э'франдна вэхта

§ 47. Зьмане кӧрмашцида се п'ьрткед э'франдна вэхта ьӧнӧ. Эв ьӧрсе п'ьртык эвӧн: «дь», «бь» у «е».

1. П'ьртка «дь».

П'ьртка «дь» дьдын хэбтандне бона э'франдна (чекьрна) вэхте наба у вэхте бӧре дьреж.

а) Мӧсӧлӧ бона вэхте наба:

эв дьньвисьм, тӧ дьхуни; эв дьхэбьтӧ; эм дьлизьн, ьун дьр'эцсьн; т'эв дьбьрьцӧ. Иро баран дьбарӧ, нсал эм рьнд пешда дьчьн.

б) Мӧсӧлӧ бона вэхте бӧре дьреж:

дӧб мьн дьньвисн, тӧ дьхвӧнд, эв дьхэбьти; Шӧве дьне шӧгьрта дьлист, пионер дьрӧцьснн, т'эв дьбьрьцн, баран дьбари, эм рьнд пешда дьчун.

2. П'ьрткед «бь» у «е».

П'ьрткед «бь» у «е» дьдын хэбтандне бона э'франдна вэхте we-бе у вэхте бӧре шӧрти. П'ьртка «бь» зедӧнн сӧр пешийа фела дьбӧ, ле п'ьртка «е» сӧр хӧданфелада (шинава у нава) зедӧ дьбӧ.

а) Мӧсӧлӧ: бона вэхте we-бе:

эе бьньвисьм, тӧе бьхуни, эве бьхэбьтӧ, эме бьлизьн, ьуне бьрӧцьсьн, т'эве бьбьрьцӧ, баране бьбарӧ, сьбе эме бьшиньн.

б) Мӧсӧлӧ: бона вэхте бӧре шӧрти:

дӧб мне бьньвисийа, тӧе бьхвӧнда; эве бьхэбьтийа; еваре эме бьрӧцьсийана, вӧе бьлиста; т'эве бьбьрьцнн, баране бьбарннн; мӧе бьшанда.

Спартын 27. а) Ван гълийе жерин бьхуньн.

б) К'идэре лазьмын, шуна ньрцтка
бежын н'ьртка «дь», «йа», «бь»
у «йа», «е».

Доь инонере гонде ма дар... ньч'ькандьн, ле ша-
гьрте школа гонд майдана физкуатурае пафеш... кь-
рын. Чахе эз реда... латым, п'ала нан... чьни. Бэре
К'очэра нан дьк'ьр'и у лъ бажара пэз... фротын.
Наба к'очэр т'энэнэ, хwэ-хwэ нан дьчиньн...
кольозван рынд... хэбтын. Бьре мын школа жоринда
баш ын... бэ, ле к'оране мын жь ши рындтэр ын-
дьбэ. Эз... бьбатама, ле баве мын нэьшт. Төе... хэ-
бьтийайи, wэки мын изьн бьда. Баран... бьбарэ ле-
ийи... к'ьшэ, бэрф... ..ьэлэ, жь бане хени аве дьлон
бькэ. Эз... рабьм, мэр'е ..бьм, бэр'ийе пафьш... кьм;
wэки бэрф у баран нэбарийана, тэ... ..ьатайи. Мын...
жь тэр'а п'ешк'еш... шаида. Оwe ...к'эта сэр р'ийа
хwэ, ле Сьмо вэгэранд. Ёуне ...чунэ мале, wэки мын
изна wэ бьда.

Пьрс: 1. Бежын, бона к'ижан wэхта дьдын хэб-
тандне н'ьртка «дь»?

2. Бона к'ижан wэхта жи дьдын хэбтанд-
не н'ьрткед «бь» у «е».

Ө'ФРАНДНА БЬНИЙАТА WӨХТА

§. 48 Сэба э'франдна wэхтед бэре у йе наба
зьмане мада лазьмын дэ бьнийат. Бьнийатэк лазьмэ
сэба wэхтед бэре, йэк жи лазьмэ сэба wэхте наба,
сэба wэхте we-бе у сэба чекьрна т'эьэре фэрманн.

Ҳардö бьнийат тен стандне жь мөсдөра.
 Жоре ә'йан бу, ко форме мөсдәр шур'әшур'әнө.
 Әw бь ван пашп'ьртка «ьн», «ан», «йин» у «пн» жь
 һәв тенә шөда кьрне:

- а) ьн: кьрын, бьрын, стандьн, һатын.
- б) ан: һеран, стран, к'өтан, разан, гөран.
- в) йин: чуйин буйин, майин, дайин.
- г) ин: к'ьр'ин, бьр'ин, налин, зарин.

БЬНИЙАТА БӨРЕ

Жь ван мөсдөра әм бьнийата вәхте бөре ви шу-
 р'әш дьстиньн:

1. Жь мөсдәрәд ко тен готне сәр пашп'ьртка
 «ьн», әм «ьн» давежьн у дьстиньн бьнийата вәхте
 бөре, мөсәлә:

Мөсдөр	Бьнийата вәхте бөре
кьрын	кьр
бьрын	бьр
һатын	һат
стандьн	станд
к'әтын	к'әт
готын	гот.

ӘФРАНДНА БЬНИЙАТА ВӘХТЕ НАҢА

§ 49. Бона әфрандьна бьйицата вәхте наһа қан-
 нунәкә т'әмам төнә. Һәр к'омәкә фела бь т'әһәрәки
 дьәфьринә бьнийата вәхте наһа.

Әм ви т'әһәри дькарьн бьзанбьн бьнийата вәх-
 те наһа; мөсәлә: әм бежьн наһа әз дьньвисьм, про
 һун дьлизьн, әw наһа р'ьнд дьбежә, тө дьхвәзи, әм

ль мерге дьгэ'рын, эв наа к'этебе дьхунь, эв дь-
р'эвэ.

Вэки эм жь ван фела бавежън п'эртка «дь» у
нишанед дема (ьм, п, э, ьн), эме бьстиньн бьнийа-
та вэхте наа, мэсэлэ: жь «дьнвьисьм» эм п'эртка
«дь» бавежън, дьминэ «нвьисьм». Ле вэки эм «ьм»
жь «нвьисьм» бавежън, дьминэ «нвьис». Вэра «нв-
вис» те ь'эсабкърне чава бьнийата вэхте наа, чьм-
ки жь ве чедьбэ вэхте наа у бь арик'арийа п'эрт-
ка «дь» у нишанед дема (ьм, п, э, ьн) жь бьнийата
«нвьис» эм ви т'эбэри дькарън чекън вэхте наа,
мэсэлэ:

эз дь+нвьис+ьм=дьнвьисьм

тö дь+нвьис+и=дьнвьиси

эв дь+нвьис+э=дьнвьисэ

эм дь+нвьис+ьн=дьнвьисьн

ьун дь+нвьис+ьн=дьнвьисьн

эвана дь+нвьис+ьн=дьнвьисьн

Наск: Бона ко ьун заньбьн к'ижан бьнийата фе-
ле те ь'эсабкърне бьнийата вэхте бэре, к'ижан жи
те ь'эсабкърне бьнийата вэхте наа, лэзмэ ьун бь-
дьн хэбтандне ван хэбэра: дöь, пар, перар, ьежа,
наа, иро.

Паши хэбтандна хэбэред «дöь», «пар», «перар»,
«ьежа» вэхте бэре тен готне, мэсэлэ: дöь эв ьат;
пар мьн нэмэ шанд, эв перар бу, ьежа эв рэбу,
чу.

Паши хэбтандна хэбэред «наа», „иро“ вэхте
наа те готне, мэсэлэ:

наба эз дьбежым, наба тө дьньвисси, про эw дь-
хэбьтн, про бун дьр'эцсьн.

Спартын 28. а) Ван гьшйа бьхуньн.

б) Нишан кьн; бьнийата к'ижан
феле те к'эсабкьрне чава бь-
нийата wэxте бэре у бьнийата
к'ижан феле жи те к'эсабкьрне
чава бьнийата wэxте наба.

Сала 1941-да дь бист у дөдөе пйунеда жь роа-
вае э'wрэки рэши тэ'ри бьльнд дьбу у бэрбь wэла-
те мө э'зиз дьнат. Э'w э'wр эскэре фашисте герман
бу. Wана мина сөе бар ль сэр мөда гьрт. Бу гөр'э-
гор'а т'она. Ль э'рде у э'змен т'эцэ-рэца пиллимота
у автомата дьнат. Хун мина ч'эма дьр'ьжийа. Сэр-
к'аре партияа болшевика, к'эзкьрне мө кэвале
Сталин радноеда хэбарда. Эwиl газн кьр, ко эм wэ-
төне хwэ хwэйи кьн жь фашисте бар. Мьн дэнге
Сталин бьнист у жь хwэр'а гот:—диwана совете аза-
йи дайэ мө—хэватчиа, фашист дьхwэзьн азайийе жь
мө бьстнньн у мө текнэ бьндэсте хwэ у эм бьбьн
дуле ван. Мьн гот: на, эw йэк т'өщара набэ. Эзе
ч'эк у сильь'а вэгьрьм у шэр' бькьм; Москвае
хwэйи бькьм. Эз чум щэм кэвале хwэ, ко хатре хwэ
жь ван бьхwэзьм. Мьн ньбер'и, ко Мьсто, Халт у
Бэкр жи к'аре хwэ дькьн. Эм чун; мө фашист
пашда да; наше мө зор да wан, бь к'эзара
мө эскэре Гитлер цьр кьр у кесир гьрт. Сала к'э-
зар нэксэд чьл у цешцада нэе мөна майеда герман
натэ р'ае. Наба эм жь шер' батнэ у ль пэнийа хwэ
сэр э'рде колхозе дьхэбьтн.

VIII. К'омед фела

§ 50. Зьмане к'орманцида се к'омед фела ханә.

Әw хәрсе к'омед фела әвн:

1. Фелед ьими, 2. Фелед ә'фрәнди, 3. Фелед щәмкьри.

Фелед ьими.

§. 51. Фелед ьими әw фельн, йед ко бьнийатед ван зьменда ми́на нава наенә хәбтәндне. Бьнийатед ван т'әне тенә хәбтәндне бона чекьрна вәхтед бәре у йе наа. Йәке жи, хәму фелед ьими бьнийатед вәхта бәре у йа вәхте наа бь шур'әки наә'фриньн. Хәр к'омәкә ьими бь шур'әки дьә'фринә бьнийата вәхте наа у йа вәхте бәре.

Жере йәко-йәко те готне чава жь шур'ә-шур'ә к'омед фелед ьими бьнийата наа у йе вәхте бәре те стандне.

Мәсдәр	бьнийата бәре	бьнийата наа
бышкавтын	бышкавт	бышкөв
аластын	аласт	алөс
бьжартын	бьжарт	бьжер
қәлаштын	қәлашт	қәләш
спартын	спарт	спер
вәшартын	вәшарт	вәшер
жьмартын	жьмарт	жьмер

Әва мәсәла, к'әвшдькьн, ко бона стандна бьнийата вәхте бәре „ьн“ жь мәсдәр те авитне, ле бона стандна бьнийата вәхта наа жь ахьрийа бьнийата бәре сәwта „т“ те авитне у шуна „а“-е дь к'өкәдә те готне „е“ (вәшартын, вәшарт, вәшер).

Мәсдәр	бънийата бәре	бь иҫ
а) п'әтън	п'әт	пеж
гѳастьн	гѳааст	гѳѳез
ретън	рет	реж
авитън	авит	авеж
б) хвәстън	хвәст	хвәз
листън	лнст	лиз
гъиштън	гъишт	гъиж
кѳштън	кѳшт	кѳж
в) готън	гот	беж
ьыштън	ьышт	ьеш
дитън	дит	бин
к'әтън	к'әт	к'әв
майин	ма	мин
анин	ани	ин.

Спартън 29. а) Ван глийе жерин бьхуньн.

б) Дәфтәра хвәда бьнвьисьн ван фела, йед ко ьатнә нвьисандне.

в) Паше жь фела бавежън п'ьрткед „дь“, „бь“ у нишанед дема.

г) Чь дьминә, ангори бьнийате феле жерин бькън.

Дѳь еваре жьна нан дьп'әт, әв иро жи нан дьпежън. Бостанчи ав сәр т'уме картолада дьрет, әве сьбе жи аве сәр ванда бьрежә. Бәре гондийа шәь давит, наьа әв гәнъм давежън. Дѳь мьн арик'ари жь тә дьхвәст, иро жи тѳ арик'арийе жь мьн дьхвәзи. Сьбе жи әзе жь тә бьхвәзъм. Ленин дьгот:— ьин бьн, ьин бьн у ьин бьн.

Съло жь к'ома съсийа дэрк'эт у наѧа жи дьк'э-
вэ к'ома чара. Бьре мьн жь мьнра ѧэргав к'этеб да-
нин, ко эз жи шир'а дэфт'эра биньм.

Наси: 1. Чэнд фелед ѧими чахе вэг'оѧастне ни-
шана ахьрийа бьнийата бэре — „т“ онда
дькьн (к'орт дькьн) мэсэлэ:

гот—го, дит—ди, сот—со, шут—шу,
дот—до, кот—ко, дьрут—дьру.

Бона растньвисаре ѧэргав лазьмэ дэв-
са форма к'орт бьньвисьн форма тэ'мам:
гот, сот, шут, дот, кот, дьрут.

Форма к'орт т'эне хэбэрдэнеда ѧэйэ.

Спартын 30. а) Ван гьлийе жерин бьхуньн.

б) Дэфтэра хвэда фела бьньвисьн

в) П'эрткед „дь“ „бе“ у нишанед
дема (ьм, и, э, ьн) бавезьн.

г) Чь дьминэ, ангори бьнийатед
фелед жерин бькьн.

Сьмо хэбата колхозе дьспартэ мьн. Эз сэрк'оми-
йе дьсперьм шагьрте сэрwэхт. Жьна хьшре хвэ
қ'отийада вэдьшарт. Наѧа кэч'ык мехьк у г'олаве
шкафеда вэдьшерьн. Нэқ'эбчийа сьбе к'эта сваре нэ-
қ'эб дьқ'элаштын. Эw чьма кьрасе хвэ дьқ'элешэ? Кар-
рык дьрэви шэм мьн у дэсте мьн даласт (дыласт).

2. Жь фелед жерин бона э'франдна бьнийата
wэхте бэре эм „йин“ у „ыи“ давежьн, ле бона э'ф-
рандна бьнийата wэхте наѧа сэwта пешин йа бьни-
йата wэхте бэре дьдын хэбтадне, мэсэлэ:

Мәсдәр	бънийата бәре	бънийата наһа
дайн	да	ә
буйн	бу	б
кърн	кър	к
бърн	бър	б
чуйн	чу	ч
хьстн	хьст	х

Спартын 31. а) Ван гъийе жерин бьхуньн.

б) Фела дэфтәра хвәда бьньвисьн.

в) П'ьртка „дъ“ у нишанед дема бавежн у бьстиньн бьнийата бәре у йа наһа.

Ханийе т'әзә гөнде мәда бәре қәт че нәдъ-бун, ле наһа колхозван клуб, школ чекьрнә. Тә дөһ хәбата хвә зу кър, тә даһа про зу дьки. Шьван дьчә, пәзе хвә бәрбь ч'ерә дьбә. Әһи бәре һәргав бьлур бь хвәр'а дьбьр, радбу сәр зьнарәки, ль бьлуре дьхьст. Наһа әһ шарна бьлуре дьхә, шарна жи к'ьтебе дьхунә.

4. Мәсдәр	бънийата бәре	бънийата наһа
а) дьрутн	дьрут	дьру
ажотн	ажот	ажо
щутн	щут	щу
гьртн	гьрт	гьр
б) к'олан	к'ола	к'ол
һеран	һера	һер
к'отан	к'ота	к'от

Пьрс: 1. Щабә бьдн, чаһа бьнийат жь мәсдәре фелед жорин тен стандне?

- Спартын 32. а) Ван глийе жерин бьхуньн.
 б) Фела дэфтэра хвэда бьньвисьн.
 в) П'ьртка „дь“ у нишане дема бавежьн у бьстиньн бьнийата на-
 ба у йе бэре.

Сьло дөь мерг дьдрут, ле Щьмо про дьдру; мьн тар пэз дажот, про жи ьорике дажом. Дөь мэ ч'эл дь-
 к'ола, про жи ьун дьк'ольн; ашван шэве дьне нане
 тэ дьнера, про жи нане мэ дьерэ; бедэрвана дөь
 еваре нан дьк'ота, наба жи дьк'отын.

Фьрқийа фелед дэрбазбуйи у йед нэдэрбазбуйи

§ 52. Зьмане корманшида до шур'э фел ьанэ
 а) шур'эк те ь'эсабкьрне фелед дэрбазбуйи б) шу-
 р'эк жи те ь'эсабкьрне фелед нэдэрбазбуйи. Фелед
 дэрбазбуйи алиие фькрета жь фелед нэдэрбазбуйи
 тен шөда кьрне. Йэке жи, эw бь шур'эки тен вэгө-
 ьастне, ле фелед нэдэрбазбуйи бь шур'эки дьне те-
 нэ вэгөьастне.

ФЕЛЕД ДЭРБАЗБУЙИ

§ 53. Ван фелар'а дьбежьн фелед дэрбазбуйи,
 йед ко нишан дькьн кьрна мэрики йане жи йа тыш-
 тэки. Эw э'йан дькьн, ко мэрик йане жи тыштэк сэр
 шхөләки йане жи хэбатэке дьхэбьтэ у кьрна ван
 дэрбази сэр шьхөл дьбэ. Мэсэлэ: эз к'ьтебе дьньви-
 сьм, тэ нэме дьшини, эw мале чедькэ, кэч'ьк аве

тинэ, ьун пез дьч'ериньн, шагьрт харите дьхуньн, дэрсар шагьрта ьин дькэ.

Ван гьлийе жоринда к'вшэ, ко ьэркэс хэбатэке (шьхөлэки) дькэ. „Эз к'йтебе дьньвисьм“ к'вш дькэ, ко хэбата мьн ньвисандна к'йтебейэ, ко эз сэр ньвисандна ве дьхэбьтм, шьхөле кьрна мьн ньвисандна к'йтебейэ, йане жи кьрна мьн дэрбази сэр к'йтебе дьбэ. Оса жи гьлийа „ьун пез дьч'ериньн“ к'вш дькэ, ко к'аре кьрна вэ ч'ерандна пезэ; ьун дьхэбьтн сэр ч'ерандна пез, йане жи кьрна вэ сэр ч'ерандна пез те кьрне.

Өв мэсэлэ нишан дькьн, ко чахе фелед дэрбазуйи тенэ хэбтандне, ьинге абйект (фелхвэз) тенэ хэбтандне. Абйект (фелхвэз) өв хэбэрьн, йед ко шаба пьрсед „к'е“ (к'п) у „чь“ дьдьн, мэсэлэ: эз дьньвисьм. Пьрс:—тө чь дьньвисн? шаб:—эз к'йтебе дьньвисьм. Өв дьбинэ. Пьрс:—эв к'е дьбинэ? Шаб,—эв кэч'ке дьбинэ. Өв дьбежэ. Пьрс:—эв чь дьбежэ? Шаб:—Өв гьлийа дьбежэ. Мьн кьр. Пьрс:—тэ чь кьр? Шаб:—мьн хэбат кьр. Өви ани. Пьрс:—эви чь ани? Шаб:—эви мьзгини ани.

Ван гьлийе жоринда хэбэред „к'йтеб“, „кэч'ьк“, „гьли“, «мьзгини» тен ь'эсабкьрне чава абйект (фелхвэз).

Ведэре э'йан бу ко хэбтандна фела дэрбазбуийн-р'а абйект ьэргав пешийа ван тенэ готне. Вэки өсанэ, эм дькарьн бежьн ко фелед дэрбазбуийн өв фельн, йед ко хэбтандна хвэда абйекта (наве тышта, наве мэрпийа у шишава) пешийа хвэ дьдьн хэбтандне.

- Спартын 33. а) Ван глише жерин бьхуньн.
 б) Дэфт'эра хвэда бьньвпсьн ван
 глиша, йед ко теда фелед дэр-
 базбуйн батнэ готне.
 в) Бежын, дь к'ижан гьлида абект
 (фелхвэз) батнэ хэбтандне, к'и-
 жан гьлида жи эв нэбатнэ хэб-
 тандне.

Хвөш бэ диwana совете!

Хортед көрманша Ленинградеда бь зьмане
 хвө у зьмане руси дьхвөндьн. Wана ль Ленингра-
 де школа факультета и'ала хьлаз кьр. Ынөк жь ван
 батын Ермөнистане у к'этнэ сэр қөльхе, Ынөк жи
 ман у к'этнэ школе жорин. Жь wана дөрк'өтын
 доктор, өлмдар, инженер, агроном у техник. Наьа
 ль нө'ийа Апаране сэрк'арийа малъөбуне, йа кул-
 туре у администрасийе гөлөк кадре т'эзэ дькьн.

Наьа диwana совете жь көрманша гөлөк дөрс-
 дар базьр кьрнө. Эва кадре көрманша гьшк бь дэсти
 партиа болшевика у диwana совете батнэ базьркьр-
 не.

ФЕЛЕД НӨДӨРБАЗБУЙИ

§ 54. Wан фелар'а дьбежын фелед нөдөрбазбуйн,
 йед ко нишандькьн буйин у қөвмандна тыштэки,
 йане жи мөрики. Эв э'йан дькьн, ко кьриа мөрики,

йа тыштэки сэр мэри (тышт) те кърне у дэрбазн сэр кэсэки (тыштэки) дьне набэ. Мэсэлэ: „эз дьчъм“, «тö дьтърси», «эw дьр'эвэ», «ьун дьгэр'ьн», «эм дьфькърьн», „эw руныштийэ“, „зар'ö радьзе“, «ьун разанэ», „эвана ьатьн“, «к'ьтеб к'эт», „диwар ььлшийа“, „кьрас қөлши“, «ав дьк'элэ».

Эw гьлийе жорин нишан дькьн, ко ьэркэс йане жи ьэртьшт дь ь'але буйинэкеданэ, дь ь'але қэwманднэкеданэ: «эз дьчъм» нишан дькэ, ко эз хwэ-хwэ дьчъм, ь'але чуйннедамэ; „диwар ььлшийа“ нишан дькэ қэwманднэке, ко диwар хwэ-хwэ ььлшийа. Öса жи «эм дьфькърин» нишан дькэ, ко эм хwэ-хwэ дьфькърин. Фелед нэдэрбазбуийи шаба ван ььрса дьдьн: чь қэwьми? чь дьқэwьмэ? чь бу? чь дьбэ? к'и у чь дь чь ь'алиданэ? (чь ьа'лида бу?).

Эw фелед, ко шаба ван фелед наши ььрса (чь, к'и) тен готне у шуна ван тен хэбтандне, эм ван фелар'а дьбежьн фелед нэдэрбазбуийи, мэсэлэ:

ььрс:—чь ль диwер қэwьми? Шаб:—диwар ььлшийа.

ььрс:—чь бь аве дьқэwьмэ? Шаб:—ав дьк'элэ.

Эw хэбэред, ко нишан дькьн чь (к'и) дь чь ь'алиданэ, чь ль ван дьқэwьмэ (дьбэ), ван хэбэра-р'а дьбежьн субйект (ходанфел). Ходанфел ьэргав шаба ььрсед «к'и» у «чь» дьдьн, мэсэлэ: чь қэwьми? шаб:—баран бари. Чь бу? Шаб:—шэр' бу. К'и ьат? Шаб:—эз ьатьм. К'и дьчэ? Шаб:—эз дьчъм. Чь ььлшийа? Шаб:—диwар ььлшийа, к'и дьналэ? Шаб:—

бъриндар дьналэ. К'и рэви? Шаб:—хорт рэви. К'и сэкъни? Шаб:—эз сэкъним.

Спартын 34. а) Ван гылийе жорин бьхунын.

б) Дэфтэра хвэда бьнвисьн ван гылийа, йед ко теда фелед нэдэр-базбуи ьатнэ хэбтандьне.

в) Нишан кьн, дь к'ижан гылида субйект (ходанфел) ьатийэ готне.

Хьдъре колхозван з'эф жир бу. Эw рьнд дьхэбь-ти. Ёргав норма хвэ зедэ дьфэданд. Колхозвана гелэки Хьдър ь'ьздькър. Рожэке Хьдър нэхwэш к'эт. Нэхwэшийа ши гьран бу. Сэрк'аре колхозе хортэк сийар кър у шанд пэй ь'эким. Жь нэыйа Апаране ь'эким ьат. Ё'эким рьнд зьмане кърманщи заньбу. Эви Хьдър нава чар рожада қэнщ кър. Хьдър жь щийе хвэ рабу: ь'эким к'ач'эзэк ньвиси, да Хьдър. Хьдър чу бажаре Ёереване. Ведэре иэхwэшханеда лап сламэт бу у чэнд рожа шунда вэгэрийа ьат гөнд. Жь мале эз дэрк'этым, рэвим у чум пешийа ши. Гөнди бэрэвбун у ль бэр дэри сэкънин. Wана хер-хwэши да ьэв. Паше эw к'этнэ ьөндөре мале, сэр көлев руньштын. Хьдър пэсне нэхwэшхане да, гот:—шен бэ Ёереван, доктор у бэрдэстийе ван эз жь мьрьне хьласкърьм. Wэки дэwра бэре буиа, қэт к'эсаки гөь нэда мьн. Хwэш бэ, дивана совете у партияа болшевика!

IX. Wəxt y ə'франдна wan

§. 55. Зьмане кӱрманшида ы'эвт wəxte фела ьонӧ. Наве wan wəxta эвын: 1. wəxte наба, 2. wəxte we-бе, 3. wəxte бәре бььри, 4. wəxte бәрс зуда бььри, 5. wəxte бәре дьреж, 6. wəxte бәре шэрти, 7. wəxte бәре—наба.

ВӨГӧҢАСТНА ФЕЛЕД НӨДӨРБАЗБУЙИ

§ 56. Жере эм тиньн бәр ч'эва ньмуше вөгӧҗастна фелед нөдөрбазбуйи. Бона we йәке, эм ььлтиньн фела «к'этын». Жь ве феле бьнийата wəxte бәре те ы'эсабкьрне «к'эт», ле бьнийата wəxte наба те ы'эсабкьрне «к'эв».

WƏXTE НАБА

§ 57. Вөгӧҗастна фела нөдөрбазбуйи дь wəxte набада бь ви т'ээрийә: пешийе пешп'эртка «дь» дьгьнжә бьнийата wəxte наба, паше нишане дема зедәи сәр бьнийата дьбьн, мәсәлә:

Форма эрети

Пәкани

- д. 1. эз дьк'эвьм
- д. 2. тӧ дьк'эви
- д. 3. эw дьк'эвә

П'ьр'ани

- эм дьк'эвьн
- ьун дьк'эвьн
- эw (ана) дьк'эвьн.

Форма нанайи

Форма нанайида п'эртка «на» шуна (дәwса) «дь» дьдьн хәбтандне, мәсәлә:

- д. 1. эз нак'эвѣм
д. 2. тѣ нак'эви
д. 3. эѡ нак'эвѣ

- эм нак'эвѣн
ѣун нѣк'эвѣн
эѡ (ана) нак'эвѣн

WƏXTE WE-BE

§ 58. Wəxte we-се те чекърне ви т'эѣри: пешийе пешп'ър'тка «бѣ» дѣгъѣжѣ бѣнийета wəxte наѣа, паше нишанед дема зедѣи сѣр бѣнийате дѣ-бѣн. Йѣке жи п'ър'тка «е» зедѣи сѣр ходанфела (наѡа у щинаѡа) дѣбѣ. Пешп'ър'тка «бѣ» у п'ър'тка «е» тен ѣсабкърне чаѡа нишанед wəxte we-be.

Форма эрети

Йѣкани

- д. 1. эзе бѣк'эвѣм
д. 2. тѣе бѣк'эви
д. 3. эѡе бѣк'эвѣ

П'ър'анн

- эме бѣк'эвѣн
ѣуне бѣк'эвѣн
эѡ (ана)е бѣк'эвѣн

Форма нанайн

Дѣ формед нанайн ѣнѣ:

а) щур'ѣк те готне ви т'эѣри:

- д. 1. эз нак'эвѣм
д. 2. тѣ нак'эви
д. 3. эѡ нак'эвѣ

- эм нак'эвѣн
ѣун нак'эвѣн
эѡ (ана) нак'эвѣн

б) Щур'ѣк жи те готне ви т'эѣри:

- д. 1. эзе нѣк'эвѣм
д. 2. тѣе нѣк'эви
д. 3. эѡе нѣк'эвѣ

- эме нѣк'эвѣн
ѣуне нѣк'эвѣн
эѡ (ана)е нѣк'эвѣн.

Наси: 1. Wəхте we-бе öса жи те чекърне бь арик'арийа п'ьртка «we», йа ко нивэ-ка (орта) хөданфел у форма wəхте we-беда те готне, мäsälä:

Форма әрети

д. 1. әзе we бьк'әвьм	әме we бьк'әвьн
д. 2. төе we бьк'әви	ьуне we бьк'әвьн
д. 3. әwe we бьк'әвә	әw (ана)е we бьк'әвьн.

Форма нанайи

д. 1. әзе we нәк'әвьм	әме we нәк'әвьн
д. 2. төе we нәк'әви	ьуне we нәк'әвьн
д. 3. әwe we нәк'әвә	әw (ана)е we нәк'әвьн.

Наси: 2. Чахе нав шуна щинава тен хәбтандне чава ходанфел, Ынге п'ьртка «е» сәр wанда (навада) зедә дьбә, мäsälä:
Бәк'ьр; Бәк'ьре бьк'әвә; зарөе бьгьри;
Сәр'ьнг; Сәр'ьнге бьхәбтә; Чоло; Чолое:
бьр'әвә; кани; канийе бьмьч'ьрә.

Спартын 35. а) Ван глийе жерин бьхуньн.

б) Нишан кьн, к'ндәре фел ьатийә хәбтандне дь wəхте навада, к'ндәре ьатийә хәбтандне дь wəхте we-беда.

в) Форме әрети wәргәр'иньн сәр форме нанайи.

Фәнәре електрики хwәш дьшхөльн, әw к'учед бажаре мә р'онкаийи дькьн. Колхозванед нә'ийа Т'ә-лине хал-мане хwә бь електрик дькьн. Ләқәба

Москва – Волгае бэра Каспийе у йа Балтике хэвр’а гьредьдэ. Фьрьндэване Советийе шэр’да рьнд шэр’-дъкьрын у пьшта вэтэне мэ дьгьртын. Рожа гьранда дуса өса жи эве пьшта вэтэне мэ бьгьрын.

Спартын 36. а) Ван фелед жерин дь вэхте на-
нада у вэхте we-беда вэгöөе-
зын;

шьрбтин, льньтин, хэбьтин.

б) Чахе хун ван фела вэдгöөе-
зын, хьнге ван вэгöөезьн хьн
сэр форма эретн, хьн жи сэр
форма нанайн.

Т’ЭӨРЕ ФӨРМАНИЙЕ

§ 59. Т’эөре фэрманнийе нишан дькэ фэрман-
кьрне. Эw к’вшдъкэ, ко йэк э’мьр дькэ сэр йе дь-
не. Т’эөре фэрманнийе жь бьнийата нааа ви шур’э-
ын те э’франдне: а) п’ьртка «бь» дьгьньжэ нешийа
бьнийата нааа, б) наше бона жьмара йэкани п’ьртка
«э» сэр бьнийатеда зедэ дьбэ, (мэсэлэ: бькэ, бьфро-
шэ, бьлизэ, бьхунэ), ле бона жьмара п’ьрани паш-
п’ьртка «ьн» сэр бьнийатеда зедэ дьбэ (бькьн, бьф-
рошьн, бьлизьн, бьхуньн). Т’эөре фэрманнийе те
готне хьн дь форма эретийеда, хьн жи дь форма
нанайеда. Форма нанайеда п’ьртка «пэ» (мэ) шу-
на «бь» дьгьньжэ бьнийате.

Форма эрети

тӱ <table style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr><td style="font-size: 3em; padding: 0 10px;">{</td><td>йӱгани</td></tr> <tr><td></td><td>бьк'ӱвӱ</td></tr> <tr><td></td><td>бькӱ</td></tr> <tr><td></td><td>бьстинӱ</td></tr> <tr><td></td><td>бьхвӱзӱ</td></tr> </table>	{	йӱгани		бьк'ӱвӱ		бькӱ		бьстинӱ		бьхвӱзӱ	ьун <table style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr><td style="font-size: 3em; padding: 0 10px;">{</td><td>П'ьр'ани</td></tr> <tr><td></td><td>бьк'ӱвьн</td></tr> <tr><td></td><td>кьн</td></tr> <tr><td></td><td>бьстиньн</td></tr> <tr><td></td><td>бьхвӱзьн</td></tr> </table>	{	П'ьр'ани		бьк'ӱвьн		кьн		бьстиньн		бьхвӱзьн
{	йӱгани																				
	бьк'ӱвӱ																				
	бькӱ																				
	бьстинӱ																				
	бьхвӱзӱ																				
{	П'ьр'ани																				
	бьк'ӱвьн																				
	кьн																				
	бьстиньн																				
	бьхвӱзьн																				

Форма нанайи

тӱ <table style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr><td style="font-size: 3em; padding: 0 10px;">{</td><td>нӱк'ӱвӱ; мӱк'ӱвӱ</td></tr> <tr><td></td><td>нӱкӱ; мӱкӱ</td></tr> <tr><td></td><td>нӱстинӱ; мӱстинӱ</td></tr> <tr><td></td><td>нӱхвӱзӱ; мӱхвӱзӱ</td></tr> </table>	{	нӱк'ӱвӱ; мӱк'ӱвӱ		нӱкӱ; мӱкӱ		нӱстинӱ; мӱстинӱ		нӱхвӱзӱ; мӱхвӱзӱ	ьун <table style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr><td style="font-size: 3em; padding: 0 10px;">{</td><td>нӱк'ӱвьн; мӱк'ӱвьн</td></tr> <tr><td></td><td>нӱкьн; мӱк'ьн</td></tr> <tr><td></td><td>нӱстиньн; мӱстиньн</td></tr> <tr><td></td><td>нӱхвӱзьн; мӱхвӱзьн</td></tr> </table>	{	нӱк'ӱвьн; мӱк'ӱвьн		нӱкьн; мӱк'ьн		нӱстиньн; мӱстиньн		нӱхвӱзьн; мӱхвӱзьн
{	нӱк'ӱвӱ; мӱк'ӱвӱ																
	нӱкӱ; мӱкӱ																
	нӱстинӱ; мӱстинӱ																
	нӱхвӱзӱ; мӱхвӱзӱ																
{	нӱк'ӱвьн; мӱк'ӱвьн																
	нӱкьн; мӱк'ьн																
	нӱстиньн; мӱстиньн																
	нӱхвӱзьн; мӱхвӱзьн																

Наси: 1. Чахе фелед щӱмкьри дь форма фӱрма-нида тен хӱбтандне, ьнге форма эретида п'ьртка «бь» нае готне, мӱсӱлӱ: (вӱкӱ; ьлгьрӱ; нишанкӱ; рахӱ; р'ак'ӱвӱ: хвӱкьн; ьлгьрьн; нишанкьн; рахьн; рак'ӱвьн).

Наси: 2. Чахе фелед щӱмкьри дь форма фӱрма-нида тен хӱбтандне, ьнге форма нанайида п'ьртка «нӱ» (мӱ) нивӱка п'а-ред фелед щӱмкьрида те готне, мӱсӱ-лӱ: вӱнӱкӱ (вӱмӱкӱ): ьлнӱгьрӱ (ьлмӱ-гьрӱ); нишан нӱкӱ (нишан мӱкӱ); ра-нӱхӱ (рамӱхӱ); ранӱк'ӱвӱ (рамӱк'ӱвӱ).

- Пьрс: 1. Бежын, бь чь т'эьэри вэхте наба у
 вэхте we-бе те э'франдне (чекьрне)?
 2. Чэнд шуре (т'эьэре) фэрмани ьанэ?
 3. Бь арик'арийа чь т'эьэри фэрмани тен
 чекьрне?

WƏXTE BƏPE BЬЬЬРИ

§ 60. Wəxte бəре бьььри нишан дькə, ко кьр-
 нək йане жи буйинək бəре буйə у бьььрийə. Wəxte
 бəре бьььри жь бьнийата бəре ви т'эьэри те э'франдне:

а) нишанед дема сэр ахьрийа бьнийата бəреда
 зедə дьбьн,

б) нешийа феле жи щинаве дема тен готне, мə-
 сэлə:

Форма эрети

Йəкани

- д. 1. əз к'əтьм
 д. 2. тə к'əтн
 д. 3. əw к'əт

П'ьр'ани

- əм к'əтн
 ьун в'əтн
 əw (ана) к'əтн

Форма нанайи

- д. 1. əз нək'əтьм
 д. 2. тə нək'əтн
 д. 3. əw нək'əт

- əм нək'əтн
 ьун нək'əтн
 əw (ана) нək'əтн

Снартын 37. а) Ве цьса жерин бьхуньн.

б) Нишан кьн, к'идаре ьатийə гот-
 не вэхте we-бе.

в) К'идаре жи ыатийэ готне т'эьэре фэрмани.

г) Нишан кын, к'идэре ыатийэ готне т'эьэре эрети у йе нанайи.

МӨРЬВ У МӨР

(қьса щма'эте)

Мөрвэк бь рева дьчу. Расти мөрәки ыат. Мөр к'этьбу бьн кэврәки мэзын, нькарбу дәрк'эвә, нә жи бьльвә. Гөне мөрвь бь мөр ыат, хвә да бәр кевьр, кэвьр ракьр у әш хьлас кьр. Мөр хвә давшанд, рабу сәр зьке хвә у хвә дрежи ви кьр, хвәст ко певәдә. Мөрвь гот:—«Мөрә, ь'әйран, ыа набә, мьн тө жь мьрне хьлас кьри, тө дьхвәзи мьн бькөжи». Мөр гот—«чьма вьр ыада әм нә дьжмьне ьөвьн? Әзе тө вәдьм». Мөрвь кьр, нәкьр, мөр же вәнәгәр'ийа. Паше готә ви;—«набә, әм ыәр'ын жь ақьлмәндәки бьпырсья». «Мөр қәйил бу у дан р'е. Гавәке чун расти сиарәки ыатын; мәсәлә хвә жер'а готын. Сиар ль мөрвь нььер'и у к'әни. Паше готә ван:—дьбә әз ши бьбиньм, ко бькарбьм қьраре хвә бьдьм».

Шунда вәгәрийан у ыатын бәр кэвьр. Сиар жь мөрвьр'а гот:—«тө кэвьр ракә». Әви әш ракьр. Әви жь мөрр'а гот:—«тө жи бьк'эвә бьн». Мөр к'әтә бьн, у мөрвь кэвьр бәрда сәр. Бьстәки ман; сиар дәнг нә дькьр. Мөр гот: «сиарә, к'ане қьраре тә? Әз бьн кэвьрда п'әльхим». Әви гот:—«тө ыәла-һе ызани чьйә қәнши, чьйә нәқәнши, чьйә хвәши, чьйә рәши, бьн кэвьрда ван гьлийа бьзанбә, паше әзе қьрар бьдьм». Мөрвь дьл кьр ко ыәр'ә. Әш мөрве сиар гот:—«щарәкә дьне ви кэвьри жь щийе ви ранәкә».

WƏXTE BƏRE ЗУДА БЬЬЬРИ

§ 61. Wəxte бəре зуда бьььри нишан дькə, ко wəxtək бəри wəxtəки дьне бəреда буйə, ьатийə qəw-мандне (кьрне). Wəxte бəре зуда бьььри бь ви т'əьəри те чькьрне: əм жь фела «буйин» ььлдьдьн бьнийата wəxte бəре—«бу» у we бьнийате сəр ахь-рийа бьнийата фела ь'имида зедə дькьн, паше дь ни-вəка бьнийата фела ь'ими у фела «бу» сəwта «и» йане «ь» те готне. Йəке жи, нишанед дема зедəви сəр «бу» дьбьн мəсəлə:

Форма эрети

Йəкани

- д. 1. əз к'əтьбум
- д. 2. тə к'əтьбуйн
- д. 3. əw к'əтьбу

П'ьр'ани

- əм к'əтьбун
- ьун к'əтьбун
- əw (ана) к'əтьбун

Форма нанэйи

- д. 1. əз нək'əтьбум
- д. 2. тə нək'əтьбуйн
- д. 3. əw нək'əтьбу

- əм нək'əтьбун
- ьун нək'əтьбун
- əw (ана) нək'əтьбун

Спартын 38. а) Ван глийна бьхуньн.

- б) Нишан кьн, к'идаре фел ьатийə хəбтандне дь wəxte бəре бььь-рида, к'идаре жи ьатийə хəб-тандне дь wəxte бəре зуда бь-ььрида.

ДӨНГБЕЖЕ БӨРБАНГА БЬНАРЕ

Тә'в ьәла-ьә дәрнәк'әтбу. Ньшкева жь ч'ийәе пешбәри гөндә мә роже п'әнш вәдә. Тиренша роже нав кәвър у зьнараp'а авита сәр гөндә Щамушване у гөнд т'әмам ронкайн кьр. Ч'ийә у бани ьеди-ьеди жь хәва шәве рабун. Ль мерга щина қьша к'әтбу, щина жи ави гьртбу. Жь ч'ийәе Әләгәзе баки нәрм ьеди ьат у жь ьешнайийе дьлопе авийе к'әтн. Дәнге ч'ьвика витвитани жь бәста мьжгьрти ьат. Әw жь зәвийе шовкьри жь щийе хwә рабу, бь п'әр' у баске хwә кьрә п'ьр'ә-п'ьр у фьр'и. Ле пәй we ч'ьвике дьне фьр'ин, бьльнди ә'змен бун у ә'лам кьрн, кә сьба бььаре ьат. Шагьрт зузу н'ьшийар бун, жь щийе хwә рабун, сәрчә'ве хwә шуштн', тә'цитийа хwә хwәрн у бәрбь школе чун.

Спартн 39. а) Жь ван глпна, фела дәфтәра хwәдә бьньвисн.

б) Форма әрети wәргәр'иньн сәр форма нанайн.

в) Фельд «ьатн», «чуйин», «шьқтин», «шьмьтин» сәр қәйде ньмуше жорин дь wәхте бәре бььрида у дь wәхте бәре зуда бььрида вәгөбезн.

Пьрс; 1. Шьро векн, чь т'әбәри те чекьрне wәхте бәре бььри у wәхте бәре зуда бььри?

2. Бь чь нишана ьәрдә wәхт жь ьәв тен шода кьрне?

3. Чь фьрқийа фькре нав ьәрдә wәхтада ьәйә.

WƏXTE БƏРЕ—ДЬРЕЖ

§ 62. Wəxte бəре—дьреж нишан дькə дьрежа-йиа буйинəке, йане жи кьрнəке дь wəxte бəреда. Wəxte бəре—дьреж бь ви тəһəри те э'франдне: а) п'ьртка «дь» дьгььижə пешийа бьнийата wəxte бəре, б) нишанед дема сəр ахьрийа бьнийатеда зедə дь-бьн, мəсəлə:

Форма эрети

Иэкаи

- д. 1. эз дьк'əтьм
- д. 1. тə дьк'əти
- д. 3. əw дəк'əт

П'ьр'ана

- əм дьк'əтьн
- ьун дьк'əтьн
- əw (ана) дьк'əтьн

Форма нанайн

- д. 1. эз нəдьк'əтəм
- д. 2. тə нəдьк'əти
- д. 3. əw нəдьк'əт

- əм нəдьк'əтьн
- ьун нəдьк'əтьн
- əw (ана) нəдьк'əтьн

- Спартын 40. а) Сəрьатийа жерин бьхуньн.
б) Нишан кьн, к'идаре ьатийə хəб-тандне wəxte бəре дьреж.
в) Нишан кьн, к'идаре ьатийə хəб-тандне wəxte бəре бьььри.
г) К'идаре жи ьатийə хəбтандне wəxte we-бе.

ЛЕНИН

Ленин бажаре Симбирскеда жь дийа хвә сала 1870 буйә. Наве ви бажари наба Улиановскә. Ленин дь бьч'укаийи хвәда школеда зә'ф рьнд ын дьбу. Хортанийа хвәда Ленин к'әт гимназийе. Ленин гәләки рьнд ын дьбу. Сәба ве йәке әви медала зер'ин станд. Школа бьнда Ленин сәр шьхөле револйусие дьхәбьти. Әви ьәрт'ьм нешбәри капиталиста у т'саризме шәр'дькьр. Т'әрафдаре падше пәй Ленин дьгәр'ийан, әв дьгьртьн, сьргун дькьрьн у дьшандьн Сибире. Ленин жь фькьр у мәрәме хвә дур нәдьк'әт, сәр-

к'ари ль шьхөме револйусийе дькър. Жь капиталиста у падше нө дьтьрсийа. Ленин партийа болшевика т'эшкил дькър. Бь пешик'арийа Ленин, Сталин—партийа болшевика, п'ала у гөндийе вөлате мө б'өк-мөта т'саризме вөлгөрөндьн у сазкърьн бөкөмата п'ала у гөндийа. Дишана капиталист у мьлк'дар б'ьншьр'андьн у азайн да б'өму шмаэ'те вөлате мө.

Спартын 41. а) Дөфтөра хвөда бьньвисьн ван фелед жерин: «льпьтин», шьць-тин».

б) Ван нөрдө фела йөко-йөко дь вөхте бөре дьрежда вөгөбь-зын ньн сөр форма эрети, ньн жи сөр форма нанайн.

WƏXTE BƏRE ШƏРТИ

§ 63. Wəxte бəре шəрти нишан дькə, ко буйн-нəкə тыштəки, йане жи кьрнəкə мəрпки гьредайийə бь буйин у кьрнəкə дьнер'а, йане жи буйин у нəбу-йина тыштəки кьрьн у нəкьрна мəрики дькарə бе мийасəркьрне ви чахи, чьчахи буйинəкə тыштəки йане жи кьрнəкə мəрики ватьбə кьрне. Wəxte бəре шəрти ви т'эвəри те чекьрне: а) п'ьртка «бь» дьгь-ьижə пешийа бьнийате бəре, б) ле п'ьртка «а» ль ахьрийа бьнийате те готне. в) наши ве йəке ахьри-йеда нишанед дема сэр «а»-да тен готне. Йəке жи, п'ьртка «е» зедəьи сэр хөданфела дьбə, мəсələ:

Пьрс: 1. Бежын, бь к'ижан п'ьртка вөхте бөре шэрти те чекьрне?

2. Чь нишан дькө вөхте бөре шэрти?

Спартын 43. а) Фелед «льпэтин», «хэбэтин» дь вөхте бөре шэртида вөгөезын ын сэр форма эрети, ын жи сэр форма нанайи.

WӨХТЕ БӨРЕ – НАҢА

§ 64. Wөхте бөре—наҥа нишан дькө, ко буйинэк йане жи кьрнөк бөре ьатийэ кьрне, ле э'сэрийа we буйине у we кьрне наҥа ль бэрч'эванэ. Wөхте бөре—наҥа бь ви т'эьэри те чекьрне: нишанед дема (мө, йи, йэ, нэ) сэр ахьрийа бьнийата вөхте бөреда зедэ дьбьн, виве бьнийате у нишанед демада сэwта «ь» йане жи йа «и» те готне, мэсэлэ:

Форма эрети

Йөкани

- д. 1. эз к'этьмө
- д. 2. тө к'этийи
- д. 3. эw к'этийэ

П'ьр'ани

- эм к'этьнө
- ьун к'этьнө
- эw (ана) к'этьнө.

Форма нанайи

- д. 1. эз нэк'этьмө
- д. 2. тө нэк'этийи
- д. 3. эw нэк'этийэ

- эм нэк'этьнө
- ьун нэк'этьнө
- эw (ана) нэк'этьнө.

Наси: 1. Дь дема йөканида у ьарсе демед п'ьр'анида шуна «и»-е орт'а бьнийата бөре

у нишанед демада те готне «ъ» у эм
«ь» жи дьнивисьн. Расти, лазьм бу бь-
бата ньвисандне: эз к'этьмэ; хун, әв,
эм к'этьнэ.

ПИОНЕРЕД ГӨНДЕ МӨ

Гөнде мә незяки рийа машине чебуйә. Әва чәнд
салә школ гөнде мәда чекьрьнә. Пионере шко-
ле рьнд ын бунә у пешда чунә. Әв хвәндна
хвә ын баш дьзаньн, ын баш жи арик'арийе дьдья
колхозе. Пионер дәрк'этьнә дәрва у бьр' дьлизьн: Сәр-
к'аре ван әв бәрәв кьрьн у жь ванр'а гот:— «сьвал-
но, наәа комсомола қьрар дәрхстнә, ко эм 500 дара
соқақа гөндда бьчькиньн, йәке жи, хун заньн, ко
мә қьрар дайә сәр хвә, ко арик'арийа колхозе бь-
кьн, гөндда кьлубе т'әшкил кьн». Пионера хьвр'а
гот:— «мә мәйдана физкултурае чекьрийә, эм
арик'арийе комсомоланьн, хәр пьрсада өме арик'арий
ван бькьн». Паше гьшка дәст бь хәбате кьрьн.

Пьрс: 1. Бьжьн, чь т'эьәри вәхте бәре—наәа те
чекьрне?

2. Чь нишан дькә вәхте бәре—наәа.

Спартьн 44. а) Фелед «ьатьн», «майин» дь вәх-
те бәре—наәада вөгөьезьн ын
сәр форма әрети, ын жи сәр
форма нанайи.

Наси: 1. Чахе нав шуна щинава дь вәхтед бә-
реда тен хәбтандне чава хөданфела

(субъекте) фелед нэдэрбазбуйи, ынге жьмара ван (йа нава) дь феледа те готне, мөсэлә: «кэч'ьк ьат» те фэ'мкьрын, ко кэч'кэк ьат, ле «к'эч'ьк ьатын» те фэ'мкьрын ко гэлэк кэч'ьк ьатын, чьмки нишана п'ьр'ани дь феледа ьатийә готне — «ьн». Оса жи шьван чу у шьван чун; хорт рэви у хорт рэвин.

Наси 2. Чахе нав шуна хөданфеле (субъекте) фелед нэдэрбазбуйи тея готне, ынге п'ьртка «е» дь вөхте бөре шөртида зедан сэр нава дьбә: мөсэлә:

кэч'ке бььата, кэч'ке бььатана; жьне бьсэкьнийн, жьне бьсэкьнийана; хорте бььата, хорте бььатана.

ЭГОБАСНА ФЕЛА «БУЙИЦ»

(растньвисара we)

Вөдәре эз вөдыгөезьм фела «буйин» ьәму вөхтада у тиньм бэр ч'өва растньвисара we дь формед эрети у нанайида, бона we йөке, ко ьун бь шур'өки бьньвьсьн.

Вөхте наьа

Форма эрети

д. 1. эз дьбьм
д. 2. тō дьби
д. 3. әw дьбә

әм дьбьн
ьун дьбьн
әw (ана) дьбьн

Форма нанайи

д. 1. эз набым	эм набын
д. 2. тө наби	ьун набын
д. 3. әw набә	әw (ана) набын

Wәхте we-бе

Форма әрети

д. 1. әзе бьбьм	әме бьбьн
д. 2. төе бьби	ьуне бьбьн
д. 3. әwe бьбә	әw (ана)е бьбьн

форма нанайи

д. 1. эз набым	эм набын
д. 2. тө наби	ьун набын
д. 3. әw набә	әw (ана) набын

Т'әһәре фәрмани

Форма әрети

Форма нанайи

йәкани	п'ьр'ани	йәкани	п'ьр'ани
тө бьбә	ьун бьбьн	тө нәбә	ьун нәбьн

Wәхте бәре бьһьри

Форма әрети

д. 1. эз бум	эм бун
д. 2. тө буйн	ьун бун
д. 3. әw бу	әw (ана) бун

Форма нанайи дө щур'а те готне:

а) Щур'әки ви т'әһәрийә

әз нә бум	эм нә бун
тө нә буйн	ьун нә бун
әw нә бу	әw (ана) нә бун

б) Шур'эки жи ви т'эьэрийэ:

эз ни бум	эм ни бун
тö ни буйи	ьун ни бун
эw ни бу	эw (ана) ни бун

Wэхте бэре зуда бььри

Форма эрети

д. 1. эз бубум	эм бубун
д. 2. тö бубуйи	ьун бубун
д. 3. эw бубу	эw (ана) бубун

Форма нанайи дö шур'а те готне:

а) Шур'эки ви т'эьэрийэ:

эз нэ бубум	эм нэбубун
тö нэ бубуйи	ьун нэбубун
эw нэ бубу	эw (ана) нэбубун

б) Шур'эки жи ви т'эьэрийэ.

эз ни бубум	эм ни бубун
тö ни бубуйи	ьун ни бубун
эw ни бубу	эw (ана) ни бубун

Wэхте бэре—дыреж

Форма эрети

д. 1. эз дьбум	эм дьбун
д. 2. тö дьбуйи	ьун дьбун
д. 3. эw дьбу	эw (ана) дьбун

Форма нанайи

д. 1. эз нэ дьбум	эм нэ дьбун
д. 2. тö нэ дьбуйи	ьун нэ дьбун
д. 3. эw нэ дьбу	эw (ана) нэ дьбун

Вэхте бэре шэргн

Форма эрети

д. 1. эзе бьбума (<i>бьбуйама</i>)	эме бьбуна (<i>бьбуйана</i>)
д. 2. төе бьбуйайи	ьуне бьбуна (<i>бьбуйана</i>)
д. 3. эве бьбуйа	эw (ана)е бьбуна (<i>бьбуйана</i>)

Форма нагайи

д. 1. эзе нэбума (<i>нэбуйама</i>)	эме нэбуна (<i>нэбуйана</i>)
д. 2. төе нэбуйайи	ьуне нэбуна (<i>нэбуйана</i>)
д. 3. эве нэбуйа	эw (ана)е нэбуна (<i>нэбуйана</i>)

Вэхте бэре—наба

Форма эрети

эз бумэ	эм бунэ
тө буйи	ьун бунэ
эw буйэ	эw (ана) бунэ

Форма нагайи

д. 1. эз нэ бумэ	эм нэ бунэ
д. 2. тө нэ буйи	ьун нэ бунэ
д. 3. эw нэ буйэ	эw (ана) нэ бунэ.

ВЭГӨНАСТНА ФЕЛЕД ДЭРБАЗБУЙИ

§ 65. Н'эму фелед дэрбазбуйи дь вэхте набада: мина фелед нэдэрбазбуйи тенэ вэгөнастне. Нишанед дема у щинавед дема дь жьмара йёкани у н'ьр'анида ль нэв тен. Бона ньмуше вэгөнастна фелед дэрбазбуйи эм ьлдын фела «дитьн» вэгөезьн. Жь фела «дитьн» бьнийата бэре те н'эсабкьрне «дит», ле бьнийата наба те н'эсабкьрне «бин», мэсэлэ:

Wəxte наба
Форма эрети

Йәкани

- д. 1. өз дьбиньм
- д. 2. тө дьбини
- д. 3. әw дьбинә

П'ьр'ани

- әм дьбиньн
- ьун дьбиньн
- әw (ана) дьбиньн

Спартын 45. а) Ви wəxte наба дь форма нанайида дэфтәра хwәда бьньвисьн.

Wəxte we-be
Форма эрети

- д. 1. эзе бьбиньм
- д. 2. төе бьбини
- д. 3. әwe бьбинә

- әме бьбиньн
- ьуне бьбиньн
- әw (ана)е бьбиньн

Наси: 1. Чахе абйект дь щөмлада тен готне, бьнге әw дь н'але тәwандида тенә хәб-таңдне, мәсәлә: тө мьн дьбини, әм wə дьбиньн, әw тө дьбинә, өз к'ьтебе дь-биньм, әм мале дьбиньн у гәләке дьне.

Пьрс: 1. Бежьн, бь арик'арийа к'ижан п'ьртка wəxte we-be те чекьрне?

Спартын 46. а) Wəxte we-be жь форма эрети

wəргәр'иньн сәр форма нанайи.

- б) Жь «бин» чекьн т'әьере фәрмани йе форма эрети у форма нанайи. Шуна ньқьтка бьньвисьн, к'идаре лазьмә «бь», к'идаре жи «нә».

Форма эрети

Йэкани

1. тō ...бинэ

П'ър'ани

ьун ...биньн

Форма нанайи

Йэкани

1. тō ...бинэ

П'ър'ани

ьун ...биньн

ВЭГӦЪАСТНА ФЕЛЕД ДЭРБАЗБУЙ WӦХТЕД БӦРЕДА

(Чахе абйект щомледа т'ӧнэ)

§ 66. Вэгӧъастна ь'эму фелед дэрбазбуйи дь wӧхте бӧреда дӧ шур'анэ: а) шур'эк әwә, чахе щӧмледа абйект тен готне, б) шур'эк жи әwә, чахе абйект щӧмледа наенэ готне.

Wәки абйект щӧмледа бенэ готне, фелед дэрбазбуйи тенэ вэгӧъастне, ле wәки абйект щӧмледа наенэ готне, фелед дэрбазбуйи наенэ вэгӧъастне. Жере ьатийә нъвисандне нъмуше вэгӧъастна фелед дэрбазбуйи, чахе абйект щомледа наенэ готне:

Wӧхте бӧре ьььри

Форма эрети

Йэкани

д. 1. мьн дит

д. 2. тә дит

д. 3. әви, әwe дит

П'ър'ани

мә дит

wә дит

әw (ана) дит.

Спартын 47. а) Ви wəхте бəре бььри дь форма
нанайида дəфтəра хwəда бьнь-
висьн.

Wəхте бəре зуда бььри

Форма эрети

Йэкаи

- д. 1. мьн дитьбу
- д. 2. тə дитьбу
- д. 3. əwi, əwe дитьбу

П'ьр'ани

- мə дитьбу
- wə дитьбу
- əw (ана) дитьбу.

Спартын 48. а) Ви wəхте бəре зуда бььри дь
форма нанайида дəфт'əра хwəда
бьньвисьн.

Wəхте бəре дьреж

Форма эрети

Йэкаи

- д. 1. мьн дьдит
- д. 2. тə дьдит
- д. 3. əwi, əwe дьдит

П'ьр'ани

- мə дьдит
- wə дьдит
- əw (ана) дьдит

Спартын 49. а) Ви wəхте б-ре дьреж дь форма
нанайида дəфтəра хwəдə бьнь-
- висьн.

Wəхте бəре шəр'ти

Форма эрети

Йэкаи

- д. 1. мьне бьдита
- д. 2. тəе бьдита
- д. 3. əwe бьдита

П'ьр'ани

- мəе бьдита
- wəе бьдита
- əwanae бьдита.

Спартын 50. а) Ви вэхте бәре шәрти дь форма нанайида дэфтәра хвәда бьнь-висьн.

- Пьрс: 1. Бежьн, бь к'ижан п'ьртка вэхте бәре шәрти те э'франдне?
2. Бежьн, форма нанайида п'ьртка «бь» дьдьн хэбтандне, йане на?

Вэхто бәре—наһа

Вэхте бәре—наһа бь ви т'эһәри тә э'франдне: пешийе п'ьртка «и» зедәһи сәр бьнийата бәре дьбә, паше п'ьртка «йә», йа ко жь фела һәйине йә, зедәһи сәр «и» дьбә, мөсәлә:

Форма әрети

Йәкани

- д. 1. мьн дитийә
д. 2. тә дитийә
д. 3. әһи, әһе дитийә

П'ьр'анн

- мә дитийә
вә дитийә
әһана дитийә.

Спартын 51. а) Ви вэхте бәре—наһа дь форма нанайида дэфтәра хвәда бьнь-висьн.

- Спартын 52. а) Ве қьса жерин бьхуньн.
б) Дэфтәра хвәда бьньвисьн ван глийа, йед ко фелед дәрбазбуйи теда һатнә хэбтандне.
в) Нишан кьн, к'ижан фелед дәрбазбуйи дь кижан вэхтпда һатийә хэбтандне.

Дишана Ермәнистане Совете сала 1928-да алиф-бае көрманши дәрхьст. К'ьтеб бь зьмане мә нәшьр бун. Жь Ленинграде мьн ьэргав бьре хвэр'а нәмә дьньвисн. Әwm шаба мьн дэрэнг дьшанд. Ыавине эз жь Ленинграде ьатьм у чум шам көрманше Апаране. Дэнгбежа мьнра к'ьлама «Колхозе» стра. Хушка мьн колхозеда рьнд дьбьтә. Әw буйә ферьза реньш-бэрийа Сосналистийе.

ВӘГӨНАСТНА ФЕЛЕД ДӘРБАЗБУЙИ WӘХТЕ БӘРЕДА

(чахе абйект щөмлада ьәнә)

§ 67. Чахе wәхтед бәреда абйект дь щөмлада тәгә готне, ьнге фелед дәрбазбуйи бь ви т'әьэри тә-нә вәгөастане:

а) Нишанед дема сәр бьнийата бәреда зеда дь-бьн.

б) Абйект дь ь'але растда тен готне (**хәбтандне**).

в) Хөланфел (**субйект**) дь ь'але тәwandида тен хәбтандне.

г) Бәнда фела у йа абйекта алийе жьмареда у демада ьәвр'а тенә гьредан.

Мәсәлә: әм бежьв, wәки абйект жьмара йәкани-да сәр дема ә'wлин бе готне, ахьрийа феле жи we бе готне дь жьмара йәканида сәр нишана дема ә'w-лин. Ле wәки абйект дь жьмара йәканида сәр дема дөани бе готне, ахьрийа феле жи дь жьмара йәка-

нида сэр дема дӱани we бе готне; wэки абйект жь-
мара йӱканида сэр дема сеани бе готне, ахьрийа
феле жи дь жьмара йӱкани сэр дема сеани we бе
готне; ле абйект жьмара п'ьр'анида бе готне, ахьрийа
феле жи дь жьмара п'ьр'ани we бе хэбтандне.

Wэхте бэре бььри

Форма эрети

Йӱкани

- д. 1. тэ эз дитьм
- д. 2. мьн тӱ дити
- д. 3. эви эв дит

П'ьр'ани

- тэ эм дитьн
- мьн ъун дити
- эви эв (ана) дитьн.

Спартын 53. а) Ви wэхте бэре бььри дь форма
нанайида дэфтэра хwэда бьнь-
висьн.

Wэхте бэре зуда бььри

Форма эрети

Йӱкани

- д. 1. тэ эз дитьбум
- д. 2. мьн тӱ дитьбуи
- д. 3. эви эв дитьбу

П'ьр'анни

- тэ эм дитьбун
- мьн ъун дитьбун
- эви эв (ана) дитьбун.

Спартыи 54. а) Ви wэхте бэре зуда бььри дь
форма нанайида дэфтэра хwэда
бьньвисьн.

Wəxte бəре — дьреж

Форма эрети

Йэканн

- д. 1. тэ эз дьдитьм
д. 2. мьн тб дьдिति
д. 3. эви эв дьдит

П'ьр'ани

- тэ эм дьдितьн
мьн ьун дьдितьн
эви эв (ана) дьдितьн

Спартын 55. а) Ви wəxte бəре — дьреж дь форма нанайида дэфтэра хwэда бьньвисьн.

Wəxte бəре шэрти

Форма эрети

Йэканн

- д. 1. тэе эз бьдитама
д. 2. мне тб бьдитайи
д. 3. эве эв бьдита

П'ьр'ани

- тэе эм бьдитана
мьне ьун бьдитана
эве эв (ана) бьдитана

Спартын 56. а) Ви wəxte бəре шэрти форма нанайида дэфт'эра хwэда бьньвисьн.

Пьрс: 1. Бежьн, бь арик'арийа к'ижан п'ртка wəxte бəре шэрти те чекьрне?

Wəxte бəре — наьа

Форма эрети

Йэканн

- д. 1. тэ эз дитьмэ
д. 2. мьн тб дитии
д. 3. эви эв дитийэ

П'ьр'ани

- тэ эм дитьнэ
мьн ьун дитьнэ
эви эв (ана) дитьнэ

Спартын 57. а) Ви wəxte бəре — наьа форма нанайида дэфт'эра хwэда бьньвисьн.

Нав шуна абйект у субйект

§ 68. Дь нэму вэхтед бэреда, чахе фелед дэр-
базбуйи дьдн хэбтандне, шуна щинава өса жи нав
тен хэбтандне чава субйект (**хөданфел**) у абйект
(**фелхвэз**).

а) Абйект ьэргав дь ь'але растда тен готне у
жьмара ван ахьрийа фелада те готне, мäsэмэ: мьн
кэчьк дит; мьн кэчьк дитьн. тэ хорт дит; тэ хорт
дитьн.

б) Субйект (**хөданфел**) жи ьэргав дь ь'але тэ-
вандида тен готне у жьмара ван дь форме ван тэ-
вандида тен нишанкьрне. Наве сэр щынсе нер, йед
ко тен хэбтандне чава хөданфел, сэр қануна хвө
тен вэгöбастне, мäsэмэ:

Кэчке хорт дит; кэчкэке хорт дит. **Кэч'ка** хорт
дит. Сөйране нан ани. Наве сэр щынсе нер, йед ко
тен готне чава хөданфел, сэр қануна хвө тен вэгö-
бастне, мäsэмэ: хорт кэч'ьк дит; хортэки кэч'ьк дит.
Хорта кэч'ьк дит. **Мьсто** нан ани.

Наси: 1. Н'эму фелед дэрбазбуйи сэр қөйде фе-
ла «дитьн» тен вэгöбастне.

Спартын 58. а) Бь ньмуше вэгöбастьна фела
«дитьн» фелед «хвэстьн» у
«вэшартын» дь ь'эму вэхтед
бэреда вэгöбэзын сэр ньмуше
щöмла, ко абйект теда ьэбьн.

б) Фелед «чандьн» у «қелаштын»
вэгöбэзын сэр ньмуше щöмла, ко
абйект теда т'өнэбьн.

Спартын 59. а) Ве рьса жерин бьхуньн.

б) Дэфт'эра хвэда бьньвисьн ван фела, йед ко бьнида зах ьати-йэ к'ьшандне.

в) Фелед дэрбазбуйи у йед нэдэр-базбуйи жь ьэв щода бьньвисьн.

ИВАН СУСАНИН

Дь қьрнед бәреда полона гэләк щара сәр Русь-танеда дьгьрт у шәр' дькьрн. Зьвьстанәкә сар вана дьса сәр Русьстанеда гьрт. Шәвәкә рәшә тә'ри ба у багәрәкә мәзьн рабун. Ынгә полон ьатын, не-зики к'ураийа Русьстане—Москвае бун. Сәр рийа ван мешәки сьх ьәбу, вана рьнд р'е ньзанбун. Вана Иван Сусанине гөнди йе Костроми гьрт, ә'мьр кьрә сәр ви, ко әв рийа Москвае нишани ван бьдә, вәки әв реда нәхальфьн. Иван Сусанин вәлате хвә зәф ь'ьздькьр, әви гот: «әз набьмә хайине вәт'әне хвә, лазьмә әз вана рекә өсада бьбьм, ко әв т'өщара же вәнәгәр'ьн». Иван Сусанин типийед полона бәрбь Москвае нә бьрн. Әви әв хальфандьн, нав меше сьхр'а бьрн. Багәр'әкә мәзьн ьат. Бу фьзьл-думан. Типийед полона жь ь'ал к'әтын; зәф вәсти-йан, ьеди-ьеди реда дьчун. Чахе әв гььиштын к'у-раийа мешә, Иван Сусанин жь полонор'а гот:—жь вьр веда ида р'е т'өнә, ведәре ьуне қьр'ьн». Полона бь шура Иван Сусанин чити-чити кьрн у әв өса көштын. Әв хәбәр ль сәр лева Иван Сусанин бун:—«бо Русьстане, бо вәтәне хвә әз тем көштне». Әва

сэрхатийа Иван Сусанин нав хэлгэ бэла буйё, гь-
лийе ви бир тиньн у дбежън:— Иван Сусанин вэ-
тэнп'эрэз бу.

Шер бьн, мер бьн,
Ходане нав у дэнг бьн,
Вэт'эне хвэ ь'ыз бькьн,
Жер'а ьэлал к'ар бькьн.

Фелед э'франди

§ 69. Ван фелар'а льбежън фелед э'франди, йед
ко жь нава у бьвийата фела чедьбьн. Бона стандна
фелед э'франди дьдьн хэбтандне пашп'ьрткед «ин»
у «андьн». Сэба э'франдна фелед дэрбазбуйи паш-
п'ьртка «андьн» дьдьн хэбтандне, ле бона э'франд-
на фелед нэдэрбазбуйи дьдьн хэбтандне пашп'ьртка
«ин», мäsэлэ:

1. Фелед нэдэрбазбуйи нав фелед дэрбазбуйи

а) рэвин	рэв	рэвандьн
гэр'ин	гэр'	гэр'андьн
к'энин	к'эн	к'энандьн
тьрсин	тьрс	тьрсандьн
бэзин	бэз	бэзандьн
б) льптин	льпат	льпътандьн
хэбьтин	хэбат	хэбътандьн
зэвьщин	зэващ	зэвьщандьн
вэрьмин	вэрм	вэрмандьн

2. Жь к'ока фелед нэдэрбазбуйи бь арик'арийа пашп'ьртка «андьн» фелед дэрбазбуйи ви т'эбэри чедьбьн: пашп'ьртка «андьн» сэр бьнийата набада зедэ дбэ у дь э'фринэ мэсдэре фелед дэрбазбуйи, мэсэлэ:

Фелед дэрбазбуйи	Бьнийата бэре	Бьнийата наба	Фелед дэрбазбуйи
налин	нали	нал	наландьн
алин	али	ал	аландьн
ьенжин	ьеньжи	ьеньж	ьеньжандьн
ь'эрьшин	ь'эрьши	ь'эрьш	ь'эрьшалдьн
п'эр'ьтин	п'эр'ьти	п'эр'ьт	п'эр'ьтандьн
шьмьтин	шьмьти	шьмьт	шьмьтандьн

у гэлэке дьне.

П'ЭЙДАБУНА БЬНИЙАТА

жь фелед э'франди

§ 70. Бьнийатед вэхте бэре у йе вэхте наба жь фелед э'франди п'эйда дьбьн (чедьбьн) ви т'эбэри.

а) Жь мэсдэре фелед э'франди йе дэрбазбуйи пашп'ьртка «ьн» давежьн у дьстиньн бьнийата вэхте бэре, мэсэлэ:

Мэсдэр

рэвандьн
паландьн
к'эландьн

Бьнийата бэре

рэванд (мьн рэванд)
паланд (мьн паланд)
к'эланд (эве к'эланд)

һ'әландын
гәр'андын
шәвтандын

һ'әланд (әһе һ'әланд)
гәр'анд (мьн гәр'анд)
шәвьтанд (мьн шәвтанд)

у йед дьне.

Спартын 60. а) Ван гьлийе жерин бьхуньн.

б) Нишан кьн; к'идәре бьнийата бәре жь фелед ә'франди йе дәр-базбуйи ьатнә готне.

Колхозван нан чанд. Әһи сь-мьл п'ьшьранд. Кәванийе дәү дьк'ьланд. Сьмо шиша һ'әсьни тәһанд, ле Хөдо шәрбьк дәвь-ханд. Сийар ьаспа хвә фьль-танд. Әһи дьжмьне хвә қәвь-ранд. Хушка мьн ав к'әланд, сәр бәрфеда кьр у бәрф қахта ьәланд.

б) Жь бьнийата вәхте бәре йа фелед жорин бьнийата наһа ви т'әьәри чедьбә: жь к'өтабуна вәхте бәре сәүта «д» те авит-не у наше сәүта дәнгани «а» дь к'ока бьнийатеда дәрбази «и» дьбә, мәсәлә:

Мәсдәр Бьнийата вәхте бәре Бьнийата вәхте наһа

рәвандын
паландын
к'әландын

рөванд
паланд
к'әланд

рөвин (дьрөвиньм)
палин (дьпалиньм)
к'элин (дьк'элиньм)

ь'эландьн
гэр'андьн
льпътандьн
ешандьн

к'эланд
гэр'анд
льпътанд
ешанд

к'элин (дькэлиньм)
гэр'ин (дьгэриньм)
льпътин (дьльпътиньм)
ешин (дешиньм)

у гөлөкө дьне.

б) Жь мэддөре фелед эфранди йе нэдэрбазбуйи пашп'эртка «н» давежън у дьстиньн бьнийата вэхте бөре, мөсөлө:

Мэддөр

налин
рэвин
гэр'ин
льпътин
хэбътин
п'эр'ьтин

Бьнийата бөре

нали (эз дьналим)
рэви (эв рэви)
гэр'и (эв дьгэр'и)
льпъти (эв льпъти)
хэбъти (эв хэбъти)
п'эръти (эв п'эръти)

у гөлөкө дьне.

г) Жь бьнийата вэхте бөре, йа фелед жорин, бьнийата наба ви т'эбэри чедбө: жь к'өтабуна вэхте бөре сэвта «н» те авитне у чь дьминэ те к'эсабкър-не бьнийата вэхте наба.

Мэддөр Бьнийата вэхте бөре Бьнийата вэхте наба

налин
рэвин
гэр'ин
льпътын
хэбътин
п'эр'ьтин
шэвтин
фьльтин

нали
рэви
гэр'и
льпъти
хэбъти
п'эр'ьти
шэвти
фьльти

нал (эз дьнальм)
рэв (эв дьрэвэ)
гэр' (эв дьгэр'ьн)
льпът (эв дьльпътэ)
хэбът (эз дьхэбътъм)
п'эр'ът (эв дьп'эр'этэ)
шэвът (эв дьшэвътэ)
фьльт (эв дьфьльтэ)

у гөлөкө дьне.

Спартын 61. а) Ван глиие жерин бѣхуньн.

б) Нишан кьн, кидаре бѣнийата
вѣхте бѣре ватийѣ хѣбтандне,
к'идаре жи бѣнийата нава вати-
ийѣ хѣбтандне?

Гѣси фѣлти у рѣви. Лѣ мерге Сѣлое колхозван
дѣхѣбти. Дѣб еваре, чахе ѣм дѣватън, мешѣ дѣшѣвѣ-
ти. Тѣ чѣма сѣкѣни у нальиѣти? Ѣз нѣкарѣм бѣльпѣ-
тѣм, лѣнге мѣн дешѣн. Мѣн тѣр'а гот п'ѣхас нѣгѣ-
р'ѣ. Кѣрѣк сѣр бузер'а бѣ шѣмтоке дѣшѣмѣти, ле ѣз
бе шѣмток дѣшѣмѣтѣм. Бѣчукийѣда ѣз се щара дѣ
мешѣдѣ хальфим, нава ѣз мѣзн бумѣ, ида нахальфѣм.
Дѣб жи ав ситѣледа дѣк'ѣли, иро жи сителеда дѣ-
к'ѣлѣ.

Вѣгѣѣастна фелед ѣфранди

§ 71. Фелед ѣ'франди ие дѣбанги нѣдарбазбуйи
дѣ вѣхтед бѣреда дѣ шур'а тен вѣгѣѣастне:

А. Шур'ѣки ѣв ѣа тен вѣгѣѣастне:

Вѣхте бѣре бѣльри

ѣз рѣвим

тѣ рѣви

ѣв рѣви

ѣм рѣвин

ѣун рѣвин

ѣв (ана) рѣвин.

Вэхте бэре зуда бьъри

эз рэви бум	эм рэвибун
тö рэви буйи	ьун рэвибун
эw рэви бу	эw (ана) рэвибун

Вэхте бэре — дьреж

эз дьрэвим	эм дьр'эвин
тö дьр'эви	ьун дьр'эвин
эw дьр'эви	эw (ана) дьр'эвин.

Вэхте бэре шэрти

эзе бьр'эвийама	эме бьр'эвийана
тöе бьр'эвийайи	ьуне бьр'эвийана
эwe бьр'эвииа	эw (ана)е бьр'эвийана.

Вэхте бэре — наба

эз рэвимэ	эм рэвинэ
тö рэвийи	ьун рэвине
эw рэвийэ	эw (ана) рэвинэ.

Спартын 62. а) Ван вэхте жорин вэлгэр'иньн сэр форма нанайи у дь дэфтэ-ра хвэда бьньвисьн.

Б. Щур'е дьне жи фела «рэвин» ви т'эьэри те вэгöбатне:

Вэхте бэре бьъри

эз рэвийам	эм рэвийан
тö рэвайи	ьун р'эвийан
эw рэвиya	эw (ана) рэвийан.

Wəxte бəре зуда бьъри

əz rəviiā bum	əm rəviiā bun
tō rəviiā buy	ɣun rəviiā bun
əw rəviiā bu	əw (ana) rəviiā bun.

Wəxte бəре — дьреж

əz dʲrəviiām	əm dʲrəviiān
tō dʲr'əviiāyi	ɣun dʲr'əviiān
əw dʲrəviiā	əw (ana) dʲrəviiān.

Wəxte бəре шəр'ти

əze bʲrəviiāma	əme bʲrəviiāna
tōe bʲrəviiāyi	ɣune bʲr'əviiāna
əwe bʲrəviiā	əw (ana)e bʲrəviiāna.

Wəxte бəре — наъа

əz rəviiāmə	əm rəviiānə
tō rəviiāyi	ɣun rəviiānə
əw rəviiāyə	əw (ana) rəviiānə.

Наси: 1. Бона растнъвисаре лазьмэ мина шур'е жорин ɣун бьнъвисьн: рэвийам, гэр'ийам, вэстийам, рэвийан, гэр'ийан, вэстийан у йе дьне. «Рэвийам», «гэр'ийам», «вэстийам» нъвисара шашийə.

- Спартын 63. а) Ван гьлийе жерин бьхуньн.
б) Ван фела дəфтəра хwəда бьнъвисьн, йед ко зах бьнида батийə к'ьшандне.

в) Нишан кын, к'ижан вөхтида эв
фел ьатнэ хэбтандне.

Пионерд гонде мэ жь сэйранге **вэгэрийан**, бь-
ре мьни бьч'ук **рэви**, чу щэм ван. Пионер бь эшц
у ша бун, гышка ль мөйдане дьлистын, **дык'энийан**.
Өз жь щие хвэ **льп'тим**, чум незики ван **сэк'ним**.
Сэрк'аре ван жь мьн пьрси:—Чьма өса дур **сэк'ни**?
Вөрэ эм т'ур бьлизьн». Мэ т'ур лист. Паше мэ ч'эв-
гьртнок лист. Пионер **дырэвийан**, ч'эвгьрти дькьр,
ко вана бьгьрэ, ле эви эв нөдьдитын. Дэсте хвэ
дыреж кьрбу у ль мэ **дыгэр'ийа**. Ньшкева эз **шьчь-**
тим у эви эз гьртъм. Мьн готе:—эзе **бырэвийама**,
эз **шьч'тим** у тө эз гьртъм. Эви ч'э'ве мьн греда у
гот:—эз **рэвимэ**, **быгэр'э**, мьн бьгьрэ! Өз пэй дөнге
ви чум у мьн эв гьрт.

XI. Чекьрна фелед щэмкьри

§ 72. Ван фелар'а дьбежьн фелед щэмкьри,
йед кө тенэ э'франдне жь чөнд п'ара. П'аред фелед
щэмкьри тен ь'эсабкьрне: а) пешп'ьртк, б) шур'э-
шур'э нав, в) фелед ардмийе. Ван фелар'а дьбе-
жьн фелед ардмийе, йед ко бь ардмийа ван фелед
щэмкьри тенэ чекьрне.

Зьмане мөда эв фелед жерин тен ь'эсабкьрне
чава фелед ардымайе: кьрын, буйин, дайин, хьстьн,
у йед дьне. Чахе пешп'ьртк у шур'э-шур'э нав рэх
ван феледа тен готне, ьне эв фелед т'эзэ дь'фри-

нын, мөсөлә: «кырын» т'әне к'ывш дькә фькрәке, ле р'акырын к'ывш дькә фькрәкә дне. Өсә жи вәкырын, чекырын, жәв кырын, қол кырын, фьрә кырын, зер' кырын у гәләке дьне.

Зьмане мәда пешп'ьрткед фела әвын:

а) Ыл, вә, ве, да, р'у, вәр, дәр, бәр, бьн, пәй, нав, паш, пеш, ду.

б) же, те, ле, не, жәв, ләв, п'әв, т'әв.

в) сәрда, сәrr'а, рәхр'а, навр'а, бьнр'а, шунда, пешда, пашда,

Чахе әв пешп'ьрткед жерин рәх фелед ардьми-да тен готын, ьнгә әв фькра ван дьгөбезын у бь ви т'әхәри фелед щәмкьри дьә'фриньн.

Мөсөлә:

А. 1. Ыл: ьлгьртын, ьлкырын, ьлдан, ьли'артын, ьлшандын, ьлч'андын, ьлавитын у йед дне.

2. вә: вәкырын, вәбун, вәдан, вәгьртын, вәгәр'андын, вәшартын, вәр'отын вәмьрандын у йед дьне.

3. ве: вехьстьн, весандын, век'әтын.

4. ра: ракырын, рабун, рак'әтын, рахьстьн, разан.

5. вәр: вәр кырын, вәргәр'андын, вәрһатын, вәрдан, вәрбун, вәргәр'ин у йед дьне.

6. да: дахьстьн, дакырын, дагьртын, дадан, дак'әтын, дапаландын, дальқандын у йед дне.

7. ру: руньштын, руньштандын.

8. бәр: бәр гьртын, бәрдан, бәркырын, бәр ньви-син, бәр к'әтын, бәрхьстьн, бәравитын у йед дьне.

9. дэр: дэрк'этын, дэрхьстын, дэранин, дэрдан, дэравитын, дэрбун, дэркьрын у йед дьне.

10. сэр: сэр к'этын, сэрхьстын, сэрр'эшандын, сэр-авитын, сэргэр'ин.

✓ 11. пеш: пешхьстын, пешк'этын, пешбьрын, пеш-чун, пешьатын, пешдан у йед дьне.

✓ 12. паш: пашк'этын, пашман, пашхьстын у йед дьне.

✓ 13. пэй: пэйчун, пэйьатын, пэйк'этын, пэй-хьстын, пэйман, пэйгэр'ин, пэйгэр'андын у йед дьне.

✓ 14. ду: духьстын, дук'этын, думан, дучун, ду-гэр'ин, дуажотын, дуьатын.

✓ Б. 1. же: же кьрын, же ьатын, же к'этын, же стандын.

2. те: те дан, те кьрын, те хьстын, те к'этын те чун.

3. ле: лекьрын, ледан, лехьстын, ле к'этын, ле ьатын.

✓ 4. пе: пе карьн, пе к'энин, пе к'этын, пе ман, пе дан.

✓ 5. жэв: жэв кьрын, жэв бун, жэв к'этын, жэв чун.

✓ 6. лэв: лэвьатын, лэванин, лэвдан, лэвхьстын, лэвк'этын у йед дьне.

✓ 7. п'эв: п'эв к'этын, п'эв хьстын, п'эв кьрын, п'эв ьатын.

✓ 8. т'эв: т'эв дан, т'эв бун, т'эв кьрын, т'эв хь-тын,

В. 1. сәрда: сәрда кьрын, сәрда чун, сәрда гьр-
тын, сәрда ажотын, сәрда ьатын, сәрда ретьн.

2. сәrr'а: сәrr'а чун, сәrr'а фьр'ин, сәrr'а ави-
тын, сәrr'а ажотын у йед дьне.

3. бәrr'а: бәrr'а чун, бәrr'а ажотын, бәrr'а кь-
рын, бәrr'а авитын, бәrr'а фьр'ин.

✓ 4. рәхр'а: рәхр'а чун, рәхр'а ьатын, рәхр'а ажо-
тын, рәхр'а кьрын, рәхр'а фьр'ин.

5. навр'а: навр'а чун, навр'а ажотын, навр'а кь-
рын, навр'а бьрын.

6. бьнр'а: бьнр'а кьрын, бьнр'а чун, бьнр'а бь-
рын, бьнр'а шулькин, бьнр'а қәлаштын.

7. шунда: шунда хьстын, шунда дан, шунда ман,
шунда к'этын, шунда шандьн, шунда к'ьшандьн.

8. пешда: пешда чун, пешда дан, пешда бьрын,
пешда хьстын,

9. пашда: пашда ман, пашда хьстын, пашда чун,
пашда бьрын.

Ө'ФРАНДНА ФЕЛЕД ШӘМКЪРИ ЖЬ ЩУР'Ө-ЩУР'Ө ХӘБӨРА

§ 73. Чахе зьмане мәда навед ьәйине, навед
хәйсәтнав у хәбәрәд дөшаркьри рәх феледә ардьми-
йеда тен хәбтандне, ьнгә әв т'әв фелед ардьмийе
фелед баргьрани саз дькьн, мәсәлә:

1. нав+дан:

бадан, банздан, хәбәрдан, гьредан, нишандан,
щабдан.

2. нав+хьстын:

ләстхьстын, р'ехьстын, бирхьстын, ронкае хьстын.

3. нав + гьртън:
шэрт гьртън, ши гьртън, хатьр гьртън, гёлаш
гьртън.

4. нав + дитън:

зырар дитън, хер дитън, лэзэт дитън.

5. нав + к'ьшандън.

хэм кьшандън, хоф кьшандън, к'ин к'ьшандън,
сау к'ьшандън, дэрд к'ьшандън.

6. нав + кьрън:

фькьр кьрън, бир кьрън, ава кьрън, зэр' кьрън,
нас кьрън, ч'ер' кьрън, гьли кьрън у гөлөкө дьне.

7. нав + бун:

авабун, шибун, керсбун, қөлбун у йед дьне.

8. нав + к'этын:

р'е к'этын, бал к'этын, дэст к'этын.

9. хэйсэтнав + кьрън:

хар кьрън, сар кьрън, кор кьрън, бур кьрън у
гөлөкө дьне.

10. хэйсэтнав + бун:

харбун, корбун, сорбун, бурбун у гөлөкө дьне.

11. хэйсэтнав + к'этын:

дур к'этын, дэрэнг, к'этын пэхwэш к'этын, хэ-
риб кэтын.

12. хэйсэтнав + ман:

шаш ман, ә'шеб, ман, мат ман.

13. хэбәрэд дөщаркьри + бун:

зитол-зитол бун, қөл-қөли бун, зах-захи бун,
к'ом-к'оми бун, и'ьрти-п'ьрти бун у йед дьне.

14. хэбәрэд дө щаркьри + кьрън:

а) Зитол-зитол кърън, қол-қоли кърън, зах-захи кърън, п'ърти-п'ърти кърън, к'ом к'оми кърън.

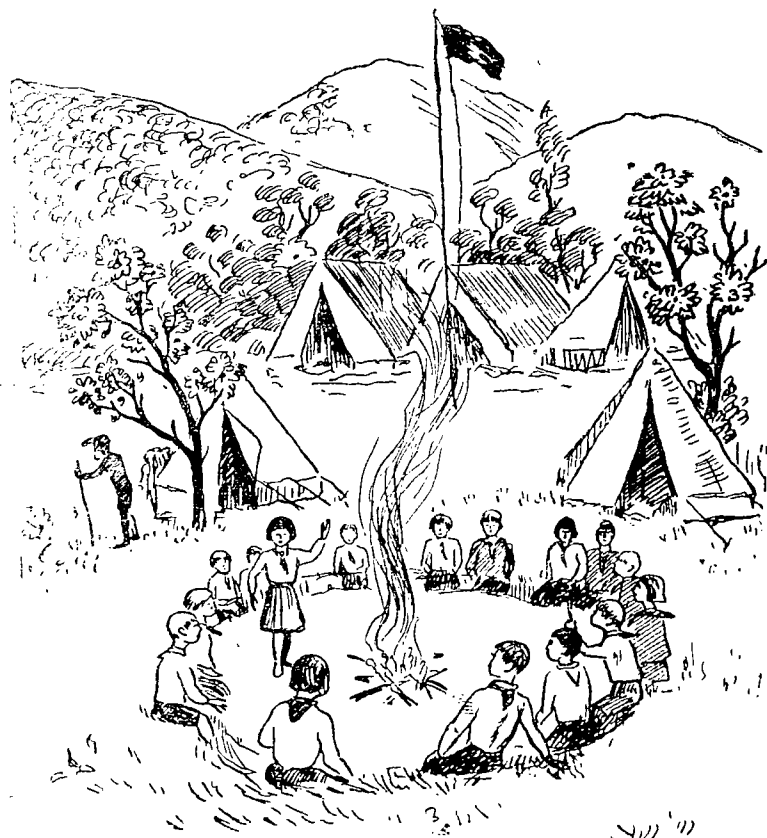
б) налә-нал кърън, қижә-қиж кърън, зарә-зар кърън, газә-газ кърън, к'алә-к'ал кърън у гәләке дьне.

Спартын 64. а) Ван гьлийе жерин бьхуньн.

б) Нишан кьн, к'ндаре фелед шәмкьри батнә готне.

в) Жь гьлийа фелед шәмкьри дэфт'ара хвәда бьньвьсьн.

Т'әв дәр к'әт. Колхозван рабун, чун сәр хәбате. Б'әму зарбө кәрманше Ермәнистане школеда ьиндьбьн: Мә социализм чекьрийә. Әм вәт'әне хвә б'ьздькьн.

Мә кашталист р'өт кърьн, әм досте хвә насдькьн. Пионера қърар кър, ко събе нәр'ьн зөвие чәгил кьн. Сәрк'аре колхозе колхозван бәрәв кърьн. Щьвате дәстпекър. Колхозван ханийе т'әзә авадькьн. Щасьм ч'әк у сыль'е хвә гьредан у чу шәр'; әви т'әв ор-
 дна мә фашист алткърьн, жь вәлате мә әв қәвран-
 дын у сыламәти вәгәр'ийа бат мале. Хорт у кәч'ька
 дьлист у банздьдан. Әз пе нькарьм, ле һун педька-
 рьн. Бьшкоке хвә п'әвхьн. Мә һун лөванин, наһа
 һәвр'а п'ак дәр'баз дькьн.

Вәгөһастьна фелед щәмкьри

§ 74. 1. Чахе фела щәмкьри вәхте наһада те вәгөһастне, һнге форма әретида п'ьртка «дь» нивә-
 ка п'аре фела щәмкьрида те готне, мәсәлә:

форма әрети

д. 1. әз дәрдьк'әвьм	әм дәрдькәвьн
д. 2. тә дәрдькәви	һун дәрдькәвьн
д. 3. әв дәрдьк'әвә	әв (ана) дәрдьк'әвьн.

2. Чахе фела щәмкьри дь вәхте наһада сәр
 форма нанайи те вәгөһастне, һнге п'ьртка «на»
 шуна «дь» дьк'әвә нивәка п'аред фела щәмкьри,
 мәсәлә:

форма нанайи

д. 1. әз дәрнак'әвьм	әм дәрнак'әвьн
д. 2. тә дәрнак'әви	һун дәрнакәвьн
д. 3. әв дәрнак'әвә	әв (ана) дәрна к'әвьн.

3. Чахе фела щемкьри дь вәхте we-беда те вә-гöбастне, һынге пешп'ьртка «бь» надьн хэбтандне, мәсәлә:

Wәхте we-бе

д. 1. әзе дәрк'әвм	әме дәрк'әвһн
д. 2. төе дәр'к'әви	һуне дәрк'әвһн
д. 3. әве дәрк'әвә	әw (ана)е дәрк'әвһн.

Наси: Wәхте we-беда форма нанайи мина форма нанайи йе вәхте һаһа те готне, мәсәлә: сьбе әз дәрнак'әвм, сьбе тө дәрнак'әви, сьбе әw дәрнак'әвә, сьбе әм дәрнак'әвһн, сьбе һун дәрнак'әвһн у йед дһне.

Т'әьәри фәрмани

4. Чахе әм жь фелед щәмкьри чедькһн т'әьәре фәрмани, әм пешп'ьртка «бь» надьн хэбтандне, мәсәлә:

Форма әрети

Йөкани

дәрк'әвә
вөкә
вәшерә
нишанкә
һьлдә

П'ьр'ани

дәрк'әвһн
вөкһн
вәшерһн
нишанкһн
һьлдһн.

Спартһн 65. а) Әве форма әрети wәлгәр'инһн сәр форма нанайи.

5. Чахе фела щәмкьри вәхте бәре бьһрида те вәгöбастне, һынге әw дь форма әретида ви т'әьәри те готне:

форма әрети

Йәкани

әз дәрк'әтәм
тө дәрк'әти
әw дәрк'әт

П'ър'ани

әм дәрк'әтән
һун дәрк'әтән
әw (ана) дәрк'әтән

Спартын 66. а) Әwe форма әрети wәлгәр'иньн сәр форма нанайи.

6. Чахе фела щәмкьри wәхте бәре зуда бььбрида те wәгöһастне, һынге п'ьртка «дъ» нивәка п'аре фела щәмкьрида те готне, мәсәлә:

форма әрети

Йәкани

әз дәрдык'әтәм
тө дәрдык'әти
әw дәрдык'әт

П'ър'ани

әм дәрдык'әтән
һун дәрдык'әтән
әw (ана) дәрдык'әтән.

Спартын 67. а) Әwe форма жорин йа әрети wәлгәр'иньн сәр форма нанайи.

7. Чахе фела щәмкьри wәхте бәре зуда бььбрида те wәгöһастне, һынге «бу» дьгьһижә ахьрийа we, мәсәлә:

форма әрети

Йәкани

әз дәрк'әть бум
тө дәрк'әть буйи
әw дәрк'әть бу

П'ър'ани

әм дәрк'әть бун
һун дәрк'әть бун
әw (ана) дәрк'әть бун.

Спартын 68. а) Өве форма жорин йа әрети вәл-гәр'иньн сәр форма нанайи.

8. Чахе фела щәмкьри вәхте бәре шәр'тида те вәгöбастне, ьнге әв п'ьртка «бь» наднә хәбтандне. Дь фелед щәмкьрида нишанед вәхте бәре шәрти тен ь'әсабкьрне «е» у «а». «е» дьгььижә хөданфела (субъекта), ле «а» ахьрийа фела арик'арида те готне, паше жи нишанед дема тен готне, мәсәлә:

форма әрети

Йәкани

әзе дәрк'әтама
тöе дәрк'әтайи
әве дәрк'әта

П'ьр'ани

әме дәрк'әтана
ьуне дәрк'әтана
әв (ана)е дәрк'әтана.

Спартын 69. а) Өве форма жорин йа әрети вә-гöбезьн сәр форма нанайи.

9. Чахе фела Щәмкьри вәхте бәре—наада тен вәгöбастне, ьнге п'аре we рәх һәвда тен готне, паше нишанед дема ахьрийа фела арик'ари тен готне, мәсәлә:

форма әрети

Йәкани

әз дәрк'әтьмә
тö дәрк'әтийн
әв дәрк'әтийә

П'ьр'ани

әм дәрк'әтьнә
ьун дәрк'әтьнә
әв (ана) дәрк'әтьнә.

Спартын 70. а) Ве форма жорин йа әрети вәл-
гәр'иньн сәр форма нанайи.

Спартын 71. а) сәр қәйде ньмуше вәгöбастна
фела «дәрк'әтын» дь н'әму вәх-
тада фелед «рабун», «рупьштын»
вәгöбезьн ьн дь форма әретида,
ьн жи дь форма нанайда.

Наси: 1. Фелед «рабун» у «руньштын» жь фе-
лед нәдәрбазбуиинә.

Спартын 72. а) сәр қәйде ньмуше вәгöбастна
фела дәрк'әтын дь н'әму вәх-
тада фелед «вәкьрын», «сьлгьрт-
тын», «рахьштын» вәгöбезьн ьн
сәр форма әрети, ьн жи сәр
форма нанайи.

Наси: 1. Фелед «вәкьрын», «сьлгьртын», у ра-
хьштын» жь фелед дәрбазбуиинә.

XII. ә'франдна (чекьрна) нава

§ 75. Зьмане көрманшида нав тен ә'франдне бь
арик'арийа п'ьртка у хәвзәлқандна нава (хәбәра).

Дө к'омед п'ьрткед чекьрна нава ьәнә. К'омәке-
р'а дьбежьн суфикс, к'омәкер'а жи дьбежьн префикс.

Суфикс әw п'ьртыкьн, йед ко сәр навада зедә
дьбьн у ванва тен зәлқандне, ле префикс әw п'ьрты-
кьн, йед ко пешийе дьгьбийжнә нава у ванва тенә
зәлқандне. Чахе префикс у суфикс навава дзәльқьн,
ьнге әвана фькра нава дьдьн гөбастне.

СУФИКС

§ 76. Зьмане мада суфикс гэлэжын. Өм бежын чөнд ьэба:

ван, дар, к'ар, и, ти, айн, ок, эк, чи, ин, ар.

Өв суфикс навава тенэ зэлқандне у фькра ван дьдын гөбастне, мäsэлэ:

аш, аш+ван=ашван; га, га+ван=гаван; гөь, гөь+ар=гөбар; хәw, хәw+ар=хәвар; неч'ир, нечир+и=нечири; неч'ир+ван=нечирван; бьльнд, бьльнд+айи=бьльндайи; к'ур, к'ур+айи=к'урайи; ба, ба+ви=бави; ре, ре+ви=реви; реви, реви+ти=ревити; хэбат, хэбат+к'ар=хэбатк'ар; дэрс, дэрс+дар=дэрсдар; дэрб, дэрб+дар=дэрбдар; дэрәw, дэрәw+ин=дэрәвин; у гэлэке дьне.

Спартын 73. а) Жь ван навед ко жере ьатне ньвисандне, бь арик'арийа ван суфикса: «к'ар», «дар», «ван» навед т'эзе чекьн.

б) Пешийе дэфт'эра хwэда нава бьньвисьн у наше шуне бьньвисьн ван суфикса, йед ко лазьмьн.

хэбат..., сэр..., дэрб..., дэрс..., қөльх..., мал..., колхоз..., к'омэк..., собат..., га..., аш..., неч'ир..., дэргә..., нишан..., ь'эсаб..., шьхөл..., хwэнд..., хун..., гөнъь..., п'ешә..., борщ..., т'эрэф..., дэйнн..., бьрин..., бэрх..., бажар..., мьлк'..., гольк...

Спартын 74. а) жь ван навед ко жере ьатне ньвисандне, бь арик'арийа ван су-

фикса: «эк», «ок», «чи», «ин», «дан» навед т'эзэ чекън.

- б) Пешийе нава дэфт'эра хвэда бьнвьисън, паше шуна ньцътка бьнвьисън ван суффикса, йед ко лазьмьн.

Ньвисар..., рунышт..., дэрəw..., хəw..., зэр..., п'арс..., хəбэр..., мэтəл..., дилəк..., кьлч'и..., сэр..., чай..., пышт..., вьр'., бəстан..., хвə..., қōльх..., гэр'..., қəлишт..., хан..., дькан..., нəшер..., бьжар..., қəла..., дэрəw..., тьрш..., пеш..., жер..., жор..., паш...

Спартын 75. а) Жь ван навед, ко жере ьатнə ньвисандне, бь арик'арийа ван суффикса «и», «ти», «айи» навед т'эзэ чекън.

- б) Пешийе нава дэфт'эра хвэда бьнвьисън, паше шуна ньцътка бьнвьисън ван суффикса, йед ко лазьмьн.

Бьльнд..., сор..., ньмз..., гəрм..., рəш..., гьран..., арзан..., неч'ир..., шьван..., щцнар..., ьəвал..., сэрк'ар..., мəрвь..., мəзын..., п'əришан..., ренщбэр..., дəрбдар..., нəйар..., мєрхас..., сэршер..., нəхвəш..., неч'ирван..., бажарван..., п'алə..., хєрхвəз..., зарō..., бьра..., гōнди..., қōльх..., рєши...

Растньвисар: 1. Ы'əму хəбərəд, ко ахрийа ван бь сəwта «и» — ва тенə готне, лазьмə ви т'əьəri бəнə пьвисандне:

- а) Сэрк'ари: Бь сэрк'арийа Сталин
мэ фашистед герман алт'кьр.
- б) Ы'эвалти: Ы'эвалтийа мэ башә, әм
али кәвдкьн. Бьльндайи. Бьльн-
дайийа дишер пенц метрә. Нә-
йари. Нәйара мэ т'өнә ль вьра.

Спартын 76. а) Ван гьлийе жерин бьхуньн.

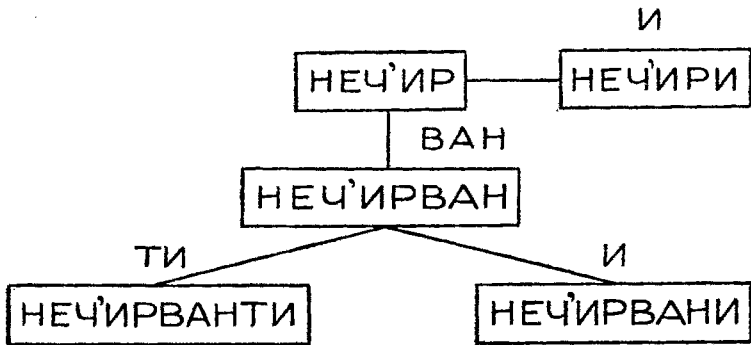
- б) Нишан кьн, ль к'ижан гьлида
хәбәр бь арик'арийа суфיקса
һатнә ә'франдне (чекьрне).

Сэрк'аре колхозе бәр колхозвана шабдарә. Ы'ә-
сабдаре колхозе Бәк'рьә. Нобәдаре школе жь от'ахе
дәрк'әт у ль зәнгьл хьст. Зарөтийа мьн дьһат бира
мьн; мьн у Титал Ы'әвр'а Ы'эвалти дькьр. Мешә-
ван не бьр'әке дар дьбьр'ин, ле нечир'ван дь
мешәда ль неч'ире дьгәр'и. Паши тә'ште шьхөл-
к'ар дьчунә сәр шьхөле хвә, ле хвәндк'ар жи дьчу-
нә сәр хвәндна хвә. Wәлатед демократида т'эрәф-
даред мэ гәләкьн. Шагьрт ле сәр руньштәка руньш-
тнә у гөбдари ль дәрсдаре зьмане де дькьн. Бос-
танчи бостан ав дьдә. Сәйране хвәдан ани у шорбә хвә
кьр. Йереван бажарәки башә, шенә. Әз дьхвәзьм бь-
бьм бажарване ви бажари. Бажарвантийа Советста-
не бәхтәварийә.

Пьрс: 1. Бежьн, чәхе суфикс сәр навада зедә
дьбә, фькра ван дьгөбьзә, йан на?

Ньмуше чебуна хэбэра

Жере ыатийэ ньвисандне ньмуша чебуна хэбэра
бь арик'арийа суфיקса:

ПРЕФИКС

§ 77. Зьмане көрманцида префикс жь суфיקса
кемтьры. Әм бежыч чәнд ь'әба:

«бе», «нә», «сәр», «бәр», «бьн».

Әв префикс дьгыижи нәва у ванва тенә зәл-
қандне у бь ви т'әьәри фькра нәва дьдын гьбастне,
мәсәлә:

а) нә: нә+йар=нәйар; нә+хwәш=нәхwәш; нә+
+мәрд=нәмәрд; нә+бина=нәбина; нә+зан=нәзан.

б) бе: бе+ч'ар=беч'ар; бе+к'ар=бек'ар; бе+
+нав=бенав; бе+сәри=бесәри; бе+бьни==бьбьни;
бе+мал=бемал.

в) бәр: бәр+стө=бәрстө; бәр+п'ал=бәрп'ал;
бәр+нав=бәрнав; бәр+мали=бәрмали; бәр+шо=

=бэршо; бэр+нввисар=бэрнввисар; бэр+к'оз=бэр-к'оз; бэр+р'ож=бэrr'ож.

г) бьн: бьн+п'е=бьнп'е; бьн+чэн=бьнчэн; бьн+э'рд=бьнэ'рд; бьн+дэсти=бьндэсти; бьн+гэ==бьнгэ; бьн+эщи=бьнэщи.

д) сэр: сэр+wэхт=сэрwэхт; сэр+эскэр=сэрэс-кэр; сэр+экани=сэрэкани; сэр+говэнди=сэрговэн-ди.

Спартын 77. а) Жь ван навед, ко жере ьатнэ нввисандне, бь арик'арийа ван префикса: «сэр», «бэр» навед т'эзэ чекьн.

б) Пешийе дэфт'эра хwэда нава бь-нввисьн.

в) Паше шуна ньqьтка бьнввисьн ван префикса, йед ко лазьмьн.

...мали, ...банг, ...аш, ...маки, ...ч'эвк, ...мьлк,
...дели, ...бук, ...сэри, ...пьшт, ...к'авк, ...гэ, ...п'и,
...дэсти, ...сали, ...синг, ...расти, ...жьнкок, ...ьэд,
...зэндк, ...бэсти, ...дэw, ...к'ом, ...дьли, ...стö, ...дэи,
...шир, ...шэм, ...ч'эв, ...ч'эм, ...т'ум, ...дьлк, ...хwэ.

Спартын 78. е) Жь ван навед, ко жере ьатнэ нввисандне, бь арик'арийа ван префикса «нэ», «бе» навед т'э-зэ чекьн.

б) Пешийе дэфт'эра хwэда нава бьнввисьн.

в) Паше шуна ньqьтка бьнввисьн ван нава, йед ко лазьмьн.

...нав, ...вар, ...к'ар, ...нал, ...рöь, ...бьни, ...сэри,

...че, ...зар, ...тə'м, ...ру, ...хөдан, ...льшт. хер, ..нас,
 ...төгышт, ...хwəш, ...wepək, ...дити, ...мер, ...мьри,
 ...т'ер, ...хwəнди, ...qəнци, ...намус, ...шəрм, ...т'ьрс,
 ...п'ар.

Спартын 79. а) Ван гьлийе жерин бьхуньн.

б) Пешийе гьлийа дəфт'əра хwəда
 бьньвисьн.

в) Паше шуна ньqытка бьньвисьн
 ван префикса, йед ко лазьмьн.

Кəкан, ...кати́я шьване кəрманщ гəндийар'а
 гьли дькьр. Шько ...к'оме дəрсахане бу, əw жь шийе
 хwə рабу чу гази ...дəстийе дире́кторе дəрсахане кьр.
 Бəрдəсти харита wəлате сосиалисти шагьртар'а ани,
 Wана харита wəтəне хwə хwəнд у нечəсийан, ко
 wəлате ван жь к'əму wəлата у дəwлəта мəзынт'ьр у
 qəwатьрə. Еваре колхозван ль кьлубе ..ьəв дьбьн.
 ...к'аре колхозе рожнəме жь ванр'а дьхунə. Колхо-
 зəда кəсəки бек'ар т'онə.

НАВЕД Ы ƏВЗƏЛQОКИ

§ 78. Ван навар'а дьсəжьн навед ьəвзəлqоки,
 йед ко ьəвва тенə зəлqандие у навед т'əзə чедььн.

Зьмане мəда навед ьəвзəлqоки тен чекьрне жь
 дə нава, жь нава у бьнийата фела, жь пешн'ьртка
 у пашн'ьртка.

1. жь дə нава навед ьəвзəлqоки ви т'əьəri те-
 нə чекьрне:

дəст+ньвисар==дəстьнивисар; жьн+брьа==жьн-
 бья; кəр'+ан==кəр'ан; qиз+хал==qизхал; мал+

+бав=малбав; мал+хве=малхве; к'ьтеб+ханэ=к'ь-тебханэ; дэрс+ханэ=дэрсханэ; дэстэ+бьрак=дэс-тэбьрак; ши+нав=шиннав; ши+вар=шивар; де+ +бав=дебав; ав+сир=авсир; ьекэ+р'ун=ьекэр'ун.

2. Жь нава у бьнийата фела навед ьэвзэлқоки ви т'эьари тенэ чекьрне: пешийе нав тенэ готне, наше бьнийата фела тенэ готне, мэсэлэ:

херхвэз, пэздош, р'ебьр, барбьр, хунхвэр, мер-көж, мэ'сигьр, навниш, хэмк'еш, ба г'р пьштгьр' р'е-бьр', дэсткөж, зер'кьр, хэбаткьр, хөданкьр, хунр'еж, шьхөлкьр, дьл'эти, т'эзэьати, пэйк'эти.

3. Жь нава у хэйсэтнава жи навед ьэвзэлқоки дө шур'а тен чекьрне:

а) Шур'ки навед ьэйине пешийе тенэ готне, ле хэйсэтнав ахьрийе тенэ готне, мэсэлэ:

ру+рэш=рурэш, ру+сьпи=русьпи, дьл+ша=дьлша, мал+хьраб=малхьраб, мер+хас=мерхас, к'өм+ +рэш=к'өмрэш, к'өм+туж=к'өмтуж, бэхт+рэш= =бэхтрэш, гурқөл, к-фхвэш, сэрхвэш, дьлсар, сэр-ь'ышк, сэргөж, ч'эврэн, малава, сэрбьльнд, сэрсах, малмират у гөлэке дьне.

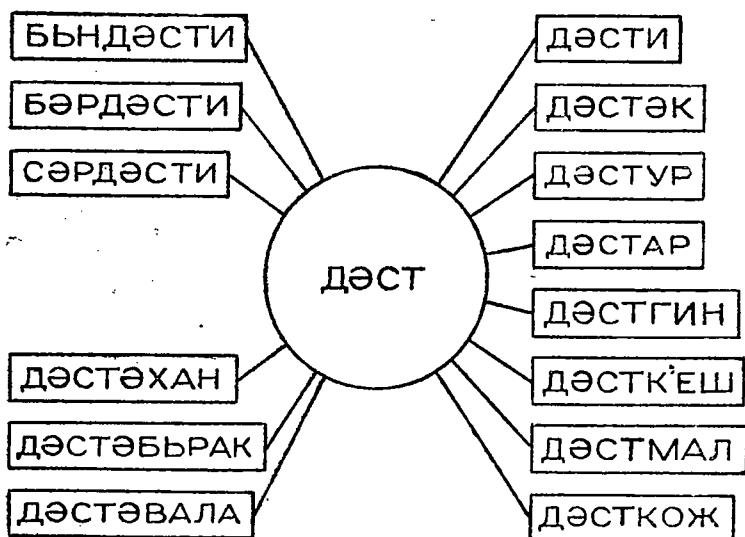
б) Шур'эки жи навед ьэйине ль к'отабуне (ахь-рийе) тенэ готне, ле хэйсэтнав пешийе тенэ готне, мэсэлэ:

сор+гөл=соргөл, ппрэ+жьн=пирэжьн, пирэ+ +де=пирөде, калэ+мер=каләмер, хвэш+бин= хвэшбин, хвэш+мер=хвэшмер.

4. Навед ьэвзэлқоки шур'эки жи ви т'эьари те нэ чекьрне: пешийе префикс навава тенэ зэлқандне, ле ахрийе суфикс навава тенэ зэлқандне, мэсэлэ:

бэр + дэст + и = бэрдэсти, бэр + мал + и = бэрмали,
 бьн + дар + ук = бьндарук, нэ + wer + эк = нэwerэк,
 сэр + сал + и = сэрсали, бэр + ч'эв + к = бэрч'эвк, бэр +
 + ав + и = бэрави, сэр + гөвэнд + и = сэргөвэнди, нэ +
 + хwэш + и = нэхwэши, нэ + йар + и = нэйари, бе +
 + к'ар + и = бек'ари, бьн + дэст + и = бьндэсти, нэ +
 + qэнш + и = нэqэнши.

5. Жере ьатийэ нввисандне ньмуша э'франдна
 нава (хэбэра). Рьнд бьнерь'н, чава нав, бьнийата
 фела, префикс у суфикс бь навакьва тенэ зэмqандне
 у хэбэред (навед) т'эзэ чедькьн.

XIII Фелниш

§ 78. Уан хэбэраp'а дьбежьн фелниш, йед ко
 нишан дькьн ь'ал-ь'эвал у qэйде (т'эьэре) кьрне у
 йе буйнне.

Зьмане мада се шур'э фелниш ьанэ:

а) Шур'эк фелниш нишан дькьн вэхте кьрне

б) Шур'эк фелниш нишан дькьн щиваре кьрне

в) Шур'эк фелниш жи нишан дькьн қөйде (т'ө-
хөре) кьрне.

1. Фелнишед ко нишан дькьн вэхте кьрне
эвьн.

пар, дөь, еваре, сьбе, паше, пешийе, наба, евар-
да, парва, бөре, бөреда, зуда, шөве, роже, нивро,
навине, пайзе, бьбаре, зьвьстане, иро, ишөв, исал,
ишар, хьргав, хьрт'ьм, т'ьме, ьнге, ви чахи у йед
дьне.

Эв фелнишед жорин шаба ван ьрса дьдн: к'эн-
ге? чьчях? чь вехти? мөсөлө:

К'энге тэ школа ортө хьлаз кьр? Щаб:— мьн
школа ортө пар хьлаз кьр. Колхоза вө чьчях ьла-
на хвө қөданд? Щаб:— колхоза мө навине плана хвө
қөданд. Чьчях Мьсто ьат? Щаб:— Мьсто еваре ьат.
Төе к'энге бей? Щаб: эзе иро бем. К'энге тэ жь
Әминр'а нөмө шандийө? Щаб:— мьн зуда нөмө Әминр'а
шандийө.

Спартын 80. а) Ван гьлийе жерин бьхуньн.

б) Нишан кьн, к'идөре фелнише
ьал-вэхте кьрне нишан дькьн,
ьатнө хөбтандне.

Ишөв баран бари. Сьбе бина эрде ве хвөшбө.
Парва колхозване гөнде мө гом у т'өвлө колхоза
хвөр'а чекьрнө. Бөре ь'але гондийа нөхвөш бу, ле
наба мала колхозване гөнди т'ерөт'ьжи буйө, чь бе-
жи дь мала ванда ьөйө. Сөрк'аре колхозе хьрро бь

колхозванар'а дьчу сэр хэбата колхозе. Пионера кэрт'ым арик'ари колхозвана дькыр.

2. Фелнишед ко нишан дькын шишаре кэрне, эвэн:

ведэре, ведэре, вьра, вьра, жере, жоре, к'елэ-ке, феза, к'идэре, дурва, жорда, к'ө, к'ода, веда, вьрда, вьрда-веда, рэх, дора, чарнькал у йед дьне.

Эв фелнишед жорин шаба ван пьрса дьдн: к'ө? к'идаре? Мэсэлэ:

Пьрс:—К'идэре ав дьк'ьшпйа? Шаб: **жере** ав дьк'ьшпйа. Пьрс:—кө шьвата бригадиред колхозе те кэрне? Шаб:—шьвата бригадире колхозе те кэрне **ведэре**. Пьрс:—Канийа гөнд ль к'идэре бу? Шаб:—канийа гөнд ль **феза** гөнд бу. Пьрс:—Сьло к'идэре ма? Шаб:—Сьло **ведэре** ма. К'идаре тэ хэбата хвэ т'эмам кэр? Шаб:—мын хэбата хвэ **мале** т'эмам кэр. Колхозван к'идэре гьыйе дьчньн? Шаб:—колхозван гьыйе ль **мерге** дьчньн. Ыэси кода чу? (ьэси чу к'ө?). Шаб:—ьэси **веда** чу. Эскар чарнькал дор ван гьрт. Мын **дурва** дит, чава эв **вьрда** дьбатын.

3. Фелнишед, ко нишан дькын қайде (т'эьере) кэрне, эвэн:

ьеди, ава, ьа, т'эне, шарэке; йэко-йэко, дөдө, бь п'аки, бь расти, бь ьерси, бь ьэвалти, шэв бь шэв, ши бь ши, ьеди-ьеди, евар-евар, шот бь шот, сь-ре-сьре, дор бь дор, бэрэ-бэрэ, тэлэ-тэл, лэзэ-лэз у гө-лөке дьне.

Эв фелнишед жорин шаба ван пьрса дьдн: чава? чь т'эьери? Мэсэлэ:

тэ чава кэр? Шаб—мын **ава** (ьа) кэр. Эв чава ьат? Шаб:—эв **ьеди** ьат. Эв чава бььэв ьатын?

Шаб:—эw **бь** **ьэвалти** бэв **ьатын**. Эwи чава **шаб** да?

Шаб:—эwи **бь** **расти** **шаб** да.

2. Зьмане көрманшида гэлэк шара хэйсэтнава дьдын хэбтандне мина ван фелниша, йед ко нишан дькын қәйдэ у т'әһәре кърне, мәсәлә:

эw чава **ьат**? **Шаб:**—эw **чапк** **ьат**. **Пьрс:**—эw чава **чу**? **Шаб:**—эw **чәләнг** **чу**. **Пьрс:**—тә чава хәбата хwә кър? **Шаб:**—мьн **рьнд** хәбата хwә кър. **Раст** бажо, **зу** wәрә; **Сьмо** **ьәйа** **ьат**; эwи **ньмз** хәбәрда, **ле** мьн **бьльнд** хәбәрда; **дьреж** нәбежә.

Спаргын 81. а) Ван гьлийе жерин бьхуньн.

б) Бь арик'арийа пьрса «чава» бьзаньн, к'ижан хәбәр те **ь'эсаб** кърне фелниш.

Надо зу рабу чу сәр хәбате. Бәк'ьр раст чу зәвийа колхозе. **Шаба** мьн дәрәнг **ьат**. **Ҷеди** бажо, нәләқинә. Эwи нәрм шаба мьн нәда, бь **ьерс** мьнр'а хәбәрда. **Пионер** шот бь шот реда дьчун. **Вана** бьльнд дьстра. Мә **соснализм** чекьрпйә у бәрә-бәрә бәрбь чекьрна комунизме дьчын.

XIV Бәрнав

§ 79. Ван хәбәрар'а дьбежьн бәрнав, йед ко бәрнава тенә хэбтандне у даьа зәләл ьале ван тәwанди. Зьмане мәда бәрнав тен **ь'эсаб**кърне эв навед жерин:

жь, бь, дь, ль, пе, сәр, бәр, дәр, нав, бьн, паш, пеш, сал, ба, бо, бона, сәба, шәм, у йед д'не.

Чахе эв бәрнавед жерин пешбәри нава тен хәбь-

тандне, ьнге нав ьэргав дь ьале тэвандида тен готне, мэсэлэ:

1. жь: Эз жь Йереване ьатъм. Сев жь даре к'эт. Ходо жь көр'е хвэр'а гот. Сьло жь Мьсто ььрси.

2. дь: Кольозван дь шьватеда руньштынэ. Дь к'ьтебеда тьште р'ьнд ьатнэ ньвьсандне.

3. ль: Ль мерге көлилк дьгььижьн. Лагера пионера ль Өлөгэзе данийэ. К'ьтеб ль сэр т'эхтэ йэ. Ль дэшта Йереване баг'е трийа гөлөкьн.

4. бь: Шьван бь көр'е хвэва пез дьч'ериньн. Өрде бь дэсте хвэ ьньвьисэ.

5. сэр: Сэр т'эхте ньвьисаре к'ьтеб ьэнэ. Сэр ч'ийе бэрф к'этнийэ. Сьло рабу сэр э'рэбе. Доктор ьат сэр нэхвэше мала мэ. Сэр глийе хвэ ььн.

6. нав: Нав мэ кэсэки хэрнб т'өнэ. Пионере Йереване ьатын нав гөнд у бунэ насе мэ. Нав көлил-када гөлөкэ сор ьэбу. Өw к'эт нав аве у хвэ шушт.

7. ьн: ьн э'рде ньфт ьэбу. ьн шьда ььсиа бу. ьн аведа хизгэйэ. Өw к'этнийэ ьн гьлийа.

8. бэр: Гэвално, нешда ьэрьн, ч'ийае фьрэ бэр мэйэ. Өwи нькарбу бэр wи хэбарда. Тьштөк те бэр ч'э'ве ььн. Сьмо бэ'лги дани бэр сэрэ хвэ.

9. пеш: Шько, пеш хвэ ььнерэ. Сийар пеш мале сэкьнин. Мьн пеш тэ гьли кьр.

10: шэм: Рь'ан чу шэм дийа хвэ. Шэм Сэйра-не п'эрэ ьэнэ. Мьсто шэм хале ма. Шагьрт шэм ьэв бэрэв бунэ. Мьн к'ьтеб жь шэм Ходо ани. Шэм ььре мьн дэфтэр гөлөкьн.

11 паш (пьш): паш тэ кэсэк т'өнэ. Паш (пьш) ч'ийе гөндөк ьэйэ. Паш (пьш) хвэ ььнерэ.

12. бал (ба): бал (ба) мө дэ'ватэ. Эм ыатын бал (ба) ыэвалэ хвэ. Исал бал (ба) гөндийа нан гэлэкэ. Мьсто ыат бал (ба) дэрсдар у ын бу.

13. бона (бо): мө бона азайе шэр' кыр у азайи дэстани. Бэкр к'теб бона хушка хвэ ани.

14. бэрбь: Шьмо бэрбь гөнд дьчу. Пионер бэрбь канийа зьнер рэвийан. Шьван пез бэрбь ч'ийе дьбэ. Эм бэрбь комунизме дьчын.

15. пэй: Шабун пей шабунер'а ыат. Сьмо, пэй мьн вэрэ. Заро чунэ пэй мевана. Мьсто ьорик пэй Хөдо дажөт. Эш пэй ыэв реда дьчун.

16. ду: Эз ыатым ду тэ. Шьмо ду щинаре хвэ к'этийэ. Шько ду ыэвалэ хвэ чу. Ду сийара пэя дьчун.

Спартын 79. а) Ван глийе жерин бьхуньн.

б) Нишан кьн, ль к'идере к'ижан бэрнав ыатнэ хэбтандне.

Щарэке пионер ль мэйдана неш школе т'оп бун: Ль ыэв шешьрин, ко арик'арийе бьднэ колхозе. Эз чум щэм ььре хвэ, мьн жь шир'а гот:— эз дьхвэзым т'эв пионера ьэр'ым сэр хэбата колхозе, нан гьпштиийэ, бььрийэ, лазьмэ вэхтеда бэрэв бькьн». ььре мьн гот:— «Эм бь ыэвр'а ьэр'ын сал сэрк'аре пиопера, хвэ бьньвисьн сэр хэбата чолэ». Эз бь ььре хвэр'а бэрбь школе чум. Чахе эм ыатын, сэрк'аре пиопера у чэнд к'омэкдаред ши бэр школе навниша ван пиопера дьньвисьн, йед, ко рази бун ьэр'ын сэр хэбате. Нав навнишеда ыатыбу ньвисандне наве пенци пиопера. Мэ гот:— «Эм нахвэзын жь ыэвала хвэ пащда бьминьн, бона к'ара колхозвана у колхозе

эме б'хэб'т'н». Пэй мэр'а чэнд пионерд дне жи
нат'н. Мэ к'ома хвэ к'р йэк. Г'шка т'ндарэке хвэ
к'р. Эм рез бун. Сэрк'аре мэ пешийе чу, мэ жи да
ду ши. Эм бэрб' зэвийа чун. Ль чолэ эм п'арэвэбун
сэр чэнд бригада у к'этнэ нав зэвийа. Мэ сап бэ-
рэвк'р. Нав дө рожата мэ хабата хвэ х'лас к'р.
Сэрверэ колхозе рази бун жь мэр'а гот у п'ешк'еш
да мэ.

П'рс: 1. Беж'н, к'ижан хэбэрар'а д'беж'н бэр-
нав.

2. Бэрнав чь нишан д'к'н?

3. Паши бэрнава к'ижан б'алида нав тен
хэбтандне?

XV П'эвг'редан

§ 80. Ван хэбэрар'а д'беж'н п'эвг'редан, йед ко
нава, фела у щомла б' хэвр'а гредьд'н.

З'мане мада дө к'ома п'эвг'редане б'нэ:

а) П'эвг'реданед йэкта, б) п'эвг'реданед дөта.

А. П'эвг'реданед йэкта

Ван хэбэрар'а д'беж'н п'эвг'реданед йэкта,
йед ко т'эне тене хэбтандне у б' ви т'эб'ри нава,
фела у щомла б' хэвр'а гредьд'н.

П'эвг'реданед йэкта эв'н:

„у“, „жи“, «ле», «ко», „лэма“, «вэки» у йед
д'не.

Мәсәлед жерин нишан дькьн чава п'эвгьреданед йәкта зьманда дьдьн хэбтандне.

1. У: Шагьрт дьчьн у тен. Сьмо у бьре ви шко-
леда ьин дьбьн. Пшонер чуно мерге у гөл чьнин.

2. Жи: ба ь'ат, багэр жи пер'а ьат. Мьн хэбата
хвэ еваре хьлаз кьр. Шько жи еваре хьлаз кьр. Ди-
йа мьн дөв дьк'ьла, хушка мьн жи халичө чедькь-
рьн.

3. Ле: Де у баве мьн ман Әлэгөзе, ле өз ьатым Йе-
реване. Мьн гот бькө, ле тө нөкьр. Хальте мьн-
р'а гот өзе төр'а нөме бышиньм, ле нө шанд.

4. Ко: Әз ьатым, ко хэбата хвэ бьқөдиньм.

5. Лөма: Тө хэбэр да мө, ко арик'арийе бьди мө,
лөма әм ьатын ба тө.

6. вәки: Вәки өз бьчума Йереване, өзе рьнд
ьини хвөндне бума. Вәки бараи нөбарийа, мөе бе-
дөр бьк'өта. Вәки гьлийе тө растьн, вөнөшерө. Вө-
ки гьли өсанө, бежө.

Б. П'эвгьреданед дөта

Ван хэбэрар'а дьбежьн п'эвгьреданед дөта, йед
ко дө п'аред ван ьанө, йане жи дөтанө. Таки п'эв-
гьреданед дөта шөмлөкеда те хэбтандне, ле таки ван
шөмла дьнеда те хэбтандне у бь ви т'өбэри шөмла
(хэбара у фела) бь ьэвр'а гьредьдьн.

П'эвгьреданед дөта эвьн:

«жи...жи», «өса...чава», «өса...жи», «нө...нө жи»,
«йане жи», «йане...йане жи», «ььн...ььн жи», «чава...

öca жи», «шар...шара жи», «чьqас...эwqас жи», «эw-
qас...чьqас жи» у йед дьне.

1. Жи...жи: Мер жи, жьн жи ль шьвате бэрэв
бунэ. Университета Йереванеда qиз жи ьин дьбьн,
көр' жи ьин дьбьн. Эз жи, тө жи шагьртин.

2. Öca жи: Комсомола готэ Сэйране: «Нэрэ кэч'-
ка пешийе бэрэв бькэ, ьини хвэндне бьке, наше
жи wана ьини рэqасе бькэ у бь кэвр'а бьлцьн».
Эwe чу öca жи кьр. Тэ чава гот, мьн öca жи кьр.

3. Öca...чава: Эw шьхөл нэ öсанэ, чава тө дь-
бежи. Шьхөл öca qэwьми, чава мьн т'эг'мин дькьр.

4. Нэ...нэ жи: Wэлате мөда нэ бехэбатк'ари нэ-
йэ, нэ жи бэлэнгази кэйэ. Мэ дьжмьнед хwэ qэw-
рандьн, наба шэм мэ нэ аг'а манэ, нэ жи бэг.

5. Йане: Шэм wэ гэрмэ, йане сарэ? төе бейн,
йане на?

6. Ын...ь'ьн: Э'до ьн ьин дьбу, ьн дьхэбьти.
Ль шэм мэ ьн гэрмэ, ьн сарэ. Шагьртед школе
ьн көрманци дьхуньн, ьн жи руси.

7. Чава...öca жи: Мьн чава нишани wн кьр,
эwн öca жи хэбата хwэ кьр. Тэ чава готе, эwн öca
жи мал чекьр. Эw чава ьат, öca жи чу.

8. Шара...шара жи: ль ч'ийае Элэгэзе шара бэрф
дьбарэ, шара жи барац дьбарэ. Эw шара рудьньшт,
шара жи радьбу. Шара ав жь канийе те, шара жи
нае.

9. Эwqас...чьqас: Эwqас бэрф ьат, чьqас баран.
Зөвийа колхозеда исал эwqас нан ьат, чьqас нар.

10. Иане...йане жи: Про э'wравийэ, йане бэрфе
бьбарэ, йане жи баране бьбарэ.

11. Чьqас...эwqас жи: Ом чьqас хэбьтин, эwqас
жи мэ к'ар да колхозе. Мэ чьqас к'омэк да wан,
wana эw qас жи к'омэк да мэ. Чьqас н'эwасэ, эw-
qас жи бэсэ.

СӨРӨЩӨМ

	Ру
1. Пешхөбөр	5
2. Дөрлөдө сөвтөдө	7
3. Сөвтөд дөнгөни	7
4. Сөвтөд бөдөнгөни	8
II Навед бөйинө	10
5. Навед рөббөр	11
6. Навед щынсе ме	11
7. Навед щынсе нер	12
8. Навед нөрбөбөр	14
9. Навед щынсе ме	14
10. Навед щынсе нер	15
11. Навед бөйинө йө дөшгөни	16
12. П'ьртка йөкөни—нөк'ьвш	20
13. Щөмла жь гөлөк-нава	25
14. П'ьртка бөвбөндө йөд п'ьр'ани	29
15. П'ьртка бөвбөндө п'ьр'ани нөк'ьвш	31
III. Гөбастна нава	31
16. Гөбастна нава сөр щынса	35
17. Гөбастна навед сөр щынсе ме	35
18. Гөбастна навед сөр щынсе нер	39
IV. Хөйсатнава	44
19. Гөбастна хөйсатнава	45
20. Ангорибөвкьрна хөйсатнава	46
V. Щинав	48
21. Щинавед дөма	49
22. Гөбастна щинавед дөма	51
23. Щинавед пищанкьрне	58

24. Шинаве сәрхwә зьввр'анди	54
25. Шинаве һөвдөтийе	59
26. Шинаве өләqәтийе	59
27. Шинавед пьрса	60
28. Шинаве к'ижан	61
29. Шинаве нөкьвш	63
30. Шинаве чьqасийе	64
VI. Жьмар	66
31. Жьмара чьqасийе	66
32. Гьәстна жьмара чьqасийе	67
33. Жьмаред шаркьри	70
34. Жьмаред цергөкьри	71
35. Вөгьәстна фела «һәйин»е	72
36. Вөгьәстна фела „һөбун“	75
37. Мәсдәр	76
38. П'ьрткөд ә'фрәндна wөхта	78
39. Ә'фрәндна бьнийата wөхта	79
40. Ә'фрәндна бьнийата wөхте наһа	80
VIII. К'омед фела	83
41. Фелед ь'ими	83
42. Фьрқийа фелед дәрбазбуийи у йед нәдәрбазбуийи	87
43. Фелед дәрбазбуийи	87
44. Фелед нәдәрбазбуийи	89
IX. Wөхт у ә'фрәндна ван	92
45. Вөгьәстна фелед нәдәрбазбуийи	92
46. Wөхте наһа	92
47. Wөхте we—бе	93
48. Т'өһәре фөрмөнийе	95
49. Wөхте бәре бьььри	97
50. Wөхте бере зуда бьььри	99
51. Wөхте бәре—дьреж	101
52. Wөхте бәре—шәрти	103
53. Wөхте бәре—наһа	105
54. Вөгьәстна фела «буийи»	107
55. Вөгьәстна фелед дәрбазбуийи	110

56. Вэгöбастна фела дәрбазбуйи вәхте бәрета (чахе абйект щөмледи т'өнә)	112
57. Вэгöбастна фела дәрбазбуйи вәхте бәрета (чахе абйект щөмледи һәйә)	115
58. Нав шуна абйект у субйект	118
X. Фелед ә'франди	120
59. П'әйдабуна бнията жь фелед ә'франди	121
60. Вэгöбастна фелед ә'франди	124
XI. Чекьрна фелед щөмкьри	127
61. Ә'франдна фелед щөмкьри жь щурә-щурә хөбәра	130
62. Вэгöбастна фелед щөмкьри	133
XII. Ә'франдна (чекьрна) нава	137
63. Суфикс	138
64. Префикс	141
65. Навед һәвзәлқоқи	143
XIII. Фелниш	145
XIV. Бәрнав	148
XV. П'әвгьредан	151

Редактор Թ. Թ'վալ
Բնիւրանդնա Է. Շնտի
Տեխ. ռեդակտոր Տ. Լատոյան
Կորրեկտոր Գար. Դակոբյան

ՅՓ 3360

տ'ամթ 1188

տիրայ 1500

Իտարա Երմնփոլիգրաֆա ու նշրա նշրխանա 1-ե,
կուչա Լենին 65, Իրեւան, 1919

INSTITUT KURDE DE PARIS
ENTRÉE N° 564

09
Kur

Бъа ~~1~~ № 50 к.